

Crna Gora
VLADA CRNE GORE
Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

ZAKON O MANJINSKIM PRAVIMA I SLOBODAMA
LAW ON MINORITY RIGHTS AND FREEDOMS
LIGJI MBI TË DREJTAT DHE LIRITË E POPUJVE PAKICË
ZAKONO VAŠE MINORITETNIKANE HAKAJA THAJ MESTIPA

ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE
THE LAW ON PROHIBITION OF DISCRIMINATION
LIGJIN PËR NDALIMIN E DISKRIMINIMIT
ZAKONO VAŠI BIDENDI DISKRIMINACIA

ZAKON O ZAŠTITNIKU/CI LJUDSKIH
PRAVA I SLOBODA CRNE GORE
LAW ON THE PROTECTOR OF HUMAN
RIGHTS AND FREEDOMS OF MONTENEGRO
LIGJIN PËR MBROJTESIN/-EN E TË DREJTAVE
DHE LIRIVE TË MALIT TË ZI
ZAKONO VAŠO ARAKHUTNO/I E MANUŠIKANE HAKAJENGO
THAJ E MESTIPANGO ANI CRNA GORA

ZAKON O MANJINSKIM PRAVIMA I SLOBODAMA

I. OSNOVNE ODREDBE

Član 1

Crna Gora, u skladu sa Ustavom, potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, obezbjeđuje manjinskim narodima i drugim manjinskim nacionalnim zajednicama, odnosno njihovim pripadnicima, zaštitu ljudskih prava i sloboda garantovanih svim građanima, kao i zaštitu posebnih manjinskih prava i sloboda.

Član 2

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice, u smislu ovog zakona, je svaka grupa državljana Crne Gore, brojučano manja od ostalog preovlađujućeg stanovništva, koja ima zajedničke etničke, vjerske ili jezičke karakteristike, različite od ostalog stanovništva, istorijski je vezana za Crnu Goru i motivisana je željom za iskazivanjem i očuvanjem nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta.

Član 3

Pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica mogu da ostvaruju svoja prava i uživaju slobode pojedinačno ili u zajednici sa drugima.

Član 4

Pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica ravnopravni su sa drugim državljanima i uživaju jednaku zakonsku zaštitu. Protivzakonita je i kažnjiva svaka povreda prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Član 5

Manjinskim narodima i drugim manjinskim nacionalnim zajednicama i njihovim pripadnicima, pored prava predviđenih opšte prihvaćenim međunarodnim pravilima i ratifikovanim međunarodnim ugovorima, ovim zakonom obezbjeđuje se puno uživanje prava koja ne mogu biti manja od dostignutih, pod jednakim uslovima u cilju obezbjeđivanja njihove stvarne jednakosti sa ostalim državljanima.

Član 6

Crna Gora s drugim državama zaključuje međunarodne sporazume o zaštiti prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Prilikom zaključivanja međunarodnih sporazuma iz stava 1 ovog člana, Crna Gora će se zalagati da se njima stvaraju i unapređuju uslovi potrebni za održavanje, razvijanje i zaštitu nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta.

Član 7

Vlada Crne Gore (u daljem tekstu: Vlada) donosi Strategiju manjinske politike.

U cilju obezbjeđivanja uslova za nesmetano uživanje i njegovanje nacionalnih ili etničkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih

pripadnika, državni organi su dužni da, u skladu sa Strategijom manjinske politike, preduzimaju odgovarajuće mjere.

Strategijom iz stava 1 ovoga člana posebno će se definisati mjere za sprovođenje ovog zakona i unapređivanje uslova života manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i unapređenje mjera i aktivnosti, kao i što veću integraciju Roma u društveni i politički život Crne Gore.

II. PRAVA I SLOBODE MANJINSKIH NARODA I DRUGIH MANJINSKIH NACIONALNIH ZAJEDNICA I NJIHOVIH PRIPADNIKA

Član 8

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo izražavanja, čuvanja, razvijanja, prenošenja i javnog ispoljavanja nacionalnog, etničkog, kulturnog, vjerskog i jezičkog identiteta, kao dijela njihove tradicije.

Crna Gora će razvijati i unapređivati izučavanje istorije, tradicije, jezika i kulture manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

U skladu sa ovim zakonom i prihvaćenim međunarodnim obavezama, nadležni organi obezbjeđuju zaštitu kulturne baštine manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika.

Član 9

U cilju očuvanja i razvoja nacionalnog ili etničkog identiteta, manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo da osnivaju ustanove, društva, udruženja i nevladine organizacije u svim oblastima društvenog života.

U finansiranju organizacija iz stava 1 ovog člana učestvuje i Crna Gora, u skladu sa materijalnim mogućnostima.

Član 10

Pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica imaju pravo da se samostalno i slobodno nacionalno određuju, pravo na slobodan izbor i korišćenje ličnog i porodičnog imena i imena svoje djece, kao i pravo na upisivanje tih imena u matične knjige i lična dokumenta na svom jeziku i pismu.

Pravo na naziv i upis naziva na jeziku i pismu manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice mogu koristiti i organizacije iz člana 9 ovog zakona.

Član 11

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo na upotrebu svog jezika i pisma.

U jedinicama lokalne samouprave u kojima pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica čine većinu ili značajan dio stanovništva, prema rezultatima poslednjeg popisa, u službenoj upotrebi je i jezik tih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Službena upotreba jezika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, u smislu stava 2 ovog člana, podrazumijeva naročito: korišćenje jezika u upravnom i sudskom postupku i u vođenju upravnog i sudskog postupka, kod izdavanja

javnih isprava i vođenje službenih evidencija, na glasačkom listiću i drugom izbornom materijalu i u radu predstavničkih tijela.

Na teritorijama lokalne samouprave iz stava 2 ovog člana imena organa koji vrše javna ovlaštenja, naziv jedinice lokalne samouprave, naziv naseljenih mjesta, trgova i ulica, ustanova, poslovnih i drugih firmi i toponima ispisuju se i na jeziku i pismu manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Član 12

Manjinskim narodima i drugim manjinskim nacionalnim zajednicama i njihovim pripadnicima obezbjeđuje se sloboda informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama.

Pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica imaju pravo na slobodno osnivanje medija i nesmetan rad zasnovan na: slobodi izražavanja mišljenja, istraživanja, prikupljanja, širenja, objavljivanja i primanja informacija, slobodnom pristupu svim izvorima informacija, zaštiti čovjekove ličnosti i dostojanstva i slobodnom protoku informacija.

Nadležni upravni i programski organi medija čiji je osnivač Crna Gora obezbjeđuju odgovarajući broj časova radi emitovanja informativnog, kulturnog, obrazovnog, sportskog i zabavnog programa na jezicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika, kao i programske sadržaje koji se odnose na život, tradiciju i kulturu manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i obezbjeđuju finansijska sredstva za finansiranje tih programskih sadržaja.

Sadržaji koji se odnose na život, kulturu i identitet manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica emituju se najmanje jednom mjesečno, na službenom jeziku, preko javnih servisa.

Crna Gora može, u skladu sa svojim materijalnim mogućnostima, obezbijediti prevođenje (titlovanje) programa sa manjinskih jezika na službeni jezik.

Vlada može preduzimati i podsticajne mjere da se u okviru i drugih radio i televizijskih programa obezbijedi emitovanje programskih sadržaja iz stava 3 ovog člana.

Član 13

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju prava na školovanje na svom jeziku i na odgovarajuću zastupljenost svog jezika u opštem i stručnom obrazovanju, u zavisnosti od broja učenika i finansijskih mogućnosti Crne Gore.

Prava iz stava 1 ovog člana ostvaruju se u svim stepenima vaspitanja i obrazovanja.

Prava iz stava 1 ovog člana ostvaruju se kroz posebne škole ili posebna odjeljenja u redovnim školama.

Nastava se izvodi u cjelosti na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Kada se nastava izvodi na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica obavezno se uči službeni jezik i pismo.

Učenici i studenti koji ne pripadaju manjinskim narodima i drugim manjinskim nacionalnim zajednicama mogu da uče jezik manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica sa kojom zajedno žive.

Član 14

Odjeljenje sa nastavom na jeziku i pismu manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica može se osnivati i za manji broj učenika od broja utvrđenog za rad te ustanove, a koji ne može biti manji od 50% broja učenika predviđenih zakonom.

Član 15

Predmetni programi za potrebe obrazovanja iz člana 13 stav 1 ovog zakona sadrže teme iz oblasti istorije, umjetnosti, književnosti, tradicije i kulture manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Prije usvajanja predmetnih programa koji izražavaju posebnost manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, Savjet manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica daje mišljenje nadležnom organu za usvajanje predmetnih programa.

Obrazovni program u ustanovama i školama sa nastavom na službenom jeziku sadrži teme iz maternjeg jezika i književnosti, istorije, umjetnosti i kulture manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i druge sadržaje koji pospješuju međusobnu toleranciju i suživot.

Na teritorijama gdje je i jezik manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u službenoj upotrebi, obrazovni program u ustanovama na službenom jeziku može da sadrži i mogućnost učenja jezika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Član 16

Za potrebe obrazovanja na jeziku odnosno manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, u smislu člana 13 stav 1 ovog zakona, u okviru visokog obrazovanja mogu se obezbijediti katedre, fakulteti ili instituti radi obrazovanja vaspitača, učitelja i nastavnika na jeziku tih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Radi djelotvornog učešća manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, Crna Gora može pospješivati međunarodnu obrazovnu, naučnu i tehničku saradnju, u cilju omogućavanja da pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica studiraju u inostranstvu na maternjem jeziku i da se tako stečene diplome priznaju, u skladu sa zakonom.

Član 17

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo da osnivaju vaspitno-obrazovne ustanove.

Finansiranje ustanova iz stava 1 ovog člana obaveza je osnivača.

Član 18

Vaspitni i obrazovni rad u školskoj ustanovi ili posebnom odjeljenju redovne škole sa nastavom na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica obavljaju nastavnici iz reda tog manjinskog naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica koji imaju aktivno znanje jezika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, odnosno nastavnici koji nijesu iz reda odnosnih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, a imaju aktivno znanje jezika i pisma tih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Direktor školske ustanove koju osniva Crna Gora ili opština sa nastavom na jeziku i pismu manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica koji ispunjava uslove iz stava 1 ovog člana bira se u skladu sa zakonom.

Nadležni organ državne uprave dužan je da prije izbora lica iz stava 2 ovoga člana dobije mišljenje Savjeta tih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Član 19

Radi punog uživanja manjinskih prava, Univerzitet Crne Gore, na predlog Savjeta manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, može svake školske godine upisati određeni broj studenata, pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, u skladu sa aktom Univerziteta.

Član 20

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo na upotrebu nacionalnih simbola, u skladu sa zakonom.

Član 21

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo da obilježavaju značajne datume, događaje i ličnosti iz svoje tradicije i istorije.

Član 22

Pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica imaju pravo da se slobodno udružuju, u skladu sa zakonom i načelima međunarodnog prava o slobodi udruživanja.

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo na ispoljavanje svojih interesa, djelotvorno učešće u vršenju vlasti i u javnoj kontroli vlasti.

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici mogu, radi ostvarivanja zajedničkih interesa, sarađivati sa vladinim i nevladinim organizacijama u zemlji i inostranstvu.

Član 22a

Autentična zastupljenost manjinskog naroda čiji je jezik u službenoj upotrebi u Crnoj Gori i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima oni čine značajan dio stanovništva obezbjeđuje se shodno principu afirmativne akcije, u skladu sa izbornim zakonodavstvom.

Član 23

Prestao da važi na osnovu Odluke Ustavnog suda RCG.("Sl. list RCG", br. 51/06)

Član 24

Prestao da važi na osnovu Odluke Ustavnog suda RCG.("Sl. list RCG", br. 51/06)

Član 25

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice imaju pravo na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne uprave.

O zastupljenosti pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, u smislu stava 1 ovog člana, staraju se nadležni organi zaduženi za kadrovska pitanja, u saradnji sa savjetima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Član 26

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo na učešće u procesu donošenja i predlaganja odluka državnih organa koje su od interesa za ostvarivanje prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, u skladu sa zakonom.

Učešće iz stava 1 ovog člana sastoji se u konsultacijama, ispitivanjima javnog mnjenja, dijalogom i posebnim postupcima onih kojih se data odluka neposredno tiče.

Član 27

U jedinicama lokalne samouprave iz člana 11 stav 2 ovog zakona statut, odluka ili drugi opšti akti koje donose organi jedinice lokalne samouprave pišu se i objavljuju na službenom jeziku i na jeziku i pismu manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Član 28

U jedinicama lokalne samouprave u kojima većinu ili značajan dio stanovništva čine manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice, lokalna samouprava je dužna da, u okviru plana i programa za djelotvorno učešće lokalnog stanovništva u vršenju javnih poslova ili donošenjem posebnog plana i programa, preko savjeta odnosnih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, obezbijedi uslove za učešće manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u donošenju programa razvoja opštine, prostornih i urbanističkih planova, budžeta i opštih akata kojima se utvrđuju prava i obaveze građana i uredi način i postupak učešća manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u vršenju javnih poslova i da odredi organ koji sprovodi javnu raspravu po tim i drugim aktima.

Član 29

Ako poslanici izabrani shodno principu afirmativne akcije, a u skladu sa izbornim zakonodavstvom smatraju da predloženi akt ili propis bitno zadire u interese tih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, o tome će podnosilac predloga i ti poslanici usaglašavati stavove.

Usaglašavanje, u smislu stava 1 ovog člana, odnosi se na:

- pitanja koja se odnose na promjene etničke strukture stanovništva suprotno članu 39 stav 1 ovog zakona;
- pitanja koja se odnose na sadržaje obrazovnih programa bez mišljenja Savjeta manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- pitanja koja se tiču očuvanja jezičkog i nacionalnog identiteta manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Član 30

Prava iz čl. 9, 12, 13 i 17 ovog zakona ostvaruju se u skladu sa posebnim propisima.

Član 31

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo da zasnivaju i održavaju slobodne i miroljubive odnose preko granice sa matičnim državama i sa sunarodnicima koji borave u drugim državama, posebno s onim sa kojima imaju zajednički etnički, kulturni, jezički ili vjerski identitet.

Pravo iz stava 1 ovog člana ne može se ostvariti suprotno interesima Crne Gore.

Član 32

Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici mogu primati materijalnu i finansijsku pomoć od domaćih i stranih organizacija, fondacija i privatnih lica.

U slučaju finansijske ili druge materijalne pomoći udruženjima, ustanovama, društvima i nevladinim organizacijama manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica iz inostranstva, država može da obezbijedi odgovarajuće poreske i druge olakšice ili oslobađanje od carine, u skladu sa zakonom.

Član 33

Manjinski narod ili druga manjinska nacionalna zajednica i njihovi pripadnici, u cilju očuvanja svog ukupnog nacionalnog identiteta i unaprjeđenja svojih sloboda i prava, mogu osnovati savjet tog manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice.

Manjinski narod ili druga manjinska nacionalna zajednica može osnovati samo jedan savjet.

Savjet manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice se bira na period od četiri godine.

Savjet manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice ima najmanje 17 članova.

Savjet manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice čine članovi po funkciji: poslanici i članovi Vlade iz reda odnosnog manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice, predsjednici opština, predsjednici gradskih opština, predsjednici skupština opština, predsjednici skupština gradskih opština, predsjednici stranaka zastupljenih u Skupštini Crne Gore, skupštini opštine, skupštini gradske opštine, iz reda odnosnog manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice.

Svoje članstvo u savjetu manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice lica iz stava 5 ovog člana potvrđuju izjavom o prihvatanju članstva.

Ostali članovi savjeta manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice biraju se tajnim glasanjem, na elektorskoj skupštini tog manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice.

Pravo učešća na elektorskoj skupštini ima svaki punoljetni građanin-pripadnik odnosnog manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice.

Na elektorskoj skupštini ne mogu učestvovati lica iz stava 5 ovog člana i članovi organa političkih partija.

Organ državne uprave nadležan za manjinska prava (u daljem tekstu: Ministarstvo) donosi pravila i uputstva za izbore članova savjeta manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice.

Pravila iz stava 10 ovog člana sadrže: broj članova savjeta manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice, sazivanje i način rada elektorske skupštine, kao i način izbora članova savjeta manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice na elektorskoj skupštini.

Članovi savjeta manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice biraju predsjednika i sekretara savjeta tajnim glasanjem, iz reda svojih članova.

Savjet manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice donosi budžet, statut i poslovnik o svom radu kojim se uređuju pitanja od značaja za rad tog savjeta.

Sredstva za finansiranje savjeta manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice obezbjeđuju se u budžetu Crne Gore.

Nadzor nad zakonitošću rada savjeta manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice vrši Ministarstvo i nadležno radno tijelo Skupštine Crne Gore.

Savjeti manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice su dužni da, najmanje jednom godišnje, do 31. marta tekuće za prethodnu godinu, podnesu Ministarstvu i nadležnom radnom tijelu Skupštine Crne Gore izvještaj o radu i finansijskom poslovanju.

Član 34

Evidenciju savjeta iz člana 33 ovog zakona vodi Ministarstvo.

Upisom u evidenciju savjet stiče svojstvo pravnog lica.

Obrazac i način vođenja evidencije savjeta propisuje Ministarstvo.

Rješenje o upisu savjeta u evidenciju objavljuje se u "Službenom listu Crne Gore".

Član 35

Savjet:

- predstavlja i zastupa manjinu;
- podnosi predlog državnim organima, organima lokalne uprave i javnim službama za unapređenje i razvoj prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika;
- podnosi inicijativu predsjedniku Crne Gore da zakon kojim se narušavaju prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika ne proglaši;
- učestvuje u planiranju i osnivanju vaspitno-obrazovnih institucija;
- daje mišljenje na predmetne programe koji izražavaju posebnost manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- predlaže upis određenog broja studenata na Univerzitet Crne Gore;
- pokreće inicijativu za izmjenu propisa i drugih akata kojima se uređuju prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- vrši i druge poslove u skladu sa ovim zakonom.

O pitanjima o kojima raspravljaju organi državne vlasti i javne službe, a tiču se prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika, ostvaruje se potrebna saradnja sa Savjetom, radi izgradnje međusobnog povjerenja.

Državni i drugi organi će, u roku od 30 dana od dana pokretanja inicijative ili zahtjeva, u smislu stava 1 ovog člana, obavijestiti Savjet o preduzetim mjerama.

Član 36

Skupština Crne Gore, radi podrške aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etničkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta, osniva fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava u ovim i drugim oblastima (u daljem tekstu: Fond).

Aktom o osnivanju Fonda utvrđuju se organi Fonda, mandat, nadležnosti i način njihovog rada i odlučivanja, sastav i broj članova organa upravljanja, kao i druga pitanja od značaja za rad Fonda.

U organu upravljanja Fonda svaki savjet manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice ima svog predstavnika.

Član 36a

Fond se finansira iz budžeta Crne Gore i iz drugih izvora.

Sredstva iz stava 1 ovog člana raspoređuju se na:

- sredstva za rad Fonda i
- sredstva za finansiranje projekata za podršku aktivnostima iz člana 36 stav 1 ovog zakona.

Sredstva iz stava 2 alineja 2 ovog člana raspodjeljuju se putem javnog konkursa na osnovu sljedećih kriterijuma:

- doprinosa koji projekat daje očuvanju i razvoju nacionalnog, kulturnog, vjerskog, jezičkog i etničkog identiteta;
- kompatibilnosti projekta sa strateškim dokumentima Vlade;
- transparentnosti i mogućnosti kontrole realizacije projekta;
- kredibiliteta podnosioca projekta.

Pravo učešća na javnom konkursu za raspodjelu sredstava iz stava 2 alineja 2 ovog člana imaju nevladine organizacije i druga pravna i fizička lica čije su djelatnosti, odnosno aktivnosti usmjerene na očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etničkih posebnosti manjinskih naroda ili drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta.

III. ZAŠTITA PRAVA

Član 37

Zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica obezbjeđuju organi državne, odnosno lokalne uprave i sudovi.

Član 38

Ministarstvo predlaže Vladi politiku razvoja i zaštite prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Najmanje jednom godišnje Vlada podnosi Skupštini izvještaj o razvoju i zaštiti prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Član 39

Zabranjeno je preduzimanje mjera i aktivnosti kojim bi se promijenila struktura stanovništva na područjima na kojima žive pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, a imaju za cilj ograničavanje zakonskih prava i sloboda.

Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porijekla, rođenja ili sličnog statusa, vjeroispovijesti, političkog ili drugog ubjeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

IIIa NADZOR

Član 39a

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donesenih na osnovu ovog zakona vrši Ministarstvo.

IV. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 40

Zakoni i drugi propisi kojima se utvrđuju prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika usaglasiće se sa ovim zakonom najkasnije u roku šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 41

Statut i drugi opšti akti organa lokalne samouprave usaglasiće se sa ovim zakonom u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 42

Propise za izvršavanje ovog zakona Ministarstvo će donijeti u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 42a

Pravila i uputstva za izbor članova savjeta donijeće se u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 42b

Savjeti osnovani na osnovu Pravila za prve izbore savjeta ("Službeni list RCG", br. 46/07) nastavljaju sa radom do osnivanja savjeta manjinskih naroda ili drugih manjinskih nacionalnih zajednica u skladu sa ovim zakonom.

Član 43

Strategija manjinske politike donijeće se u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 44

Fond za manjinske narode i druge manjinske nacionalne zajednice osnovaće se u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 45

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Crne Gore".

LAW ON MINORITY RIGHTS AND FREEDOMS

I. BASIC PROVISIONS

Article 1

Montenegro, in accordance with the Constitution, ratified and published international treaties and generally accepted rules of international law, shall ensure to minority nations and other national minority communities and persons belonging to them, the protection of human rights and freedoms guaranteed to all citizens, as well as protection of particular minority rights and freedoms.

Article 2

Minority nations and other national minority communities, for the purpose of the present law, shall mean any group of citizens of Montenegro numerically smaller than the rest of predominant population, having common ethnic, religious or linguistic characteristics, different from those of the rest of the population, being historically tied to Montenegro and motivated by the wish to express and maintain their national, ethnic, cultural, linguistic and religious identity.

Article 3

Persons belonging to minority nations and other national minority communities can exercise their rights and enjoy freedoms individually or in community with others.

Article 4

Persons belonging to minority nations and other national minority communities are equal to other citizens and enjoy equal legal protection.

Any violation of the rights of minority nations and other national minority communities is unlawful and punishable.

Article 5

In addition to rights provided for by the generally accepted international rules and ratified international treaties, the present Law shall ensure for minority nations and other national minority communities and persons belonging to them the full exercise of rights, which may not be reduced with respect to the level already achieved, under equal terms and with a view to provide their substantial equality with other citizens.

Article 6

Montenegro shall conclude international agreements for the protection of rights of persons belonging to minority nations and other national minority communities with other states.

When concluding international agreements referred to in paragraph 1 of this Article, Montenegro shall stand for the creation and promotion of conditions necessary for the preservation, development and protection of national, ethnic, cultural, linguistic and religious identity.

Article 7

The Government of Montenegro (hereinafter referred to as, “the Government”) shall adopt the Strategy on Minority Policy.

With a view to providing conditions for an unhindered exercise and cherishing of national and ethnic specificities of minority nations and other national minority communities and persons belonging to them, state bodies shall have the duty to undertake appropriate measures, in accordance with the Strategy on Minority Policy.

The Strategy referred to in paragraph 1 of this Article shall, in particular, define measures for the implementation of the present Law and the improvement of living conditions of minority nations and other national minority communities and the improvement of measures and activities, as well as the better integration of Roma into the social and political life of Montenegro.

II. RIGHTS AND FREEDOMS OF MINORITIES AND PERSONS BELONGING TO THEM

Article 8

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall have the right to express, preserve, develop, transmit and publicly manifest their national, ethnic, cultural, religious and linguistic identity, as a part of their tradition.

Montenegro shall develop and promote the study of history, tradition, language and culture of minority nations and other national minority communities.

In accordance with the present Law and accepted international commitments, the competent bodies shall provide for the protection of the cultural heritage of minority nations and other national minority communities and persons belonging to them.

Article 9

With a view to preserve and develop national or ethnic identity, minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall have the right to establish institutions, societies, associations and non-governmental organizations in all fields of social life.

Montenegro shall also take part in funding organizations referred to in paragraph 1 of this Article, in accordance with its financial possibilities.

Article 10

Persons belonging to minority nations and other national minority communities shall have the right to national determination in a free and independent manner, the right on free choice and use of their personal and family names and of names of their children, as well as the right to enter those names in public registers and personal documents in their language and alphabet.

The right to a name and registration of the name in the language and alphabet of minority nations and other national minority communities can also be exercised by organizations referred to in Article 9 of the present Law.

Article 11

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall have the right to use their language and alphabet.

In the local self-government units, in which persons belonging to minority nations and other national minority communities constitute a majority or a considerable part of the population, according to the results of the last census, the language of that minority nation and other national minority community shall be in official use.

The official use of the language of minority nations and other national minority communities, for the purpose of paragraph 2 of this Article, shall particularly imply the following: use of the language in administrative and court proceedings and in conducting administrative and court proceedings, at issuance of public documents and keeping official records, on ballot papers and other electoral material as well as in the work of representative bodies.

Within the territory of the local self-government units referred to in paragraph 2 of this Article, the names of bodies performing public powers, the name of the local self-government unit, name of settlements, squares and streets, institutions, businesses and other entities and the topographical indications shall also be written in the language and alphabet of minority nations and other national minority communities.

Article 12

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall be provided with the freedom of information at the level of the standards that are set forth in international documents on human rights and freedoms.

Persons belonging to minority nations and other national minority communities shall have the right to freely establish media and their unhindered work based on: freedom of expression, research, collection, dissemination, publication and receiving information, free access to all sources of information, protection of personality and dignity and free flow of information.

Competent administrative and programmatic bodies of the media founded by Montenegro shall provide an appropriate number of hours for broadcasting news, cultural, educational, sports and entertainment programmes in the languages of minority nations and other national minority communities and persons belonging to them, as well as programme contents related to life, tradition and culture of minorities and shall provide the financial means for funding those programme contents.

The programme contents which refer to life, culture and identity of minority nations and other national minority communities shall be broadcasted at least once a month in the official language, through the public services.

Montenegro can, in accordance with its financial possibilities, provide translation (subtitling) of programmes from languages of minority nations and other national minority communities into the official language.

The Government can also undertake incentive measures to provide broadcasting of programmes referred to in paragraph 3 of this article within other radio and television programmes.

Article 13

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall have the right to education in their language and to adequate representation of their language in general and vocational education, depending on the number of pupils and financial possibilities of Montenegro.

The rights referred to in paragraph 1 of this Article shall be exercised at all levels of education.

The rights referred to in paragraph 1 of this article shall be exercised through special schools or special classes in regular schools.

Instruction shall be fully performed in the language of minority nations and other national minority communities.

When instruction is performed in the language of minority nations and other national minority communities, the official language and alphabet shall be studied compulsory.

Pupils and students who do not belong to minority nations and other national minority communities can learn the language of minority nations and other national minority communities with which they live together.

Article 14

Classes with instruction on the language and alphabet of minority nations and other national minority communities can even be established for a smaller number of pupils than prescribed for work of such an institution, and which cannot be less than 50% of the number of pupils defined by the law.

Article 15

The subject curricula for the purpose of education referred to in Article 13, paragraph 1 of the present Law shall contain topics in the fields of history, arts, literature, tradition and culture of minority nations and other national minority communities.

Before adopting the subject curricula which reflect specificities of minority nations and other national minority communities, the councils of minority nations and other national minority communities shall provide opinion to the competent body in charge of the adoption of the curricula for the subjects concerned.

In the institutions and schools in which instruction is performed in the official language, the education curricula shall contain topics from the mother tongue and literature, history, art and culture of minority nations and other national minority communities and other contents that promote mutual tolerance and cohabitation.

Within territories where the languages of minority nations and other national minority communities are also in the official use, the education curricula in the institutions delivering classes in the official language can also provide for a possibility for learning the language of minority nations and other national minority communities.

Article 16

For educational needs regarding the language of the respective minority nations and other national minority communities referred to in Article 13, paragraph 1 of the present Law, can be established departments, faculties or institutes within higher education to educate pre-school, primary school and high school teachers in the language of that minority nations and other national minority communities.

In order to have an effective participation of minority nations and other national minority communities, Montenegro can foster international educational, scientific and technical co-operation with a view to enable persons belonging to minorities to study abroad in their mother tongue and to have their diplomas recognized, in accordance with the law.

Article 17

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall have the right to establish educational institutions.

Financing of the institutions referred to in paragraph 1 of this Article shall be the obligation of the founder.

Article 18

Educational work in schools or in special classes of regular schools that provide instruction in the language of minority nations and other national minority communities shall be delivered by teachers belonging to the respective minority nations and other national minority communities who have active knowledge of the language of those minority nations and other national minority communities, or teachers not belonging to the respective minority nations and other national minority communities provided that they have active knowledge of language and alphabet of those minority nations and other national minority communities.

Director of a school founded by Montenegro or municipality that provides instruction in the language and alphabet of minority nations and other national minority communities who fulfils the conditions from paragraph 1 of this Article shall be elected in accordance with the law.

A competent body of the state administration, prior to election of the person referred to in paragraph 2 of this Article, shall be obliged to obtain the opinion from the councils of those minority nations and other national minority communities.

Article 19

For the purpose of ensuring the full exercise of minority rights, the University of Montenegro, upon the proposal of the councils of minority nations and other national minority communities, can enrol at the beginning of each academic year a certain number of students belonging to minority nations and other national minority communities, in accordance with the University statutes.

Article 20

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall have the right to use their national symbols, in accordance with the law.

Article 21

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall have the right to celebrate important dates, events and personalities from their tradition and history.

Article 22

Persons belonging to minority nations and other national minority communities shall have the right to free association, in accordance with the law and principles of international law on freedom of association.

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall have the right to free expression of their interests, effective participation in governance and public control of governance.

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them can, in order to exercise common interests, co-operate with governmental and non-governmental organizations in the country and abroad.

Article 22a

Authentic representation, of minority nation whose language is in official use in Montenegro and of other national minority communities, in the Parliament of Montenegro and the assemblies of the units of the local self-governments where they constitute a significant part of the population, is provided according to the principle of affirmative action, in accordance with electoral legislation.

Article 23

(ceased to be valid)

Electoral legislation, through the application of the principle of affirmative action, shall prescribe an additional number of mandates for the representatives of persons belonging to minorities.

Minorities which, according to the last census, constitute between 1% and 5% of the total population, shall be represented with one mandate in the Assembly of the Republic of Montenegro, through a representative elected from a minority candidates list.

Minorities which, according to the last census, exceed 5% of the total population, shall have three guaranteed mandates in the Assembly of the Republic of Montenegro, through representatives elected from minority candidate lists, provided that linguistic and ethnic specificities, as well as acquired electoral rights of Albanians in the Republic are taken into account.

Article 24

(ceased to be valid)

In local self-government assemblies, minorities which constitute between 1% and 5% of the population of that local self-government unit shall elect one representative, and minorities above 5% shall elect representatives in accordance with electoral legislation.

Article 25

Minority nations and other national minority communities shall have the right to proportional representation in public services, state bodies and local self-government bodies.

Competent bodies in charge of human resources, in co-operation with the councils of minority nations and other national minority communities, shall look after the representation of persons belonging to minority nations and other national minority communities in the sense of paragraph 1 of this Article.

Article 26

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall have the right to participate in the process of adoption and proposing decisions of state bodies that are of interest for exercising the rights of minority nations and other national minority communities, in accordance with the law.

Participation referred to in paragraph 1 of this Article shall comprise consultations, opinion polls, dialogue and special procedures undertaken by those who are directly concerned by the respective decision.

Article 27

In the local self-government units referred to in Article 11, paragraph 2 of the present Law, statutes, decisions or other general legal acts adopted by the bodies of the local self-government units shall be written and published in the official language and in the language and alphabet of the minority nations and other national minority communities.

Article 28

In the local self-government units in which minority nations and other national minority communities constitute either a majority or a considerable part of the population, the local self-government shall be obliged to, within the plan and programmes for effective participation of the local population in performing public affairs or by delivering special plan and programmes, through the council of the respective minority nations and other national minority communities, provide conditions for the participation of minority nations and other national minority communities in the adoption of development programme of municipality, spatial and urban planning, budgets and general acts stipulating rights and obligations of citizens as well as to regulate the manner and procedure for the participation of minority nations and other national minority communities in performing public affairs and to appoint the body in charge of conducting a public debate related to these or other legal acts.

Article 29

Should Members of Parliament elected in accordance with the principle of affirmative action, and according to the electoral legislation consider that a proposed act or regulation substantially interferes with interests of those minority nations and other national minority communities, the proponent and these Members of Parliament shall harmonize their stands thereon.

Harmonization, in the sense of paragraph 1 of this Article, shall relate to:

- issues pertaining to changes in the ethnic composition of the population contrary to Article 39, paragraph 1 of the present Law;
- issues pertaining to content of educational curricula adopted without the opinion of councils of minority nations and other national minority communities;
- issues pertaining to the preservation of linguistic and national identity of minority nations and other national minority communities.

Article 30

Rights from Articles 9,12,13 and 17 of the present Law shall be exercised in accordance with special regulations.

Article 31

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall have the right to establish and maintain free and peaceful relations across borders with the parent countries and with their compatriots residing in other countries, in particular those with which they share ethnic, cultural, linguistic and religious identity.

The right from paragraph 1 of this Article can not be exercised contrary to the interests of Montenegro.

Article 32

Minority nations and other national minority communities and persons belonging to them can receive material and financial assistance from domestic and international organizations, foundations and private persons.

In case of financial or other material assistance to associations, institutions, societies and non-governmental organizations of minority nations and other national minority communities received from abroad, the state can provide special tax or other favourable conditions or customs exemption, in accordance with the law.

Article 33

Minority nation and other national minority community and persons belonging to it, in order to preserve their overall national identity and improve their rights and freedoms, can establish a council of that minority nation and other national minority community.

Minority nation and other national minority community can establish only one council.

A council of minority nation and other national minority community is elected for a period of four years.

A council of minority nation and other national minority community can be composed of at least 17 members.

A council of minority nation and other national minority community shall be composed of: the members by function: Members of Parliament and members of the Government pertaining to the respective minority nation and other national minority community, presidents of municipalities, presidents of city municipalities, presidents of municipality assemblies, presidents of city municipality assemblies, presidents of parties represented in the Parliament of Montenegro, municipality assemblies, city municipality assemblies pertaining to the respective minority nation and other national minority community.

Persons referred to in paragraph 5 of this Article shall confirm their membership in the council of minority nation and other national minority community by the declaration on acceptance of membership.

Other members of the council of minority nation and other national minority community shall be elected by secret ballot during the electoral assembly of the minority nation and other national minority community concerned.

The right to participate on electoral assembly belongs to every adult citizen – member of the respective minority nation and other national minority community.

Persons referred to in paragraph 5 of this Article, and members of bodies of political parties shall not participate on the electoral assembly.

The state administration body competent for minority rights (hereinafter referred to as, “the Ministry”) shall pass the rules and instructions for the election of members of a council of minority nation and other national minority community.

The rules referred to in paragraph 10 of this Article include: the number of members of a council of minority nation and other national minority community, convening and manner of operation of electoral assembly, as well as the method of electing members of a council of minority nation and other national minority community during the electoral assembly.

Members of a council of minority nation and other national minority community shall elect the president and the secretary of the council from amongst its members, by a secret ballot.

A council minority nation and other national minority community shall adopt the budget, statute and rules of procedure regulating issues of significance for its work.

The funds for financing a council of minority nation and other national minority community shall be provided in the budget of Montenegro.

Supervision over legality of the work of a council of minority nation and other national minority community shall be conducted by the Ministry and the competent working body of the Parliament of Montenegro.

Councils of minority nations and other national minority communities are obliged to, at least once a year, by 31 March of the current year for the previous year, submit to the Ministry and the competent working body of the Parliament of Montenegro the report on work and financial operations.

Article 34

The Ministry shall keep the register of councils referred to in Article 33 of the present Law.

Through registration, a council shall acquire the status of a legal person.

The Ministry shall prescribe the form (data sheet) and manner of keeping the register.

The decision on the registration of a council shall be published in the “Official Gazette of Montenegro”.

Article 35

A council shall:

- represent and act on behalf of minority nations and other national minority communities;
- submit proposals to state bodies, local self-government bodies and public services in charge of the promotion and development of the rights of minority nations and other national minority communities and persons belonging to them;
- submit an initiative to the President of Montenegro to refuse to promulgate a law through which the rights of minority nations and other national minority communities and persons belonging to them are violated;
- participate in the planning and establishing of educational institutions;
- provide an opinion on subject curricula which reflect specificities of minority nations and other national minority communities;
- suggest enrolment of certain numbers of students at the University of Montenegro;
- launch an initiative for the amendment of legislation and other acts that regulate rights of persons belonging to minority nations and other national minority communities;
- perform other activities in accordance with the present Law.

On issues which relates to the rights of minority nations and other national minority communities and persons belonging to them falling within the competence of state bodies and public services, shall be established a necessary co-operation with the council in order to build mutual confidence.

State and other bodies shall, within 30 days from the day of launching an initiative or request in the sense of paragraph 1 of this Article, inform the council about the undertaken measures.

Article 36

The Parliament of Montenegro shall, for the purpose of supporting the activities important for preservation and development of national, i.e., ethnic specificities of minority nations and other national minority communities and persons belonging to them in the area of national, ethnic, cultural, linguistic and religious identity, establish the Fund for protection and realisation of minorities rights in these and other areas (hereinafter referred to as, “the Fund”).

The act on establishing of the Fond shall stipulate bodies of the Fund, mandate, competencies and manner of the work and decision-making, composition and number of members of the administrative bodies, as well as other issues relevant for the work of the Fund.

Each council of minority nations and other national minority communities shall have its own representative in the administrative body of the Fund.

Article 36a

The Fund shall be financed from the budget of Montenegro and other sources.

The means from paragraph 1 of this Article shall be distributed as follows:

- means for the work of the Fund and
- means for financing the projects for support of activities referred to in Article 36, paragraph 1 of the present Law.

The means referred to in paragraph 2, item 2 of this Article shall be allocated by public competition based on the following criteria:

- contribution the project gives to preservation and development of national, cultural, religious, linguistic and ethnic identity;
- compatibility of project with the strategic documents of the Government;
- transparency and possibility for supervising the realisation of the project;
- credibility of project applicant.

The right to participate on public competition for allocation of means referred to in paragraph 2, item 2 of this Article belongs to non-governmental organisations and other legal and natural persons whose operations, i.e. activities are directed to preservation and development of national, i.e. ethnic specificities of minority nations and other national minority communities and persons belonging to them in the area of national, ethnic, cultural, linguistic and religious identity.

III. PROTECTION OF RIGHTS

Article 37

The protection of rights of minority nations and other national minority communities shall be provided by state bodies, local self-government bodies and courts.

Article 38

The Ministry shall propose to the Government the policy for development and protection of the rights of minority nations and other national minority communities.

At least once a year, the Government shall submit to the Parliament a report on development and protection of the rights of minority nations and other national minority communities.

Article 39

It shall be prohibited to undertake measures and activities to change the structure of the population on the territories where persons belonging to minority nations and other national minority communities live, and which are aimed at restricting legal rights and freedoms.

Shall be prohibited any direct or indirect discrimination on any ground, including race, colour, sex, national belonging, social origin, birth or similar status, religion, political or other orientation, material status, culture, language, age and mental or physical disability.

IIIa SUPERVISION

Article 39a

Supervision over the implementation of this Law and regulations delivered based on this Law shall be performed by the Ministry.

IV. TRANSITIONAL AND FINAL PROVISIONS

Article 40

Laws and other regulations establishing the rights of minority nations and other national minority communities and persons belonging to them shall be harmonized with the present Law no later than six months as of the day of entry into force of the present Law.

Article 41

The statutes and other general acts of the local self-government bodies shall be harmonized with the present Law within the time period of six months as of the day of entry into force of the present Law.

Article 42

The Ministry shall adopt regulations for implementation of the present Law within the time period of six months as of the day of entry into force of the present Law.

Article 42a

Rules and instructions for the election of members of a council shall be adopted within the time period of six months as of the day of entry into force of the present Law.

Article 42b

Councils established based on the Regulations for the first elections of the council ("Official Gazette of the Republic of Montenegro", no. 46/07) shall continue their work until the establishment of the councils of minority nations and other national minority communities in accordance with the present Law.

Article 43

The Strategy on Minority Policy shall be adopted within the time period of one year as of the day of entry into force of the present Law.

Article 44

The Fund for Minorities shall be established within the time period of six months as of the day of entry into force of the present Law.

Article 45

The present Law shall enter into force on the eighth day as of the day of its publication in the “Official Gazette of Montenegro”.

LIGJI

MBI TË DREJTAT DHE LIRITË E POPUJVE PAKICË

I. DISPOZITAT THEMELORE

Neni 1

Mali i Zi, në përputhje me Kushtetutën, kontratat ndërkombëtare të verifikuara dhe të publikuara dhe rregullat përgjithësisht të pranueshme të së drejtës ndërkombëtare, u siguron popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, gjegjësisht, pjesëtarëve të tyre, mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut të garantuara për të gjithë qytetarët, si dhe mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të posaçme të pakicave.

Neni 2

Popuj pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale, sipas këtij ligji, është grupi i shtetasve të Malit të Zi, numerikisht më i vogël nga popullata mbizotëruese, që ka karakteristika të përbashkëta etnike, fetare dhe gjuhësore, të ndryshme nga popullata tjetër, historikisht i lidhur me Malin e Zi dhe është i motivuar me dëshirën që të shprehë dhe të ruajë identitetin nacional, etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar.

Neni 3

Pjesëtarët e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale mund të realizojnë të drejtat e veta dhe të gëzojnë liritë veç e veç ose në bashkësi me të tjerët.

Neni 4

Pjesëtarët e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale janë të barabartë me shtetasit e tjerë dhe gëzojnë mbrojtje ligjore të njëjtë. E kundërligjshme dhe e dënueshme është çdo shkelje e të drejtave të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera nacionale.

Neni 5

Popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre, krahas të drejtave të parapara me rregullat ndërkombëtare të pranuar në përgjithësi dhe kontratave ndërkombëtare të ratifikuara, me këtë ligj u sigurohen të drejta të plota të cilat nuk mund të jenë më pak se të arriturat, në të njëjtat kushte dhe kanë si qëllim sigurimin e barazisë së tyre reale me shtetasit e tjerë.

Neni 6

Mali i Zi me shtetet e tjera lidh marrëveshje ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave të pjesëtarëve të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Me rastin e nënshkrimit të marrëveshjeve ndërkombëtare sipas paragrafit 1 të këtij neni, Mali i Zi do të përpiqet që së bashku me ta të krijojë dhe të avancojë kushtet e nevojshme për ruajtjen, zhvillimin dhe mbrojtjen e identitetit nacional, etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar.

Neni 7

Qeveria e Malit të Zi (në tekstin e mëtejshëm: Qeveria) miraton Strategjinë politike të pakicave.

Me qëllim të sigurimit të kushteve për gëzimin e papenguar dhe kultivimin e veçorive nacionale ose etnike të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre, organet shtetërore janë të obliguara që, në pajtim me Strategjinë politike të pakicave, të ndërmarrin masat adekuate.

Me Strategjinë sipas paragrafit 1 të këtij neni, në mënyrë të veçantë do të definohen masat për zbatimin e këtij ligji dhe avancimin e masave dhe aktiviteteve, si dhe integrimin sa më të madh të romëve në jetën shoqërore dhe politike të Malit të Zi.

II. TË DREJTAT DHE LIRITË E POPUJVE PAKICË DHE KOMUNITETEVE TË TJERA NACIONALLE TË PAKICAVE DHE TË PJESËTARËVE TË TYRE

Neni 8

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale e pjesëtarët e tyre kanë të drejtën e shprehjes, të ruajtjes, të zhvillimit, të transmetimit dhe deklarimit publik të identitetit nacional, etnik, kulturor, fetar dhe gjuhësor, si pjesë të traditës së tyre.

Mali i Zi do të zhvillojë dhe avancojë studimin e historisë, traditës, gjuhës dhe kulturës së popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Në pajtim me këtë ligj dhe detyrimet e pranuar ndërkombëtare, organet kompetente sigurojnë mbrojtjen e trashëgimisë kulturore të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre.

Neni 9

Me qëllimin e ruajtjes dhe të zhvillimit të identitetit nacional ose etnik, popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtë të themelojnë institucione, shoqëri, shoqata dhe organizata joqeveritare në të gjitha fushat e jetës shoqërore.

Në financimin e organizatave sipas paragrafit 1 të këtij neni merr pjesë edhe Mali i Zi, në pajtim me mundësitë materiale.

Neni 10

Pjesëtarët e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale kanë të drejtë që në mënyrë të pavarur dhe të lirë të përcaktojnë nacionalitetin, të drejtën e zgjedhjes së lirë dhe përdorimin e emrit personal dhe familjar si dhe emrat e fëmijëve të vet, si dhe të drejtën e regjistrimit të atyre emrave në librat e amzës dhe në dokumentet personale në gjuhën dhe në alfabetin e vet.

Të drejtën e emrit dhe regjistrimit të emrave në gjuhën dhe alfabetin e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale mund të shfrytëzojnë edhe organizatat sipas nenit 9 të këtij ligji.

Neni 11

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtë të përdorin gjuhën dhe alfabetin e tyre.

Në njësitë e vetëqeverisjes lokale në të cilat pjesëtarët e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale përbëjnë shumicën ose një numër të konsideruar të popullsisë, sipas rezultateve të regjistrimit të fundit, në përdorim zyrtar është edhe gjuha e këtyre popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Përdorimi zyrtar i gjuhës së popujve pakicë dhe i komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, sipas paragrafit 2 të këtij neni, nënkupton posaçërisht: përdorimin e gjuhës në procedurën administrative dhe gjyqësore dhe gjatë zbatimit të procedurës administrative e gjyqësore, tek lëshimi i dokumenteve publike dhe plotësimit të evidencave zyrtare, në fletën e votimit dhe materialin tjetër të zgjedhjeve dhe në punën e organeve përfaqësuese.

Në territorin e vetëqeverisjes lokale sipas paragrafit 2 të këtij neni, emrat e organeve që kanë kompetenca publike, emërtimi i njësisë së vetëqeverisjes lokale, emërtimi i lagjeve të banuara, shesheve dhe rrugëve, institucioneve, ndërmarrjeve afariste e të tjera dhe toponimeve shkruhen edhe në gjuhën dhe në alfabetin e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Neni 12

Popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre u sigurohet liria e informimit në nivelin e standardeve të cilave u përmbahen dokumentet ndërkombëtare për të drejtat dhe liritë e njeriut.

Pjesëtarët e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale kanë të drejtë të themelojnë lirisht medie dhe punë të papenguar të bazuar në: lirinë e shprehjes së mendimit, hulumtimit, grumbullimit, përhapjes, publikimit dhe pranimit të informacioneve, qasjen e lirë të gjitha burimeve të informacioneve, mbrojtjes së personalitetit dhe dinjitetit të njeriut dhe rrjedhën e lirë të informacioneve.

Organet kompetente dhe programore të medieve, themelues i të cilave është Mali i Zi, sigurojnë numrin e duhur të orëve për transmetimin e programeve informative, kulturore, arsimore, sportive dhe argëtuese në gjuhët e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe të pjesëtarëve të tyre, si dhe përmbajtje programore që kanë të bëjnë me jetën, traditën dhe kulturën e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe sigurojnë mjete financiare për financimin e këtyre përmbajtjeve programore.

Përmbajtjet që kanë të bëjnë me jetën, kulturën dhe identitetin e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale transmetohen së paku një herë në muaj, në gjuhën zyrtare, përmes shërbimeve publike.

Mali i Zi, në pajtim me mundësitë e veta materiale, mund të sigurojë përkthimin (titlimin) e programeve nga gjuhët e pakicave në gjuhën zyrtare.

Qeveria mund të ndërmarrë edhe masa inkurajuese që në kuadër të programeve të tjera në radio dhe televizion të sigurojë transmetimin e përmbajtjeve programore sipas paragrafit 3 të këtij neni.

Neni 13

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtën e shkollimit në gjuhën e vet dhe përfaqësimin adekuat të gjuhës së tyre në arsimimin e përgjithshëm dhe profesional, në varësi nga numri i nxënësve dhe mundësi financiare të Malit të Zi.

Të drejtat nga paragrafi 1 i këtij neni realizohen në të gjitha shkallët e edukimit dhe arsimimit.

Të drejtat nga paragrafi 1 i këtij neni realizohen përmes shkollave të veçanta ose paraleleve të veçanta në shkollat e rregullta.

Mësimi bëhet në tërësi në gjuhën e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Kur mësimi bëhet në gjuhën e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale detyrimisht mësohet gjuha dhe alfabeti zyrtar.

Nxënësit dhe studentët që nuk u përkasin popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale mund të mësojnë gjuhën e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale me të cilat jetojnë së bashku.

Neni 14

Paralelja me mësim në gjuhën dhe alfabetin e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale mund të themelohet edhe për një numër më të vogël nxënësish nga numri i përcaktuar për punën e këtij institucioni, por ai nuk mund të jetë më i vogël se 50% e numrit të nxënësve të përcaktuar me ligj.

Neni 15

Programet e lëndëve për nevojat e arsimimit sipas nenit 13, paragrafi 1 të këtij ligji, përmbajnë tema nga fusha e historisë, artit, letërsisë, traditës dhe kulturës së popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Para miratimit të programit të lëndëve që shprehin veçanti të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, Këshilli i Popujve Pakicë dhe i komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, i jep mendim organit kompetent për miratimin e programeve të lëndëve.

Programi arsimor në institucionet dhe shkollat me mësim në gjuhën zyrtare përmban tema nga gjuha amtare dhe letërsia, historia, arti dhe kultura e popujve pakicë dhe e komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe përmbajtje të tjera që inkurajojnë tolerancën dhe bashkëjetesën.

Në territoret ku është në përdorim zyrtar edhe gjuha e popujve pakicë dhe e komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, programi arsimor në institucionet në gjuhën zyrtare mund të përmbajë edhe mundësinë e mësimin të gjuhë së popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Neni 16

Për nevojat e arsimimit të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, në zbatim të nenit 13 paragrafi 1 të këtij ligji, në kuadër të arsimimit të lartë mund të sigurohen katedra, fakultete ose institute për arsimimin e edukatorëve, mësuesve dhe arsimtarëve në gjuhën e këtyre popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Me qëllim të pjesëmarrjes efektive të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, Mali i Zi mund të inkurajojë bashkëpunimin ndërkombëtar arsimor, shkencor dhe teknik, me qëllim që t'u mundësojë pjesëtarëve të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale të studiojnë jashtë në gjuhën amtare dhe kështu diplomat e fituara të pranohen, në pajtim me ligjin.

Neni 17

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtë të themelojnë institucione edukativo-arsimore.

Financimi i institucioneve sipas paragrafit 1 të këtij neni është obligim i themeluesit.

Neni 18

Punën edukative dhe arsimore në institucionin shkollor ose klasën e veçantë të shkollës së rregullt me mësim në gjuhën e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale e kryejnë arsimtarët nga radhët e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale të cilët kanë njohje aktive të gjuhës së popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, gjegjësisht, arsimtarët që nuk janë nga radhët e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale në fjalë, kurse kanë njohje aktive të gjuhës dhe të alfabetit të këtyre popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Drejtori i institucionit shkollor që e themelon Mali i Zi ose komuna me mësim në gjuhën dhe alfabetin e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale që plotësojnë kushtet në paragrafin 1 të këtij neni, zgjidhet në pajtim me ligjin.

Organi kompetent i administratës shtetërore është i obliguar që para zgjedhjes së personit nga paragrafi 2 i këtij neni, të marrë mendimin e Këshillit të këtyre popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Neni 19

Me qëllim të gëzimit të Drejtave të Pakicave, Universiteti i Malit të Zi, me propozim të Këshillave të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, mund regjistrojë çdo vit shkollor një numër të caktuar studentësh, pjesëtarë të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, në pajtim me aktin e Universitetit.

Neni 20

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtën e përdorimit të simboleve nacionale, në pajtim me ligjin.

Neni 21

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtë të shënojnë datat e rëndësishme, ngjarjet dhe personalitetet nga tradita dhe historia e vet.

Neni 22

Pjesëtarët e popujve pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtë që të organizohen lirisht, në pajtim me ligjin dhe parimet e së drejtës ndërkombëtare mbi lirinë e organizimit.

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtë të shfaqin interesat e veta, të marrin pjesë efektive në pushtet dhe në kontrollin publik të pushtetit.

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre, për të realizuar interesat e përbashkëta, mund të bashkëpunojnë me organizatat qeveritare dhe joqeveritare në vend dhe jashtë.

Neni 22a

Përfaqësimi autentik i popullit pakicë, gjuha e të cilit është në përdorim zyrtar në Mal të Zi dhe e komuniteteve të tjera të pakicave nacionale në Kuvendin e Malit të Zi dhe kuvendet e njësisive të vetëqeverisjes lokale në të cilat ata përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të popullatës, sigurohet sipas parimit të aksionit afirmativ, në pajtim me legjislacionin zgjedhor.

Neni 23

Ka pushuar të jetë në fuqi me Vendimin e Gjykatës Kushtetuese të RMZ (“Gazeta zyrtare e RMZ”, nr 51/06)

Neni 24

Ka pushuar të jetë në fuqi me Vendimin e Gjykatës Kushtetuese të RMZ (“Gazeta zyrtare e RMZ”, nr 51/06)

Neni 25

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale kanë të drejtën e përfaqësimit proporcional në shërbimet publike, organet e pushtetit shtetëror dhe të qeverisjes lokale.

Për përfaqësimin e pjesëtarëve të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, sipas paragrafit 1 të këtij neni, përkujdesen organet kompetente përgjegjëse për çështjet e kuadrove, në bashkëpunim me Këshillat e popujve pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale.

Neni 26

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtë të marrin pjesë në procesin e marrjes dhe propozimit të vendimeve të organeve shtetërore që janë me interes për realizimin e të drejtave të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, në pajtim me ligjin.

Pjesëmarrja sipas paragrafit 1 të këtij neni, përbëhet nga konsultimet, sondazhet e opinionit publik, dialogu dhe veprime të posaçme të atyre me të cilët këto vendime kanë të bëjnë drejtpërdrejt.

Neni 27

Në njësitë e vetëqeverisjes lokale nga neni 11 paragrafi 2 i këtij ligji, statuti, vendimi ose ndonjë akt tjetër i përgjithshëm të cilin e miratojnë organet e njësisë së vetëqeverisjes lokale shkruhen dhe botohen në gjuhën zyrtare dhe në gjuhën e alfabetin e popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Neni 28

Në njësitë e vetëqeverisjes lokale në të cilat shumicën ose një pjesë të konsiderueshme të popullatës e përbëjnë popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale, vetëqeverisja lokale është e obliguar që, në kuadër të planit dhe programit për pjesëmarrjen efektive të popullatës lokale në kryerjen e punëve publike dhe miratimin e planit dhe programit të veçantë, përmes Këshillave të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale në fjalë, të sigurojë kushte për pjesëmarrje të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale në miratimin e programeve të zhvillimit të komunës, planeve hapësinore dhe urbanistike, buxhetit dhe akteve të përgjithshme me të cilat përcaktohen të drejtat dhe obligimet e qytetarëve dhe rregullohet mënyra dhe procedura e pjesëmarrjes së popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale në kryerjen e punëve publike dhe të përcaktojë organin që do të zbatojë debatin publik për këto dhe akte të tjera.

Neni 29

Nëse deputetët e zgjedhur në bazë të parimit të aksionit afirmativ, e në pajtim me legjislacionin e zgjedhjeve, janë të mendimit që akti i propozuar ose rregulla cenon dukshëm interesat e këtyre popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, për këtë, paraqitësi i propozimit dhe këta deputetë do të harmonizojnë qëndrimet.

Harmonizimi, në kuptimin e paragrafit 1 të këtij neni, ka të bëjë me:

- çështjet që kanë të bëjnë me ndryshimin e strukturës etnike të popullatës në kundërshtim me nenin 39, paragrafi 1 i këtij ligji;
- çështjet që kanë të bëjnë me përmbajtjet e programeve arsimore pa mendimin e Këshillave të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale;
- çështjet që kanë të bëjnë me ruajtjen e identitetit gjuhësor dhe nacional të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Neni 30

Të drejtat nga nenet 9, 12, 13 dhe 17 të këtij ligji realizohen në pajtim me dispozita të veçanta.

Neni 31

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre kanë të drejtë të krijojnë dhe të mbajnë raporte të lira e paqedashëse përtej kufirit me shtetet amë dhe bashkëkombësit që qëndrojnë në shtetet e tjera, sidomos me ata me të cilët kanë identitet të përbashkët etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar.

E drejta nga paragrafi 1 i këtij neni nuk mund të realizohet në kundërshtim me interesat e Malit të Zi.

Neni 32

Popujt pakicë dhe komunitetet e tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre mund të marrin ndihmë materiale dhe financiare nga organizatat vendase dhe të huaja, fondacionet dhe personat privatë.

Në rastin e ndihmës financiare ose të ndonjë ndihme tjetër materiale shoqatave, institucioneve, shoqërive dhe organizatave të popujve pakicë dhe komuniteteve të tjera të pakicave nacionale nga jashtë, shteti mund të sigurojë lehtësime adekuate tatimore dhe lehtësime të tjera ose mund të lirohen nga dogana, në pajtim me ligjin.

Neni 33

Populli pakicë ose komuniteti tjetër i pakicave nacionale dhe pjesëtarët e tyre, me qëllim që të ruajnë identitetin e përgjithshëm nacional dhe që të avancojnë liritë dhe të drejtat, mund të themelojnë Këshillin e këtij populli pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Populli pakicë ose komunitetet e tjera të pakicave nacionale mund të themelojë vetëm një Këshill.

Këshilli i popullit pakicë ose i komuniteteve të tjera të pakicave nacionale emërohet në periudhën prej katër vjet.

Këshilli i popullit pakicë ose i komuniteteve të tjera të pakicave nacionale ka më së paku 17 anëtarë.

Këshillin e popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale e përbëjnë anëtarët sipas funksionit: deputetët dhe anëtarët e Qeverisë prej radhëve të popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale në fjalë, kryetarët e komunave, kryetarët e komunave urbane, kryetarët e kuvendeve të komunave urbane,

kryetarët e partive të përfaqësuara në Kuvendin e Malit të Zi, kuvendin e komunës, kuvendin e komunës urbane, nga radhët e popullit pakicë ose komunitetet e tjera të pakicave nacionale.

Anëtarësinë e vet në Këshillin e popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, personat nga paragrafi 5 i këtij neni, e konfirmojnë me deklaratën për pranimin e anëtarësisë.

Anëtarët e tjerë të Këshillit të popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale zgjidhen me votim të fshehtë, në kuvendin elektorale të këtij populli pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Të drejtën e pjesëmarrjes në kuvendin elektorale e ka çdo qytetar i moshës së rritur-pjesëtar i popullit pakicë ose i komuniteteve të tjera të pakicave nacionale në fjalë.

Në kuvendin e elektorëve nuk mund të marrin pjesë personat nga paragrafi 5 i këtij neni dhe anëtarët e organeve të partive politike.

Organi i administratës shtetërore kompetent për të drejtat e pakicave (në tekstin e mëtejshëm: Ministria) miraton rregullat dhe udhëzimet për zgjedhjen e anëtarëve të Këshillit të popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Rregullat nga paragrafi 10 i këtij neni përmbajnë: numrin e anëtarëve të Këshillit të popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, thirrjen dhe mënyrën e punës së kuvendit elektorale, si dhe mënyrën e zgjedhjes së anëtarëve të Këshillit të popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale në kuvendin elektorale.

Anëtarët e Këshillit të popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale zgjedhin me votim të fshehtë nga radhët e veta kryetarin dhe sekretarin e Këshillit.

Këshilli i popullit pakicë ose i komuniteteve të tjera të pakicave nacionale miraton buxhetin, statutin dhe rregulloren për punën e vet me të cilat rregullohen çështje të rëndësishme për punën e këtij Këshilli.

Mjetet për financimin e Këshillit të popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale sigurohen nga buxheti i Malit të Zi.

Mbikëqyrjen e ligjshmërisë së punës së Këshillit të popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale e kryen Ministria ose organi punues kompetent i Kuvendit të Malit të Zi.

Këshillat e popullit pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale janë të obliguara që, të paktën një herë në vit, deri më 31 mars të vitit në vazhdim, t'i paraqesin Ministrisë ose organit punues kompetent të Kuvendit të Malit të Zi raportin për punën dhe veprimtarinë financiare.

Neni 34

Evidencën e Këshillit sipas nenit 33 të këtij ligji e udhëheq Ministria.
Me regjistrimin në evidencë, Këshilli fiton kuptimin e personit juridik.
Formularin dhe mënyrën e udhëheqjes së evidencës Këshillit ia përcakton Ministria.
Vendimi për regjistrimin e Këshillit në evidencë botohet në “Gazetën zyrtare të Malit të Zi”.

Neni 35

Këshilli:
-prezanton dhe përfaqëson pakicën;

-i paraqet propozimin organeve shtetërore, organit të qeverisjes lokale dhe shërbimeve publike për avancimin dhe zhvillimin e të drejtave të popujve pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre;

-i paraqet Presidentit të Malit të Zi iniciativën që të mos e shpallë ligjin me të cilin cenohen të drejtat e popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre;

-marrin pjesë në planifikimin dhe themelimin e institucioneve edukativo-arsimore;

-jep mendimin për programet e lëndëve që shprehin veçantitë e popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale;

-proponon regjistrimin e një numri të caktuar studentësh në Universitetin e Malit të Zi;

-ndërmerr iniciativa për ndryshimin e dispozitave dhe akteve të tjera me të cilat rregullohen të drejtat e pjesëtarëve të popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale;

-kryen edhe punë të tjera në pajtim me ligjin;

Për çështjet për të cilat diskutojnë organet e pushtetit shtetëror dhe shërbimeve publike, kurse kanë të bëjnë me të drejtat e popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre, realizohet bashkëpunimi i nevojshëm me Këshillin, për të ndërtuar besimin e ndërsjellë.

Organet shtetërore dhe organet e tjera, në afatin prej 30 ditësh nga ndërmarrja e iniciativës ose kërkesës, sipas paragrafit 1 të këtij neni, të njoftojnë Këshillin për masat që janë ndërmarrë.

Neni 36

Kuvendi i Malit të Zi, për të mbështetur aktivitetet me rëndësi për ruajtjen dhe zhvillimin e veçantive nacionale, gjegjësisht etnike të popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre në fushën e identitetit nacional, kulturor, gjuhësor dhe fetar, themelon Fondin për Mbrojtjen dhe Realizimin e të Drejtave të Pakicave në këto dhe fusha të tjera (në tekstin e mëtejshëm: Fondi).

Me aktin për themelimin e Fondit përcaktohen organet e Fondit, mandati, kompetenca dhe mënyra e punës së tyre dhe e vendimmarrjes, përbërja dhe numri i anëtarëve të organeve drejtuese, si dhe çështje të tjera me rëndësi për punën e Fondit.

Në organet drejtuese të Fondit, secili Këshill i popujve pakicë ose i komuniteteve të tjera të pakicave nacionale ka përfaqësuesin e vet.

Neni 36a

Fondi financohet nga buxheti i Malit të Zi dhe nga burime të tjera.

Mjetet nga paragrafi 1 i këtij neni shpërndahen në:

-mjete për punën e Fondit dhe

-mjete për financimin e projekteve në bazë të aktiviteteve nga neni 36, paragrafi 1 i këtij ligji.

Mjetet nga paragrafi 2 alineja 2 e këtij neni shpërndahen me anë të konkursit publik në bazë të kriterëve në vijim:

-kontributit që projekti i jep ruajtjes dhe zhvillimit të identitetit nacional, kulturor, fetar, gjuhësor dhe etnik;

-pajtueshmërisë së projektit me dokumentet strategjike të Qeverisë;

-transparencës dhe mundësisë së kontrollit të realizimit të projektit;

-besueshmërisë ndaj paraqitësit të projektit.

Të drejtën për të marrë pjesë në konkursin publik për shpërndarjen e mjeteve nga paragrafi 2, alineja 2, të këtij neni, e kanë organizatat joqeveritare dhe personat e tjerë juridikë dhe fizikë veprimtaria e të cilëve, gjegjësisht aktivitetet, janë të drejtuara në ruajtjen dhe zhvillimin e veçorive nacionale, gjegjësisht etnike të popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre në fushën e identitetit nacional, etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar.

III. MBROJTJA E TË DREJTAVE

Neni 37

Mbrojtjen e të drejtave të popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale e sigurojnë organet shtetërore, gjegjësisht vetëqeverisjet lokale dhe gjykatat.

Neni 38

Ministria i propozon Qeverisë politikën e zhvillimit dhe të ruajtjes së të drejtave të popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Së paku një herë në vit, Qeveria i paraqet Kuvendit raportin mbi zhvillimi dhe mbrojtjen e të drejtave të popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale.

Neni 39

Ndalohet ndërmarrja e masave dhe aktiviteteve me të cilat do të ndryshohej struktura e popullatës në rajonet ku jetojnë pjesëtarët e popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale, ndërsa kanë për qëllim kufizimin e të drejtave ligjore dhe lirive.

Ndalohet çdo diskriminim i drejtpërdrejtë ose i tërthortë sipas cilësdo bazë, kështu pra dhe në bazë të racës, seksit, përkatësisë nacionale, prejardhjes shoqërore, lindjes ose ndonjë statusi tjetër të ngjashëm, besimit, bindjes politike etj., gjendjes materiale, kulturës, gjuhës, moshës dhe invaliditetit fizik ose psikik.

IIIa. MBIKËQYRJA

39a

Mbikëqyrjen e zbatimit të këtij ligji dhe rregullave të miratuara në bazë të këtij ligji e kryen Ministria.

IV. DISPOZITAT KALIMTARE DHE PËRFUNDIMTARE

Neni 40

Ligjet dhe rregullat e tjera me të cilat përcaktohen të drejtat e popujve pakicë ose të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale dhe pjesëtarëve të tyre do të harmonizohen me këtë ligj më së largu në afatin prej 6 muajsh nga dita e hyrjes në fuqi të këtij ligji.

Neni 41

Statuti dhe aktet e tjera të përgjithshme të organeve të vetëqeverisjeve lokale do të harmonizohen më këtë ligj në afatin prej 6 muajsh nga dita e hyrjes në fuqi e këtij ligji.

Neni 42

Rregullat për zbatimin e këtij ligji Ministria do t'i miratojë në afatin prej 6 muajsh nga dita e hyrjes në fuqi e këtij ligji.

Neni 42a

Rregullat dhe udhëzimet për zgjedhjen e anëtarëve të Këshillit do të miratohen në afatin prej 6 muajsh nga dita e hyrjes në fuqi e këtij ligji.

Neni 42b

Këshillat e themeluar në bazë të rregullave për zgjedhjet e para të Këshillit (“Gazeta zyrtare e RMZ”, nr. 46/07) vazhdojnë të punojnë deri në themelimin e Këshillave të popujve pakicë ose komuniteteve të tjera të pakicave nacionale në pajtim me këtë ligj.

Neni 43

Strategjia e politikës mbi pakicat do të miratohet në afatin prej një viti nga dita e hyrjes në fuqi e këtij ligji.

Neni 44

Fondi për popujt pakicë ose komunitetet e tjera të pakicave nacionale do të themelohet në afatin prej gjashtë muajsh nga dita e hyrjes në fuqi e këtij ligji.

Neni 45

Ky ligj hyn në fuqi ditën e tetë të publikimit në “Gazetën zyrtare të Malit të Zi”.

ZAKONO

VAŠE MINORITETNIKANE HAKAJA THAJ MESTIPA

I. FUNDAVNE TERMINANTE

Dženo 1

I Crna Gora, ano jekhipa e Konstitucionalesa, zurarde thaj ikalde maškardhemutne phandle lavenca thaj e generalnikane lele normatovonca ke maškardhemutne hakaja, arakhela e minoritetnikane selenge thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipange, ja pale olenge preperutnenge, arakhipe olenge manuškane hakajengo thaj mestipango garantirime sa e dizutnenge, sar thaj arakhipa e ulavde minoritetnikane hakajenge thaj mestipange.

Dženo 2

E minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa, ano dikhipe akale zakonesko, si sakoja grupa e themutnengi e Crna Gorake, savi so si tikneder ginesa tare butipaske dživutne, saven so isi jekh etnikane, konfesiake vaj čhibake karakteristike, save so si aver e avere dživutnendar, historikane si phandle e Crna Gorake thaj motivirime si e mangipasa vašo vakerdipe thaj arakhipe e nacionalnikane, etnikane, kulturnikane, čhibake thaj konfesiake identitetosa.

Dženo 3

E preperutne e minoritetnikane selengi thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipange šaj te keren realizacia peske hakajenge thaj hošinena e hakaja thaj e mestipa individualnikane vaj ane khedipa e averenca.

Dženo 4

E preperutne e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango si jekhajekh e avere themutnenca thaj hošinena jekh zakonesko arakhipe.

Mujal o zakono si thaj sankcionirime sakova phagipe e hakajengo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Dženo 5

E minoritetnikane selenge thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipange thaj olenge preperutnenge, uzal e hakaja save so si dikhle e generalnikane lele maškardhemutne normativonca thaj e ratifikuime maškardhemutne phandle lavenca, akale zakonesa ovela arakhlo thaj pherdo hošipe e hakajengo save našti te oven tikneder e akanutnendar, telo jekh šartia ki resarin te ovel arakhlo olengo čačipasko jekhipa e avere themutnenca.

Dženo 6

I Crna Gora e avere themenca phandela maškardhemutne phandle lava vašo arakhipe e hakajengo e preperutnengo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Kana ovela kerdo o phandipe e maškarmutne phandle lavengo katar i poza 1 akale dženestar, i Crna Gora dikhela te ovel kerdo anglipe e šartengo save so si trubutne vašo ikerdipe, barjovipe thaj arakhipe e nacionalnikane, etnikane, kulturnikane, čhibake thaj e konfesiake identitetosko.

Dženo 7

I Radži e Crna Goraki (ano dureder teksto: Radži) anela Strategia vašo minoritetnikani politika.

Ani resarin e arakhipaski e šartengi vašo lačno hošipe thaj oleske nacionalnikane vaj etnikane ulavdipa e minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa thaj olngje preperutne, e themake organoja si durudži, ano jekhipe e Strategiasa vašo minoritetnikane politike te len obligaciake mjere.

I strategija katar i poza 1 akale dženestar ulavde ka ovel definirime e mjerenca vašo realiziripe akale zakonesa thaj e anglipasa e šartenca e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj anglipe e mjernego thaj e aktivipango, sar so si thaj o pobaro integriripe e Romengo ano amalikano thaj politikano dživdipe e Crna Gorako.

II. HAKAJA THAJ E TROMALIPA E MINORITETNIKANE SELENGO THAJ E AVER MINORITETNIKANE SELENGO THAJ OLENJE PREPERUTNENGO

Dženo 8

E minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa thaj olenje preperutne isi olen hakaja ko vakerdipe, arakhipe, barjovipe, kustikipe thaj putardo vakerdipe e nacionalnikane, etnikane, kulturnikane, konfesiake thaj e čhibake identitetosko, sar kotor e olenje tradiciako.

I Crna Gora ka vazdel thaj anglikerel e sikljovipa e historijske, tradiciake, čhibake thaj e kulturake e minoritetnikane selenge thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Ano jekhipa akale zakonesa thaj e lelipasa e maškarmutne obligaciencia, e autorizirime organoja arakhena arakhipe e kulturnikane kustikipasko e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Dženo 9

Ani resarin e arakhipasko thaj o barjovipa e nacionalnikane thaj etnikane identitetosko, minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa isi olen hakaj te formirinen peske institucije, khedipa, organizacije thaj birajikane organizacije ane sa e sfere katar o amalikano dživdipe.

Ano finansiripe e organizaciengo katar i poza 1 akale dženestar lela than thaj i Crna Gora, ano jekhipe e materialnikane šajdipanca.

Dženo 10

E preperutne e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango isi olen hakaj korkori thaj mestipasko te vakeren pesko nacionalnipe, hakaj ko mestipasko alusaripe thaj labaripe e personalnikane thaj familiako anavesko peske

čhvenge thaj hakaj te xramonen kodola anava ane matikane lila thaj personalnikane dokumentoja ki peski čhib thaj lil.

Hakaj ko anav thaj xramovipe ki čhib thaj lil e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango šaj te labaren thaj e organizacie katar o dženo 9 akale zakonestar.

Dženo 11

E minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa thaj olenge preperutne isi olen hakaj te labaren peski čhib thaj lil.

Ano jekhina ki lokalnikani korkoriradžin ane save e preperutne e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango kerena butipe vaj buteder kotor e dživutnendar, katar e rezultatoja e palune xramovipastar, ano oficialnikano labardipe si thaj i čhib e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

O oficialnikano labaripe e čhibengo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, ano dikhipe e pozako 2 akale dženestar, haćarela majbut: labaripe e čhibako ane vastaripaske thaj sudoske procedurako thaj ano legardipe thaj sudosko proceduripe, ko ikaldipe e oficialnikane sertifikatengo thaj legardipe e oficialnikane evidenciako, ko avazideipaski lista thaj aver alusaripasko materialo thaj ani buti e prezentiripaske badanengo.

Ke teritorie e lokalnikane korkoriradžinake katar i poza 2 akale dženestar o anav e organosko savo so kerela putarde autoriziripa, o anav e jekhinako e lokalnikane korkoriradžinako, anav e dizutnikane thanesko, ploštadoja thaj ulice, institucie, butjarne thaj aver firme thaj toponimoja ovena xramome thaj ki čhib thaj lil e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Dženo 12

E minoritetnikane selenge thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipange thaj olenge preperutnenge ovela arakhlo o mestipe e informiripasko ko nivelu e standardosko save so si saikerde ane maškarthemutne dokumentoja vaše manuškane hakaja thaj e mestipa.

E preperutne e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango isi olen hakaj te formirinen medie thaj lači buti savi si fundirime ko: tromalipe e gindipaske vakerdipasko, rodljaripe, khedipe, buvljaripe, ikaldipe thaj leipe e informaciengo, tromalo resipe ke sa e hangoja e informaciengo, arakhipe e manuškane personako thaj digniteto thaj tromalo thavdipe e informaciengo.

E autorizirime vastaripaske thaj programake organoja e medienge savenge si fundalutni i Crna Gora arakhena obligaciake gin e časongo vašo emitiripe e informativnikane, kulturnikane, sikljovipasko, sportikano thaj khelipnasko programo ke čhiba e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutnengo, sar thaj e programake saikerinengo save so si ki relacia e dživdipasko, tradiciako thaj e kulturako e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj arakhela e finansiake resursoja vašo finansiripe kodole programake saikerinengo.

E sakerina save so si ki relacia e dživdipasa, kulturasa thaj identitetosa e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango ovena emitirime majhari jekhvar ano masek, ki oficialnikani čhib, prekal e putarde servidoja.

I crna Gora šaj, ano jekhipe e peske materialnikane šajdipanca, te arakhel o titlupe e programengo katar e minoritetnikane čhiba ki oficialnikani čhib.

I radži šaj te lel thaj anglipaske mjere save so si ano fremo thaj avere radio vaj televiziake programengo thaj te arakhel emitiripe e programake saikerinengo katar i poza 3 akale dženestar.

Dženo 13

E minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutne isi olen hakaj ko sikljovipe ki peski čhib thaj ko obligaciako autoriziripe peske čhibako ano generalnikano thaj phirnikano sikljovipe, ano adhinalipe katar o gin e sikljovnengo thaj e finansiake šajdipango e Crna Gorako.

E hakoja katar i poza 1 akale dženestar ovela realizirime kori ulavdi škola sava isi ulavde ofisoja ane ničale škole.

O siklipe ovela kerdo ano sahnipe ki čhib e minoritetnikane selengo thaj aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Kana o siklipe ovela kerdo ki čhib e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango isi olen obligacia te sikljoven i oficialnikani čhib thaj o lil.

E sikljovne thaj e studentoja save so naj preperutne ke minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango šaj te sikljoven i čhib e minoritetnikane selengi thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipangi savenca jekhethane dživdinen.

Dženo 14

O ulavdo klaso save so isi siklipe ki čhib thaj lil e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango šaj te ovel fundirime thaj tikneder ginosa e sikljovnengo katar o gin savo so si zurardo vašo butikeripe e instituciako, a savo našti te ovel tikneder katar o 50% tare sa e sikljovnengo gin savo so si anglodikhlo e zakonesa.

Dženo 15

O subjektengo programo vaše trubutnipa e sikljovipasko katar o dženo 13 poza 1 akale zakonestar saikerela teme katar i ranik e historiaki, artoski, literaturaki, tradiciaki thaj kulturaki e minoritetnikane nacionalnikane khedipangi.

Anglo leljardipe e subjektenge programengo save so sikavena o ulavdipe e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, o Konsilo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango dela gidnipa e autorizirime organoske vašo leljardipe e subjekteske programesko.

O sikljovipasko programo ane institucie thaj e škole saven isi siklipe ki oficialnikani čhib ikerela teme tari dajaki čhib thaj literatura, historia, arti thaj kultura e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj aver saikerina save so anena baxtagor ki maškarpeskiri tolerancia thaj jekhethano dživdipe.

Ki teritoria kote so i čhib si thaj čhib e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango ano oficialnikano labardipe, o sikljovipasko programo ane institucie ki oficialnikani čhib šaj te ikerel thaj o šajdipe e sikljovipasko e čhibako e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Dženo 16

Vaše trubutnipa e sikljovipasko ki čhib vaj pale e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, ano dikhipa e dženestko 13 poza 1 akale zakonestar, ano fremi e uče sikljovipasko šaj te oven kerde katedre, fakultetia vaj pale institutia vašo sikljovipe e edukatorengo, sikavnengo thaj profesorongo ki čhib kodole minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Vašo lačheder participiripe e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, i Crna Gora šaj te baxtarel maškarmutni sikljovipaski, skienčiaki thaj tehnikani kolaboracia, ani resarin e šajdipasa vaše preperutne e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango te keren peske studie avrial e thematar ki dajaki čhib thaj te ovel olen diplome save so ovana nostrificirime ano jekhipa e zakonesa.

Dženo 17

E minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutne isi olen hakaj te fundirinen siklipaske-sikljovipaske institucie.

Finansiripe e instituciengo katar i poza 1 akale dženestar si obligacia e fundalutnesko.

Dženo 18

E siklipaske thaj e sikljovipaske butja ani školaki institucia vaj ulavdo klaso katar i ničali škola e siklipasa ki čhib e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango keren e sikljarne katar o niče e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango saven so isi aktivnikano džanipe e čhibako e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, vaj pale sikljarne save so naj preperutne katar e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Direktoro e školake isituciako savi so fundirinel i Crna Gora vaj pale i komuna sava so isi siklpe ki čhib thaj lil e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango save so pherena e šartia katar i poza 1 akale dženestar ovela alusado ano jekhipa e zakonesa.

E autorizirime organoja e vastaripaske si durudži thaj anglo alusaripe e simengo katar i poza 2 akale dženestar te lel gindipe e Konsilostar katar e kodola minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Dženo 19

Vašo pherdo hošipe e minoritetnikane hakojango, o Univerzitetu e Crna Gorako, ko bahani e Konsilosko e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, šaj sako školako berš te xramonkerel terminirime gin e studentengo, save so si preperutne e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, ano jekhipa e aktosa e Univerzitetosko.

Dženo 20

E minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutne isi olen hakaj te labaren e nacionalnikane simboloja, ano jekhipa e zakonesa.

Dženo 21

E minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutne isi olen hakaj te keren baripe e bare datenge, ovipange thaj personenge save so aven olenge tradiciendar thaj historiendar.

Dženo 22

E preperutne e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango isi olen hakaj tromale te pašakeren pumen, ano jekhipe e zakonesa thaj e čekatipanca katar e maškarmutne hakaja vašo tromalipe e pašipasko.

E minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutne isi olen hakaj ko sikavdipe peske interesongo, butjarno leipe than ano kerdipe e radžipasko thaj ani putardi kontrola e radžipaski.

E minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutne šaj, vašo realiziripe e jekhethane interesongo, te keren buti e radžipaske thaj e biradžipaske organizacienca ani phuv thaj avrial olatar.

Dženo 22a

Autentikano autoriziripe e minoritetnikane selisko saveski čhib si ano oficialnikano labardipe ani Crna Gora thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedina ano parlamento e crna Gorako thaj e parlamentoja e jekhinengo ki loklanikani kokroriradžin ane save isi baro gin e dživutnendar arakhela jekh isipe sar so dela dži džanipe o principo e afirmativnikane akciako, ano jekhipe e alusaripaske zakonoanipasa.

Dženo 23

Ačhavidlo te ovel validnikano ki funda e Deciziake e Konstitucionalnikane sudosko ki RCG. ("Sl. list RCG", n-ro. 51/06)

Dženo 24

Ačhavidlo te ovel validnikano ki funda e Deciziake e Konstitucionalnikane sudosko ki RCG.. ("Sl. list RCG", br. 51/06)

Dženo 25

E minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango isi olen jekhajekh hakaj e autoriziripasa ane putarde ofisoja, organoja e themake radžipasko thaj i lokalnikani vastarin.

Vašo jekhejekhipe e preperutnengo katar e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, ano gindipe e pozako 1 akale dženestar, dikhena te ovel kerdo e autorizirime organoja saven so isi obligacia vaše kadrovikane pučipa, ani koaboracia e konsilonca e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Dženo 26

E minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutne isi olen hakaj ko leipe than ano proceso e anipasko thaj deipaske bahani e themake organongo save so si katar o interesu vašo realiziripe e hakajengo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, ano jekhipe e zakonesa.

O leipe than katar i poza 1 akale dženestar si saikerdi ane konsultacie e pučljari pasa e putarde gindipasko, dialogosko thaj ulavde kerdipasa adalengo savenge si dendi i decizia direktikane.

Dženo 27

Ane jekhina e lokalnikane korkoriradžinake katar e džene 11 poza 2 akale zakonestar statuto, decizia vaj aver generalnikane aktoja save so anena e organoja e jekhinake ki lokalnikani korkoriradžin ovena xramome thaj ikalde ki oficialnikani čhib thaj ki čhib thaj lil e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Dženo 28

Ane jekhina e lokalnikane korkoriradžinake ane save majbut vaj pobaro kotor e dživutnendar kerena e minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa, e lokalnikane korkoriradžina isi ola obligacia ane fremoja e planongo thaj e programengo te kerel buti vašo participiripe e lokalnikane dživdutnipasko ane kerdipa putarde butja vaj anipe e ulavde planosko thaj programako, prekal e konsiloja vaj pale minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, te arakhel leipe than e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango ano anipe e programengo vašo barjovipe e komunengo, thanipaske thaj urbanistikane planongo, budžeto thaj generalnikane aktoja savenca ovena zurarde e hakoja thaj e obligacie e dizutenge thaj te lačharel čhani thaj procedura e leipasko than e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango ano keripe e putarde butjengo thaj te terminirinel organo savo so realizirinela o putardo debatiripe palo kodova thaj e aver aktoja.

Dženo 29

E deputatoja te si alusarde uzal o principio e afirmativnikane akciako, a ano jekhipe e alusaripaske zakonoanipasa gindinena so o dendo akto vaj normativo si bare džanlipastar ane interesoja kodole minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa, adaleske so o deutno e bahanesko thaj e deputatoja jekhejekh kerena e poze.

O jekhajekhipa, ano dikhipe e pozako 1 akale dženestar, si ki relacia e;

- pučipanca save so si ki relacia e averdipasa e etnikane strukturako e dživdutnipasa mamuj e dženesa 39 poza 1 akale zakonestar;
- pučipa save so si ki relacia e saikerinenca ke sikljovipaske programenca bizo gindipe e Konsilosko vaše minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa;
- pučipa save so si phandle e arakhipasa e čhibake thaj nacionalnikane identitetosa e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Dženo 30

Hakaja katar e dž. 9, 12, 13 thaj 17 ko akava zakono ovena realizirime ano jekhipe e ulavde normativonca.

Dženo 31

E minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutne isi olen hakaj te fundirinen thaj ikeren e tromale thaj šandikane relacie prekal e granice e matikane themenca thaj e pašutnenca save so bešena ane aver

thema, ulavde kodolenca saven so isi olen jekhethano etnikano kulturnikano, čhibako thaj konfesiako identiteto.

Hakaj katar i poza 1 akale dženestar našti te ovel realizirime mamuj e interesoja e Crna Gorako.

Dženo 32

E minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa thaj olenge preperutne šaj te len materialnikano thaj finansiako dendo dumo katar e kherutne thaj e avralphuvake fondacie thaj privatnikane sime.

Ane čipote kana isi finansiake vaj aver materialnikane dende dumoja e organizaciengne, instituciengne, khedipange, biradžikane organizaciengne e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango avrial e phuvatar, i them šaj te arakhel džovapime taksake vaj aver lokhipa vaj tromalipa katar i carina, ano jekhipe e zakonesa.

Dženo 33

E minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa thaj olenge preperutne, ani resarin e arakhipasko peske sahno nacionalnikane identitetosko thaj anglipe peske tromalipange thaj hakajenge, šaj te fundirinen konsilo kodole minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

O minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa šaj te fundirinen numaj jekh konsilo.

O konsilo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango ovela alusardo ano periodo katar e štar berš.

O konsilo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango isi ole majhari 17 džene.

O konsilo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango kerena e džene pali funkcia: deputatoja thaj džene e radžake katar o niče vaj minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa, prezidentoja e komunenge ki diz, prezidentoja ko parlamento e komunengo, prezidentoja e parlamentongo e dizake komunenge, prezidentoja katar e partie save so si autorizirime ano Parlamento e Crna Gorako, parlamento e komunako, parlamento e dizake komunako, katar o niče e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Pesko dženi e ano konsilo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango katar i poza 5 akale dženestar sikavdovela thaj e vakerdipasa vašo leipe e dženi pastar.

E aver džene e konsiloske katar e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango ovena alusarde e garavde avazideipasa, ko elektronikano parlamento kodole minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Hakaj ko leipe than ki elektronikano parlamento isi sakone pherde beršengo dizutno- preperutno vaj minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Ko elektorikano parlamento našti te len than sime katar i poza 5 akale dženestar thaj džene e organonge e politikane partiengo.

O organo e themake vastaripasko si autorizirime vaše minoritetnikane hakoja (ano aver teksto: Ministeripe) anela normativoja thaj e instrukcie vaše alusaripa e dženengo e

konsilongo minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

E normativoja katar i poza 10 akale dženestar ikerena: gin e dženengo ano konsilo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, akharipe thaj čhani e butjako ko elektorikano parlamento, sar thaj čhani e alusaripasko e dženengo ano konsilo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango ko elektorikano parlamento.

E džene e konsiloske katar o minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango alusarena prezidento thaj sekretaro e konsilosko e garavde avazideipasa, katar pumare džene.

O Konsilo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango anela budžeto, statuto thaj butjako divari peske butjake savesa ovela lačhardo o pučipe so si katar o džanipe vaši buti kodole konsilosko.

E resursia vašo finansiripe e konsilosko e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango ovela arakhlo katar o budžeto e Crna Gorako.

O supervizipe upral o zakonipe e butjako e konsilosko e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango kerela o Ministeripe thaj o autoriziripe butjarno badani ko Parlamento e crna Gorako.

O konsiloja e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango si obligaciasa majhari ko berš dži o 31 marto taro thavdutno berš vašo anglederutno berš te den e Ministeripaske thaj e autorizirime butjarne badaneske ko Parlamento e Crna Gorako raporto vaši buti thaj finansiako butikeripe.

Dženo 34

I Evidencia e konsiloski katar o dženo 33 akale zakonestar legarela o Ministeripe.

E xramovipasa ani evidencia o konsilo resela saikeripe e juristikane simako.

O formularo thaj o čhani e evidenciako e konsilosko xramonela o Ministeripe.

O činavipe vašo xramovipe e konsilosko ani evidencia ovela ikaldo ani “Oficialnikani patrin e Crna Goraki”.

Dženo 35

Konsilo:

- prezentirinela thaj autorizirinela e minoritete;
- dela bahani e themake organonge, organonge e lokanikane vastaripaske thaj e putarde ofisonge vašo anglipe thaj barjovipe e hakoje e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutnenge;
- dela iniciativa e prezidentoske e Crna Gorake kaj o zakono savesa ovena rumime e hakaja e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutnenge na ovela vakerdo sar validnikano;
- lena than ano planiripe thaj fundiripe e siklipaske-sikljovipaske instituciengo;
- dela gindipe ke subjektikane programe save so sikavena ulavdipe e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango;
- dela bahani ko xramovipe e terminirime ginose e studentonge ko Univerzitetu Crna Gora;
- vazdela iniciativa vaše averipa e normativonge thaj aver aktonge save so ovena lačharde e hakaja e preperutnengo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango;
- kerela thaj aver butja save so si ano jekhipe akale zakonesa.

Vaše pučipa savenge vakerena e organoja e themake radžipaske thaj e putarde ofisoja, a si phandle e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutnenge, ovela realizirime trubutno kolaboriripe e Konsilosa vašo kerdipe e maškarpesko patjavipe.

E themake thaj aver organoja ka keren ano roko taro 30 divesa taro dive kana si vazdime i iniciativa e rodipaski, ano gindipe e pozasa 1 akale dženestar, ka del informacia e Konsiloske vaše kerde mjere.

Dženo 36

O parlamento e crna Gorako vašo dendo dumo e aktivipange save so si bare e arakhipaske thaj barjovipaske e nacionalnikane, vaj etnikane ulavdipange e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutnenge ani ranik e nacionalnikane, kulturnikane, čhibake thaj konfesiake ranikende (ano dureder teksto: Fondo).

O akto vašo fundiripe e Fondosko ovela zurardo e organonca ko Fondo, mandato, autoriziripe thaj čhani olenge butjako thaj decizipasko, saikeripasko thaj gin e dženengo e organengo e vastaripasko, sar thaj aver pučipa vašo buti e Fondoski.

Ane organoja e vastaripaske e Fondosko sakova konsilo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango isi ole peske prezententoja.

Dženo 36a

O Fondo ovela finansirime katar o Budžeto e Crna Gorako thaj aver hangoja.

E resursoja katar i poza 1 akale dženestar ovela ulavdo ko:

- resursoja vašo buti e Fondoski thaj
- resursoja vašo finansiripe e projektongo vašo dendo dumo e aktivipange katar o dženo 36 poza 1 akale zakonestar.

E resursoja katar i poza 2 alineja 2 akale dženestar ovena ulavde ko putardo konkurso ki funda e akale kriteriumenge:

- dendo dumo savo proekto dela arakhipe thaj barjovipe e nacionalnikane, kulturnikane, konfesiake, čhibako thaj etnikano identiteto;
- kompatibilnipe e proektosko save isi strategikane dokumentoja e Radžake;
- transparentnipe thaj šajdipa e kontrolake vašo realizacia e proektoski;
- transparentnipe thaj šajdipe e kontrolako ki realizacia e proektosko;
- kredibiliteto e deutnesko e proektosko.

Hakaj ko leipe than e putarde konkursoste vašo ulavdipe e resursenge katar i poza 2 alineja 2 akale dženestar isi e biradžikane organizacien thaj e aver juristikane thaj fizikane simen savenge butikeripa vaj aktivipa si dromarde kori o arakhipa thaj barjovipe e nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutnenge ani ranik e nacionalnikane, etnikane, kulturnikane, čhibake thaj konfesiake identitetosko.

III. ARAKHIPE E HAKAJENGO

Dženo 37

Arakhipe e hakojeno e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango arakhena e themake organoja, vaj pale e lokalnikane vastarina thaj e sudoja.

Dženo 38

O Ministeripa dela bahani e Radžake vaši politika e barjovipaske thaj arakhipe e hakajengo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Majhari jekhfara ko berš i Radži dela e Parlamentoske raporto vašo barjovipe thaj arakhipe e hakajengo e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango.

Dženo 39

Bidendo si o leipe e mjerengo thaj e aktivipango save so ka keren averipe ki struktura e populaciako ke reonoja savende dživdinen e preperutne e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango, a isi olen resarin vašo limitiripe e zakoneske hakajengo thaj e tromalipange.

Bidendo si sakova direktikano vaj indirektikano diskriminiripe pali savi te si funda, thaj pali funda e rasaki, bojaki, poloski, nacionalnikane preperipaske, amalipaske kustikipaske, bianipe vaj pašutno statuso, konfesija, politikano vaj aver patjavipe, isipaski situacija, kultura, čhib, phuripe thaj psihikano vaj fizikano invaliditeto.

IIIa SUPERVIZIA

Dženo 39a

I supervizia upral o kerdipe e akale zakonesko thaj e normativongo ande ki funda akale zakonesko kerela o Ministeripe.

IV. NAKHLUTNE THAJ AGORUTNE TERMINANTE

Dženo 40

Zakonoja thaj e aver normativoja save so ovena zurarde e hakaja e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango thaj olenge preperutnenge ka ven jekhajekh akale zakonesa majdur ano roko katar e šov masekoja taro dive kana ka ovel validnikano akava zakono.

Dženo 41

O Statuto thaj e aver generalnikane aktoja e organengo ki lokalnikani korkoriradžin ka oven jekhajekh akale zakonesa ano roko taro šov masekoja taro dive kana resela te ovel validnikano akava zakono.

Dženo 42

Propise za izvršavanje ovog zakona Ministarstvo će donijeti u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Dženo 42a

E normativoja thaj e instrukcie vašo alusaripe e dženengo e konsilosko ka oven ande ano roko taro šov masekoja taro dive kana ka oven validnikane akale zakonesa.

Dženo 42b

E konsiloja save so si fundirime ki funda e Normativongo vaše jekhto alusaripa e konsiloske ("Službeni list RCG", n-ro 46/07) džana ponadari e butjasa dži o fundiripe e konsilosko e minoritetnikane selengo thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango ano jekhipe akale zakonesa.

Dženo 43

I Strategia e minoritetnikane politikako ka ovel andi ano roko taro jekh berš taro dive kana ka ovel validnikano akava zakono.

Dženo 44

O Fondo vaše minoritetnikane sela thaj e aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa ka ovel fundirime ano roko taro šov masekoja taro dive kana ka ovel validnikano akava zakono.

Dženo 45

Akava zakono si validnikano ko oftoto dive kana ka ovel ikaldo ani „Oficialnikani patrin e Crna Goraki”.

Z A K O N

O ZABRANI DISKRIMINACIJE

I. OSNOVNE ODREDBE

Predmet zakona

Član 1

Zabrana i zaštita od diskriminacije ostvaruje se u skladu sa ovim zakonom.

Na zabranu i zaštitu od diskriminacije primjenjuju se i odredbe drugih zakona kojima se uređuje zabrana i zaštita od diskriminacije po pojedinim osnovama ili u vezi sa ostvarivanjem pojedinih prava, ukoliko nijesu u suprotnosti sa ovim zakonom.

Zabrana diskriminacije

Član 2

Zabranjen je svaki oblik diskriminacije, po bilo kom osnovu.

Diskriminacija je svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana, osim ako su taj akt, radnja ili nečinjenje objektivno i razumno opravdani zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.

Posredna diskriminacija postoji ako prividno neutralna odredba propisa ili opšteg akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.

Diskriminacijom se smatra i podsticanje ili davanje instrukcija da se određeno lice ili grupa lica diskriminišu po nekom od osnova iz stava 1 ovog člana.

Zaštita od diskriminacije

Član 3

Pravo na zaštitu od diskriminacije pripada svim fizičkim i pravnim licima na koja se primjenjuju propisi Crne Gore, ako su diskriminirana po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona.

Lica koja prijavljuju diskriminaciju

Član 4

Niko ne može da trpi štetne posljedice zbog prijavljivanja slučaja diskriminacije, davanja iskaza pred nadležnim organom ili nuđenja dokaza u postupku u kojem se ispituje slučaj diskriminacije.

Posebne mjere

Član 5

Posebne mjere koje su usmjerene na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju mogu uvoditi državni organi, organi državne uprave, organi jedinica lokalne samouprave, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja (u daljem tekstu: organi), kao i druga pravna i fizička lica.

Mjere iz stava 1 ovog člana primjenjuju se srazmjerno potrebama i mogućnostima i traju do ostvarenja ciljeva koji su tim mjerama utvrđeni.

Pristanak

Član 6

Pristanak lica na diskriminaciju ne oslobađa odgovornosti lica koje vrši diskriminaciju, daje instrukcije ili podstiče na vršenje diskriminacije.

II. POSEBNI OBLICI DISKRIMINACIJE

Uznemiravanje

Član 7

Uznemiravanje, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, predstavlja određeno ponašanje ili postupanje prema nekom licu, koje takvo ponašanje ili postupanje ne želi, a koje ima za cilj ili predstavlja povredu ličnog dostojanstva i izaziva strah, neugodnost, neprijateljstvo, poniženje ili uvrijedenost.

Mobing

Član 8

Mobing je ponašanje na radnom mjestu, kojim jedno ili više lica sistematski, u dužem vremenskom periodu, psihički zlostavlja ili ponižava drugo lice vrijeđanjem, omalovažavanjem, uznemiravanjem i drugim aktivnostima i dovodi to lice u nejednak položaj po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, što ima za cilj ugrožavanje njegovog/njenog ugleda, časti, dostojanstva i integriteta, a može izazvati štetne posljedice mentalne, psihosomatske i socijalne prirode ili dovesti u pitanje profesionalnu budućnost lica koje je žrtva mobinga.

Segregacija

Član 9

Segregacija je svako razdvajanje lica ili grupe lica po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, osim u slučajevima kad je razdvajanje objektivno i opravdano, a način za postizanje tog cilja je neophodan i srazmjeran.

Diskriminacija u korišćenju objekata i površina u javnoj upotrebi

Član 10

Ograničavanje ili onemogućavanje korišćenja objekata i površina u javnoj upotrebi licu ili grupi lica, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, smatra se diskriminacijom.

Pravo na korišćenje objekata i površina u javnoj upotrebi može biti ograničeno samo u skladu sa zakonom.

Diskriminacija u pružanju javnih usluga

Član 11

Diskriminacijom u oblasti pružanja javnih usluga, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, smatra se:

- 1) otežavanje ili onemogućavanje pružanja javnih usluga;
- 2) odbijanje pružanja javnih usluga;
- 3) uslovljavanje pružanja javnih usluga uslovima koji se ne traže od drugih lica ili grupe lica;
- 4) namjerno kašnjenje ili odlaganje pružanja usluga, iako je lice ili grupa lica zatražila i ispunila uslove za blagovremeno pružanje usluga prije drugih lica.

Diskriminacija po osnovu zdravstvenog stanja

Član 12

Onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje zapošljavanja, rada, školovanja ili bilo koje drugo neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje prema licu ili grupi lica, po osnovu zdravstvenog stanja, smatra se diskriminacijom.

Diskriminacija po osnovu starosne dobi

Član 13

Onemogućavanje ili ograničavanje ostvarivanja prava ili bilo koje drugo neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje prema licu ili grupi lica, po osnovu starosne dobi, smatra se diskriminacijom.

Politička diskriminacija

Član 14

Zabranjena je diskriminacija pojedinaca ili grupa lica zbog političkog ubjedenja, zbog pripadanja ili nepripadanja političkoj partiji ili drugoj organizaciji.

Diskriminacija u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja

Član 15

Diskriminacijom u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja smatra se otežavanje ili onemogućavanje upisa u vaspitno-obrazovnu ustanovu i ustanovu visokog obrazovanja i izbora obrazovnog programa na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja, isključivanje iz ovih ustanova, otežavanje ili uskraćivanje mogućnosti praćenja nastave i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, razvrstavanje djece, učenika/ca, polaznika/ca obrazovanja i studenata/kinja, zlostavljanje ili na drugi način neopravdano pravljenje razlika ili nejednako postupanje prema njima, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona.

Diskriminacija u oblasti rada

Član 16

Pored slučajeva diskriminacije utvrđenih zakonom kojim se uređuje oblast rada i zapošljavanja, diskriminacijom u radu smatra se i isplata nejednake zarade, odnosno naknade za rad jednake vrijednosti licu ili grupi lica, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona.

Pravo na zaštitu od diskriminacije iz stava 1 ovog člana imaju i lica koja obavljaju privremene i povremene poslove ili poslove po posebnom ugovoru, studenti/kinje i učenici/ce na praksi, kao i druga lica koja po bilo kom osnovu učestvuju u radu kod poslodavca.

Ne smatra se diskriminacijom pravljenje razlike, isključenje ili davanja prvenstva zbog osobenosti određenog posla kod kojeg lično svojstvo lica predstavlja stvarni i odlučujući uslov obavljanja posla, ako je svrha koja se time želi postići opravdana, kao i preduzimanje mjera zaštite prema pojedinim kriterijumima lica iz stava 2 ovog člana.

Diskriminacija po osnovu vjere i uvjerenja

Član 17

Diskriminacijom se smatra svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica ili grupe lica po osnovu vjere ili uvjerenja, pripadanja ili nepripadanja nekoj vjerskoj zajednici.

Diskriminacija lica sa invaliditetom

Član 18

Pod diskriminacijom lica sa invaliditetom smatra se, naročito: onemogućavanje ili otežavanje pristupa zdravstvenoj zaštiti, odnosno uskraćivanje prava na zdravstvenu zaštitu, redovni medicinski tretman i lijekove, rehabilitaciona sredstva i mjere; uskraćivanje prava na školovanje, odnosno obrazovanje; uskraćivanje prava na rad i prava iz radnog odnosa, u skladu sa potrebama tog lica; uskraćivanje prava na brak, na stvaranje porodice i drugih prava iz oblasti bračnih i porodičnih odnosa.

Nedostupnost prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom, odnosno onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja navedenih objekata, na način koji nije nesrazmjeran teret za pravno ili fizičko lice koje je dužno da to omogući, smatra se diskriminacijom u smislu stava 1 ovog člana

Diskriminacija lica sa invaliditetom postoji i u slučaju kad nijesu preduzete posebne mjere za otklanjanje ograničenja, odnosno nejednakog položaja u kojem se ta lica nalaze.

Diskriminacija po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije

Član 19

Svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije smatra se diskriminacijom.

Svako ima pravo da izrazi svoj rodni identitet i seksualnu orijentaciju.

Rodni identitet i seksualna orijentacija su privatna stvar svakog lica i niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svom rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji.

Teži oblik diskriminacije

Član 20

Težim oblikom diskriminacije, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, smatra se diskriminacija:

- 1) učinjena prema istom licu ili grupi lica po više osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona (višestruka diskriminacija);
- 2) učinjena više puta prema istom licu ili grupi lica (ponovljena diskriminacija);
- 3) učinjena u dužem vremenskom periodu prema istom licu ili grupi lica (produžena diskriminacija);
- 4) propagiranjem putem javnih glasila, kao i ispisivanjem i isticanjem sadržaja i simbola diskriminatorne sadržine na javnim mjestima;
- 5) koja ima naročito teške posljedice po diskriminirano lice, grupu lica ili po njihovu imovinu.

III. ZAŠTITNIK/CA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA

Nadležnost Zaštitnika/ce

Član 21

Pored nadležnosti i ovlaštenja propisanih posebnim zakonom, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda (u daljem tekstu: Zaštitnik/ca) je nadležan/na i da:

- 1) podnosiocu/teljki pritužbe koji/a smatra da je diskriminisan/na od strane fizičkog ili pravnog lica daje potrebna obavještenja o njegovim/njenim pravima i obavezama, kao i mogućnostima sudske i druge zaštite;
- 2) sprovodi postupak mirenja, uz pristanak lica koje smatra da je diskriminirano i organa, drugog pravnog i fizičkog lica za koje ono smatra da je izvršilo diskriminaciju, uz mogućnost zaključivanja vansudskog poravnjanja, u skladu sa zakonom kojim se uređuje postupak posredovanja;
- 3) informiše javnost o značajnijim pojavama diskriminacije;
- 4) po potrebi, vrši istraživanja u oblasti diskriminacije;
- 5) vodi posebnu evidenciju o podnijetim pritužbama u vezi sa diskriminacijom;
- 6) prikuplja i analizira statističke podatke o slučajevima diskriminacije;
- 7) preduzima aktivnosti radi podizanja svijesti o pitanjima u vezi sa diskriminacijom.

Podnošenje pritužbe

Član 22

Svako ko smatra da je diskriminiran aktom, radnjom ili nepostupanjem organa i drugih pravnih i fizičkih lica, može se obratiti pritužbom Zaštitniku/ci.

Pritužbu iz stava 1 ovog člana Zaštitniku/ci mogu podnijeti i organizacije ili pojedinci/ke koji/e se bave zaštitom ljudskih prava, uz saglasnost diskriminiranog lica ili grupe lica.

Postupanje po pritužbama iz st. 1 i 2 ovog člana, sprovodi se u skladu sa propisima kojima je uređen način rada Zaštitnika/ce, ukoliko ovim zakonom nije drukčije uređeno.

Izveštaji Zaštitnika/ce

Član 23

Zaštitnik/ca, u posebnom dijelu godišnjeg izvještaja, obavještava Skupštinu Crne Gore o uočenim pojavama diskriminacije i preduzetim aktivnostima i predlaže preporuke i mjere za otklanjanje diskriminacije.

O uočenim pojavama diskriminacije Zaštitnik/ca može da podnese Skupštini Crne Gore poseban izvještaj, ako to od njega zatraži nadležno radno tijelo Skupštine Crne Gore ili ako Zaštitnik/ca ocjeni da to zahtijevaju naročito važni razlozi.

IV. SUDSKA ZAŠTITA

Postupak pred sudom

Član 24

Svako ko smatra da je povrijeđen diskriminatorским postupanjem organa, drugog pravnog i fizičkog lica ima pravo na zaštitu pred sudom, u skladu sa zakonom.

Postupak se pokreće tužbom.

Na postupak iz stava 2 ovog člana shodno se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Postupak iz stava 2 ovog člana je hitan.

U sporu za zaštitu od diskriminacije revizija je uvijek dozvoljena.

Mjesna nadležnost

Član 25

U postupku za zaštitu od diskriminacije mjesno je nadležan, pored suda opšte mjesne nadležnosti, i sud na cijem području je prebivalište, odnosno sjedište tužioca/teljke.

Tužba

Član 26

Tužbom iz člana 24 stav 2 ovog zakona može se tražiti i:

- 1) utvrđenje da je tuženi/a diskriminatorски postupao/la prema tužiocu/teljki;
- 2) zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije;
- 3) naknada štete, u skladu sa zakonom;
- 4) objavljivanje presude kojom je utvrđena diskriminacija na trošak tuženog/e u medijima, ukoliko je diskriminacija izvršena putem medija.

U slučajevima iz stava 1 tač. 1 i 2 ovog člana tužbeni zahtjev se ističe zajedno sa zahtjevima za zaštitu prava o kojima se odlučuje u parničnom postupku, ako su ovi zahtjevi u međusobnoj vezi i zasnivaju se na istom činjeničnom i pravnom osnovu.

Tužba iz stava 1 tač. 1 i 2 ovog člana može se podnijeti samostalno samo ako akt ili radnja diskriminacije nije imala za posljedicu gubitak ili povredu nekog prava.

Rok za podnošenje tužbe

Član 27

Tužba iz člana 24 stav 2 ovog zakona može se podnijeti u roku od 90 dana od dana saznanja za učinjenu diskriminaciju.

Privremene mjere

Član 28

Prije pokretanja ili u toku postupka po tužbi iz člana 24 ovog zakona sud može, na predlog stranke, odrediti privremene mjere.

U predlogu za izdavanje privremene mjere mora se učiniti vjerovatnim da je mjera potrebna da bi se spriječila opasnost od nastupanja nenadoknadive štete, osobito teške povrede prava na jednako postupanje ili sprječavanje nasilja.

O predlogu za izdavanje privremene mjere sud je dužan da donese odluku bez odlaganja.

Na postupak iz stava 1 ovog člana shodno se primjenjuju odredbe Zakona o izvršnom postupku.

Teret dokazivanja

Član 29

Ukoliko tužilac/teljka učini vjerovatnim da je tuženi/a izvršio/la akt diskriminacije, teret dokazivanja da usljed tog akta nije došlo do povrede jednakosti u pravima i pred zakonom prelazi na tuženog/u.

Odredba stava 1 ovog člana ne odnosi se na prekršajni i krivični postupak.

Druga lica koja mogu podnijeti tužbu

Član 30

Tužbu iz člana 26 stav 1 tač. 1, 2 i 4 ovog zakona, u ime diskriminisanog lica, mogu podnijeti i organizacije ili pojedinci/ke koji/e se bave zaštitom ljudskih prava.

Tužba iz stava 1 ovog člana može se podnijeti samo uz pisani pristanak diskriminisanog lica ili grupe lica.

Obavješćavanje Zaštitnika/ce

Član 31

Podnosilac/teljka tužbe iz čl. 24 i 30 ovog zakona koji/a je podnio/la i pritužbu Zaštitniku/ci dužan/na je da pisanim putem obavijesti Zaštitnika/cu o pokretanju sudskog postupka.

V. INSPEKCIJSKI NADZOR

Uloga inspekcija

Član 32

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona u odnosu na diskriminaciju u oblasti rada i zapošljavanja, zaštite na radu, zdravstvene zaštite, obrazovanja, građevinarstva, saobraćaja, turizma i u drugim oblastima vrše inspekcije nadležne za te oblasti, u skladu sa zakonom.

VI. EVIDENCIJA

Vođenje evidencije

Član 33

Organi, druga pravna i fizička lica obavezni su da vode posebnu evidenciju o svim slučajevima prijavljene diskriminacije i da podatke iz evidencije blagovremeno dostave Zaštitniku/ci.

Sudovi, inspekcijski organi i organi za prekršaje obavezni su da vode posebnu evidenciju o podnijetim tužbama u vezi sa diskriminacijom i da podatke iz evidencije blagovremeno dostave Zaštitniku/ci.

Bliži sadržaj i način vođenja evidencija iz stava 2 ovog člana propisuje organ državne uprave nadležan za ljudska i manjinska prava.

VII. KAZNENE ODREDBE

Prekršaji

Član 34

Novčanom kaznom od dvjestostrukog do tristostrukog iznosa minimalne zarade u Crnoj Gori kazniće se za prekršaj pravno lice ili preduzetnik, ako:

- 1) odbije pružanje javnih usluga, uslovi pružanje usluga uslovima koji se ne traže od drugih lica ili grupe lica ili namjerno kasni ili odlaže pružanje usluga, iako su lice ili grupa lica zatražili i ispunili uslove za pravovremeno pružanje usluga prije drugih lica (član 11 stav 1 tač. 2, 3 i 4);
- 2) onemogući, ograniči ili oteža korišćenje prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom (član 18 stav 2);
- 3) podnese tužbu bez pisanog pristanka diskriminisanog lica ili grupe lica (član 30 stav 2);
- 4) ne vodi posebnu evidenciju o svim slučajevima prijavljene diskriminacije ili podatke iz evidencije blagovremeno ne dostavi Zaštitniku/ci (član 33 stav 1);
- 5) ne vodi posebnu evidenciju o podnijetim tužbama u vezi sa diskriminacijom ili podatke iz evidencije blagovremeno ne dostavi Zaštitniku/ci (član 33 stav 2).

Za prekršaj iz stava 1 ovog člana kaznice se i odgovorno lice u organu ili pravnom licu i fizičko lice novčanom kaznom u visini dvadesetostrukog iznosa minimalne zarade u Crnoj Gori.

VIII. PRELAZNE I ZAVRŠNA ODREDBA

Postupci po pritužbama

Član 35

Postupci po pritužbama koje se odnose na diskriminaciju podnešenim prije stupanja na snagu ovog zakona okončaće se u skladu sa propisima koji su se primjenjivali do dana stupanja na snagu ovog zakona.

Podzakonski akti

Član 36

Podzakonski akt iz člana 33 stav 3 ovog zakona donijeće se u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Stupanje na snagu

Član 37

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Crne Gore".

THE LAW ON PROHIBITION OF DISCRIMINATION

I. GENERAL PROVISIONS

Subject of the Law

Article 1

Prohibition and protection from discrimination shall be exercised pursuant this Law.

The prohibition of and protection from discrimination shall be, also, exercised pursuant provisions of other laws regulating prohibition of and protection from discrimination on particular grounds or related to exercise of particular rights, if they are not contrary to this law.

Prohibition of Discrimination

Article 2

Any form of discrimination, on any ground, shall be prohibited.

Discrimination is any unjustified, legal or actual, direct or indirect distinction or unequal treatment, or failure to treat a person or a group of persons in comparison to other persons, as well as exclusion, restriction or preferential treatment of a person in comparison to other persons, based on race, colour of skin, national affiliation, social or ethnic origin, affiliation to the minority nation or minority national community, language, religion or belief, political or other opinion, gender, gender identity, sexual orientation, health conditions, disability, age, material status, marital or family status, membership in a group or assumed membership in a group, political party or other organisation as well as other personal characteristics.

Direct discrimination exists if a person or a group of persons, in the same or similar situation in respect to other person or group of persons, is brought or were brought, or may be brought in an unequal position by an act, action or failure to act, on any ground referred to in paragraph 2 of this Article, unless the act, action or failure to act are objectively and reasonably justified by a legitimate purpose and achievable with the means appropriate and necessary to use for achieving that purpose, and when they are acceptable and proportionate in relation to the purpose to be achieved.

Indirect discrimination exists if apparently neutral provision of a regulation or general act, criterion or practice is bringing or can bring a person or a group of persons into unequal position in respect to other person or group of persons, on any ground referred to in paragraph 2 of this Article, unless the provision, criterion or practice are objectively and reasonably justified by a legitimate purpose and achievable with the means appropriate and necessary to use for achieving that purpose, and when they are acceptable and proportionate in relation to the purpose to be achieved.

The incitement or giving instruction to discriminate against certain person or a group of persons on any ground referred to in paragraph 1 of this Article shall be deemed to be discrimination.

Protection from discrimination

Article 3

The right on protection from discrimination belongs to all natural and legal persons to which the Montenegrin legislation is applicable, if they are discriminated against on any ground referred to in Article 2, paragraph 2 of this Law.

Persons reporting discrimination

Article 4

No one shall suffer adverse consequences for reporting the case of discrimination, giving deposition before a competent authority or offering evidence in the proceedings investigating a case of discrimination.

Special measures

Article 5

Special measures aimed at creating conditions for the realisation of national, gender and overall equality and protection of persons being in unequal position on any ground, may be imposed by state authorities, authorities of the state administration, authorities of the units of local self-government, public enterprises and other legal persons performing public powers (hereinafter referred to as: authority), as well as other legal and natural persons.

The measures referred to in this Article shall be applied in proportion to the needs and possibilities and shall last until the goals established by those measures are achieved.

Consent

Article 6

Consent of a person to be discriminated against shall not relieve from responsibility the person exercising discrimination, giving instruction to discriminate or inciting discrimination.

II. SPECIAL FORMS OF DISCRIMINATION

Harassment

Article 7

Harassment, on any ground referred to in Article 2, paragraph 2 of this Law, represents certain behaviour toward or treatment of a person who such behaviour or treatment does not want, and which has the purpose or represents violation of the personal dignity, and causes state of intimidation, inconvenience, hostility, humiliation or offensiveness.

Mobbing

Article 8

Mobbing is a behaviour in the workplace when one or more persons systematically, over a longer period of time, mentally abuse or humiliate another person by the way of insulations, depreciation, harassment and other activities, bringing that person in an unequal position on any ground referred to in Article 2, paragraph 2 of this Law, which is aimed to harm his/her personal reputation, honour, human dignity and integrity and can

cause adverse effects of mental, psychosomatic and social nature or compromise the professional future of the person who is a victim of mobbing.

Segregation

Article 9

Segregation is any separation of persons or a group of persons, on any ground referred to in Article 2, paragraph 2 of this Law, except in cases when the separation is objective and justified, and the way to achieve this goal is necessary and proportionate.

Discrimination in use of facilities/buildings and areas in public use

Article 10

Restricting or disabling the use of facilities/buildings and areas in public use to a person or a group of persons, on any ground referred to in Article 2, paragraph 2 of this Law, shall be deemed to be discrimination.

The right to use the facilities/buildings and areas in public use may be restricted only in accordance with the law.

Discrimination in public service delivery

Article 11

Discrimination in the area of public service delivery, on any ground referred to in Article 2, paragraph 2 of this Law, shall be deemed to be:

- 1) Making public service delivery difficult or impossible,
- 2) Refusing public service delivery,
- 3) Conditioning of public service delivery with the conditions that are not required from other persons or group of persons,
- 4) Intentional delay or postponement of service delivery, even though the person or group of persons requested and met the requirements for timely service delivery before the other persons.

Discrimination based on health conditions

Article 12

Disabling, restricting or making difficult for a person or a group of persons to get employment, to work, to get education or any other unjustified differentiation or unequal treatment based on health conditions, shall be deemed to be discrimination.

Discrimination based on age

Article 13

Disabling or restricting the exercise of the rights or any other unjustified differentiation or unequal treatment of a person or a group of persons on the bases of age, shall be deemed to be discrimination.

Political discrimination

Article 14

The discrimination of individuals or groups of persons because of political belief, because of belonging or not belonging to a political party or other organization is prohibited.

**Discrimination in the field
of education and vocational training**

Article 15

Discrimination in the field of education and vocational training is considered to be making difficult or denying the enrolment into educational institution and institution of high education and the choice of educational programme at all levels of education, expelling from these institutions, making difficult or denying the possibility to attend classes and participate in other educational activities, classification of children, pupils, participants in education and students, abusing or otherwise making unjustified differentiation or unequally treating them, on any ground referred to in Article 2, paragraph 2 of this Law.

Discrimination in field of labour

Article 16

In addition to the cases of discrimination prescribed by the law regulating the field of labour and employment, discrimination in work shall also refer to the payment of unequal salary or remuneration for work of equal value to a person or a group of persons, on any ground referred to in Article 2, paragraph 2 of this Law.

Persons performing temporary or seasonal work or working under special agreement, students and pupils on practice, as well as other persons participating on any ground in the work for an employer, shall also have the right on the protection from discrimination referred to in paragraph 1 of this Article.

Distinction, exclusion or giving preference is not considered to be discrimination if so require the peculiarities of the particular work in which personal characteristic of a person represent real and decisive condition of doing the work, if the purpose to be achieved that way is justified, as well as taking measures of protection according to certain criteria of persons referred to in paragraph 2 of this Article.

Discrimination based on religion and belief

Article 17

Discrimination shall be deemed to be any differentiation, unequal treatment or bringing in an unequal position of a person or a group of persons on the basis of religion or belief, affiliation or non-affiliation to certain religious community.

Discrimination of persons with disability

Article 18

Under discrimination against a person with disability shall be considered particularly: preventing or making difficult the access to health care, i.e. denial of the right to health care, regular medical treatment and medicines, rehabilitation means and measures, denial of the rights on schooling or education, denial of the right to work and the rights related to employment relations in accordance with the needs of such person, denial of the right to marry, form a family and other rights from the field of marriage and family relations.

Entrance in facilities/buildings and areas in public use which are inaccessible to the persons with reduced mobility and persons with disability, i.e. making impossible, restricting or making difficult the use of mentioned facilities, in a way which is not disproportionate burden for a legal or natural person who is obliged to provide for that, shall be deemed to be discrimination within the meaning of paragraph 1 of this Article.

Discrimination against person with disability exists also in the case when special measures to remedy limitations or unequal position this person is facing are not taken.

**Discrimination on the basis
of gender identity and sexual orientation**

Article 19

Any differentiation, unequal treatment or bringing a person in an unequal position based on gender identity or sexual orientation, shall be deemed to be discrimination.

Everyone has the right to express their gender identity and sexual orientation.

Gender identity and sexual orientation are personal matters of every person and no one can be invited to publicly declare its gender identity and sexual orientation.

Grave form of discrimination

Article 20

Grave form of discrimination, on any ground referred to in Article 2, paragraph 2 of this Law shall be deemed to be discrimination:

- 1) committed against the same person or the group of persons on multiple grounds referred to in the Article 2, paragraph 2 of this Law (multiple discrimination);
- 2) committed several times against the same person or the group of persons (repeated discrimination);
- 3) committed during a long period of time against the same person or the group of persons (extended discrimination);
- 4) disseminated through public media, as well as by writing and displaying the materials and symbols of discriminatory content in public places;
- 5) which has particularly grave consequences for discriminated person, group of persons or their property.

III. PROTECTOR OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

Competency of the Protector

Article 21

In addition to the competencies and authorisations prescribed by the separate law, the Protector of Human Rights and Freedoms (hereinafter referred to as the Protector) shall be also competent to:

- 1) provide required information to the complainant who considers to be discriminated by the natural or legal person, about his/her rights and duties, as well as about possibilities of court protection;
- 2) conduct the conciliation proceeding, with the consent of the person allegedly discriminated against, between that person and authority or other legal and natural person he/she considers to have performed discrimination, with the possibility of concluding a settlement out of trial, in accordance with the law regulating the mediation proceeding;
- 3) inform the public about the important issues of discrimination;
- 4) if necessary, carry out the researches in the field of discrimination;
- 5) keep separate records of submitted complaints with regard to discrimination;
- 6) collect and analyse statistical data on cases of discrimination;
- 7) undertake actions to raise awareness on issues related to discrimination.

Submitting complaint

Article 22

Anyone who considers to be discriminated against by an act, action or failure to act made by an authority and other legal and natural persons, may address the Protector with a complaint.

The complaint referred to in paragraph 1 of this Article can be submitted to the Protector also by organisations or individuals dealing with the protection of human rights, with the consent of the person or the group of persons discriminated against.

Acting upon the complaints referred to in paragraphs 1 and 2 of this Article, shall be conducted in compliance with regulations setting up the manner of operation of the Protector, unless this law provides otherwise.

Reports of the Protector

Article 23

The Protector, in a separate part of the annual report, shall inform the Parliament of Montenegro on observed cases of discrimination and action undertaken and shall give recommendations and propose measures for elimination of discrimination.

The Protector may submit a separate report about observed cases of discrimination to the Parliament of Montenegro, if that is required by the competent working body of the Parliament of Montenegro or the Protector evaluates that that is required by exceptionally important reasons.

IV. COURT PROTECTION

Proceeding before the court

Article 24

Anyone who considers to be damaged by discriminatory treatment of an authority and other legal and natural person shall be entitled to the court protection, in accordance with the law.

The proceeding shall be initiated by filing a lawsuit.

The provisions of the law regulating civil proceeding shall be accordingly applied on the proceeding referred to in paragraph 2 of this Article, unless this law provides otherwise.

The proceeding referred to in the paragraph 2 of this Article is urgent.

In the dispute for protection from discrimination the revision shall be always allowed.

Territorial jurisdiction

Article 25

In the proceeding for protection from discrimination, beside the court of general territorial jurisdiction, the court on whose territory is the residence or office of the plaintiff shall also have the territorial jurisdiction.

Lawsuit

Article 26

By lawsuit referred to in Article 24, paragraph 2 of this Law can be claimed also:

- 1) establishment of the fact that the respondent has acted discriminatory against the plaintiff;
- 2) prohibition of exercising the activity that bears potential treat of discrimination, i.e. prohibition of repetition of discrimination activity;
- 3) compensation of damage, in accordance with the law;
- 4) in case discrimination is performed through the media, publication in the media, on the expenses of respondent, of the judgement establishing discrimination.

In the cases referred to in paragraph 1, items 1 and 2 of this Article, the lawsuit shall be exert together with the claim for protection of the right of which is decided in a civil proceeding, if those claims are correlated and based on the same factual and legal ground.

Lawsuit referred to in paragraph 1, items 1 and 2 of this Article, can be filed individually only if an act or action of discrimination had not resulted in loss or violation of a right.

Deadline for filing the lawsuit

Article 27

The lawsuit referred to in Article 24, paragraph 2 of this Law may be filed within 90 days from the day of cognition for the committed discrimination.

Temporary measures

Article 28

Prior to initiation or during the lawsuit proceeding referred to in Article 24 of this Law, upon the proposal of the party, the court may pass temporary measures.

The proposal for passing a temporary measure must prove the likelihood of the necessity of such measure in order to prevent the danger of irreparable damage, particularly serious violation of the right to equal treatment or prevent violence.

On a proposal for passing a temporary measure the court is obliged to deliver a decision without delay.

On the proceeding referred to in paragraph 1 of this Article shall be accordingly applied the provisions of the Law on Executive Procedure.

Burden of proof

Article 29

If the plaintiff proved the likelihood of respondent committing an act of discrimination, the burden of proving that due to that act the violation of equality in rights and equality before the law did not occurred, passes on the respondent.

The provision of paragraph 1 of this Article shall not apply to misdemeanour and criminal proceedings.

Other persons who may file a lawsuit

Article 30

The lawsuit referred to in Article 26, paragraph 1 items 1, 2 and 4 of this Law may be filed, on behalf of discriminated persons, also by organizations or individuals who are dealing with the protection of human rights.

The lawsuit referred to in paragraph 1 of this Article may be filed only with the written consent of a discriminated person or a group of persons.

Informing the Protector

Article 31

Plaintiff referred to in Articles 24 and 30 of this Law, who filed the complaint with the Protector, shall notify the Protector in writing about initiation of the court proceeding.

V. INSPECTION CONTROL

The role of inspection

Article 32

Inspection control over the implementation of this Law with respect to discrimination in the field of labour and employment, occupational safety, health care, education, building and construction, traffic, tourism and other fields, shall be performed by inspections competent for those fields, in accordance with the law.

VI. RECORDS

Keeping the records

Article 33

Authorities, other legal and natural persons shall be obliged to keep separate records on all reported cases of discrimination and to timely deliver the data from the records to the Protector.

The courts, the inspection authorities and misdemeanour authorities are obliged to keep separate records about filed lawsuits in connection with discrimination and timely deliver the data from the records to the Protector.

Detailed content and manner of keeping the records referred to in paragraph 2 of this Article shall be prescribe by the authority of state administration in charge of human and minority rights.

VII. PENAL PROVISIONS

Offences

Article 34

A fine amounting from two hundred to three hundred times the minimum wage in Montenegro shall be imposed on a legal person or entrepreneur, if:

- 1) refuses the provision of public services, conditions the service delivery with the conditions that are not required from other persons or groups of persons or intentionally delays or postpones the delivery of services, even though the person or group of persons requested and met the requirements for the timely provision of services before the other persons did (Article 11, paragraph 1, items 2, 3 and 4);
- 2) prevents, restricts or makes difficult the use of entrances to facilities/buildings and areas in public use to the persons with reduced mobility or persons with disability (Article 18, paragraph 2);
- 3) files the lawsuit without the written consent of a discriminated person or a group of persons (Article 30, paragraph 2);

- 4) does not keep separate records on all reported cases of discrimination or does not timely deliver the data from the records to the Protector (Article 33, paragraph 1);
- 5) does not keep separate records on filed lawsuits in connection with discrimination or does not timely deliver the data from the records to the Protector (Article 33, paragraph 2);

For the offense referred to in paragraph 1 of this Article shall be also fined the responsible person in authority or legal person and natural person in the amount of twenty times the minimum wage in Montenegro.

VIII. TRANSITIONAL AND FINAL PROVISIONS

Proceedings on complaints

Article 35

Proceedings on complaints related to discrimination submitted prior to the entry into force of this Law shall be completed in accordance with the regulations that were applied until the entry into force of this Law.

Secondary legislation

Article 36

Secondary legislation referred to in Article 33, paragraph 3 of this Law shall be delivered within six months from the day of entry into force of this Law.

Entering into force

Article 37

This Law shall enter into force on the eighth day as of the day of publication in the “Official Gazette of Montenegro”.

L I G J I N

PËR NDALIMIN E DISKRIMINIMIT

I. DISPOZITAT THEMELORE

Objekti i ligjit

Neni 1

Ndalimi dhe mbrojtja nga diskriminimi realizohen në pajtim me këtë ligj.

Për ndalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi zbatohen edhe dispozitat e ligjeve të tjera me të cilat rregullohet ndalimi dhe mbrojtja nga diskriminimi në baza të veçanta ose lidhur me realizimin e drejtave të veçanta, nëse nuk janë në kundërshtim me këtë ligj.

Ndalimi i diskriminimit

Neni 2

Ndalohet çdo formë e diskriminimit, mbi çdo lloj baze.

Diskriminimi është bërja e çdo dallimi të paarsyeshëm, juridik apo faktik, të drejtpërdrejtë ose të tërthortë apo trajtimi i pabarabartë, gjegjësisht anashkalimi i trajtimit ndaj një personi, gjegjësisht, një grupi personash në raport me personat e tjerë, si dhe përjashtimi, kufizimi ose dhënia përparësi ndonjë personi në raport me personat e tjerë, që bazohet në racën, ngjyrën e lëkurës, përkatësinë nacionale, prejardhjen shoqërore apo etnike, lidhur me ndonjë popull pakicë ose bashkësi nacionale pakicë, gjuhën, fenë apo bindjen, mendimin politik apo mendim tjetër, seksin, identitetin gjinor, orientimin seksual, gjendjen shëndetësore, invaliditetin, moshën, gjendjen materiale, gjendjen martesore apo familjare, përkatësinë ndaj grupit ose supozimin mbi përkatësinë ndonjë grupi, partinë politike ose ndonjë organizatë tjetër, si dhe karakteristikat e tjera personale.

Diskriminimi i drejtpërdrejtë ekziston nëse me akt, veprim ose mosveprim, personi ose një grup personash, në situatë të njëjtë ose të ngjashme, çojnë ose kanë çuar, gjegjësisht mund të jenë çuar në pozitë të pabarabartë në raport me personin apo një grup personash sipas ndonjëris nga bazat e paragrafit 2 të këtij neni, përveç, nëse ky akt, veprim ose mosveprim është objektiv dhe i justifikuar qartë me qëllime ligjore, me përdorimin e mjeteve që janë të përshtatshme dhe të domosdoshme për arritjen e qëllimit, gjegjësisht në raport të pranueshëm proporcional me qëllimin që dëshirohet të arrihet.

Diskriminimi i tërthortë ekziston nëse rregullorja neutrale false e dispozitës ose aktit të përgjithshëm, kriteri apo praktika çojnë ose do të mund të çonin personin ose një grup personash në pozitë të pabarabartë në raport me personat apo një grup personash të tjerë, sipas ndonjëris nga bazat e paragrafit 2 të këtij neni, përveç nëse ky akt, kriter ose praktikë është objektiv dhe i justifikuar qartë me qëllimin ligjor, përdorimin e mjeteve që janë të përshtatshme dhe të domosdoshme për arritjen e qëllimit, gjegjësisht në raport të pranueshëm proporcional me qëllimin që dëshirohet të arrihet.

Diskriminim konsiderohet edhe nxitja ose dhënia e instruksioneve që një person i caktuar ose një grup personash të diskriminohen sipas ndonjëris nga bazat e paragrafit 1 të këtij neni.

Mbrojtja nga diskriminimi

Neni 3

E drejta për mbrojtje nga diskriminimi u takon të gjithë personave fizikë dhe juridikë ndaj të cilëve zbatohen dispozitat e Malit të Zi, nëse janë të diskriminuar për diçka në bazë të nenit 2, paragrafi 2, i këtij ligji.

Personat që denoncojnë diskriminimin

Neni 4

Askush nuk mund të dëmtohet për shkak të denoncimit të rastit të diskriminimit, deklaramentit para organit kompetent ose ofrimit të dëshmive në procesin në të cilin hetohet rasti i diskriminimit.

Masat e veçanta

Neni 5

Masat e veçanta që janë të drejtuara në krijimin e kushteve për realizimin e barazisë nacionale, gjinore dhe të barazisë së plotë, si dhe mbrojtjen e personave që në cilëndo bazë janë në pozitë të pabarabartë mund të marrin organet shtetërore, organet e administratës shtetërore, organet e njësisive të vetëqeverisjes lokale, ndërmarrjet publike dhe personat e tjerë juridikë të cilët kryejnë kompetencat publike (në tekstin e mëtejshëm: organet), si dhe personat e tjerë juridikë dhe fizikë.

Masat nga paragrafi 1 i këtij neni zbatohen në përputhshmëri me nevojat dhe mundësitë dhe zgjasin deri në realizimin e qëllimeve që janë përcaktuar më këto masa.

Pëlqimi

Neni 6

Pëlqimi i personit që të jetë i diskriminuar nuk e liron nga përgjegjësia personin që kryen diskriminimin, jep instruksione ose nxit kryerjen e diskriminimit.

II. FORMAT E VEÇANTA TË DISKRIMINIMIT

Shqetësimi

Neni 7

Shqetësimi, sipas ndonjëres nga bazat e nenit 2, paragrafi 2 të këtij ligji, paraqet sjelljen ose veprimin e caktuar ndaj ndonjë personi, që nuk e dëshiron një sjellje ose veprim të tillë, e që ka për qëllim ose paraqet shkeljen e dinjitetit personal ose shkakton frikë, siklet, armiqësi, përrulje ose ofendim.

Mobingu (bezdia)

Neni 8

Mobingu është sjellje në vendin e punës, me të cilën një ose shumë persona, në një periudhë të gjatë kohore, e keqtrajtojnë në mënyrë psikike ose e përrulin sistematikisht një person tjetër me fyerje, nënçmime, shqetësime dhe me aktivitete të tjera dhe e sjellin këtë person në pozitë të pabarabartë sipas ndonjëres nga bazat e nenit 2, paragrafi 2 të këtij ligji, çka ka për qëllim rrezikimin e reputacionit të tij/saj, nderit, dinjitetit dhe integritetit, e mund të shkaktojë edhe pasoja të dëmshme të natyrës mentale, psikosomatike dhe shoqërore ose të sjellë në pyetje ardhmërinë profesionale të personit që është viktimë e mobingut.

Segregacioni

Neni 9

Segregacioni është çdo ndarje e një personi apo një grupi personash sipas ndonjëres nga bazat e nenit 2, paragrafi 2, të këtij ligji, përveçse në rastet kur ndarja është objektive dhe e arsyeshme, kurse mënyra për arritjen e këtij qëllimi është e domosdoshme dhe proporcionale.

Diskriminimi në shfrytëzimin e objekteve dhe sipërfaqeve në përdorim publik

Neni 10

Kufizimi ose parandalimi i shfrytëzimit të objekteve dhe sipërfaqeve në përdorim publik një personi ose një grupi personash, sipas ndonjëres nga bazat e nenit 2, paragrafi 2 të këtij ligji, konsiderohet si diskriminim.

E drejta e shfrytëzimit të objekteve dhe sipërfaqeve në përdorim publik mund të kufizohet vetëm në pajtim me ligjin.

Diskriminimi në ofrimin e shërbimeve publike

Neni 11

Diskriminim në fushën e ofrimit të shërbimeve publike, sipas ndonjëres nga bazat e nenit 2 paragrafi 2 të këtij ligji, konsiderohet:

- 1) vështirësimi ose parandalimi i ofrimit të shërbimeve publike;
- 2) refuzimi i ofrimit të shërbimeve publike;
- 3) kushtëzimi i ofrimit të shërbimeve publike të cilat nuk kërkohen nga personat ose grup personat e tjerë;
- 4) vonesa me qëllim ose shtyrja e ofrimit të shërbimeve, edhe pse personi ose një grup personash ka kërkuar dhe i ka plotësuar në kohë kushtet për ofrimin e shërbimeve para personave të tjerë.

Diskriminimi në bazë të gjendjes shëndetësore

Neni 12

Parandalimi, kufizimi ose vështirësimi i punësimit, punës, shkollimit ose bërja e çdo dallimi tjetër të pa bazë si dhe trajtimi i pabarabartë ndaj personit ose një grupi personash, në bazë të gjendjes shëndetësore, konsiderohet si diskriminim.

Diskriminimi në bazë të moshës

Neni 13

Parandalimi ose kufizimi i realizimit të drejtave ose bërja pa bazë e çdo dallimi tjetër si dhe trajtimi i pabarabartë ndaj një personi ose një grupi personash, në bazë të moshës, konsiderohet si diskriminim.

Diskriminimi politik

Neni 14

Ndalohet diskriminimi i individëve ose i një grupi personash për shkak të bindjeve politike, për shkak të përkatësisë ose pa përkatësisë në partinë politike ose një organizatë tjetër.

Diskriminimi në fushën e edukimit, arsimimit dhe aftësimin profesional

Neni 15

Me diskriminim në fushën e edukimit, arsimimit dhe aftësimit profesional konsiderohet vështirësimi ose parandalimi i regjistrimit në institucionin edukativo-arsimor dhe institucionin e arsimit të lartë dhe zgjedhja e programit arsimor në të gjitha nivelet e edukimit dhe arsimimit, përjashtimi nga këto institucione, vështirësimi ose mohimi i mundësisë për ndjekjen e mësimi dhe pjesëmarrjes në aktivitetet e tjera edukative, gjegjësisht arsimore, klasifikimi i fëmijëve, nxënësve/eve, frekuentuesve/eve dhe studentëve/eve, keqtrajtimi ose ndonjë mënyrë tjetër e bërjes së dallimeve të paarsyeshme ose trajtimi i pabarabartë ndaj tyre, sipas ndonjëres nga bazat e nenit 2, paragrafi 2 të këtij ligji.

Diskriminimi në fushën e punës

Neni 16

Krahas rasteve të diskriminimit të përcaktuara me ligjin me të cilin rregullohet fusha e punës dhe punësimit, me diskriminim në punë konsiderohen edhe të ardhurat e pabarabarta, gjegjësisht shpërblimet për punë me vlerë të barabartë personit apo një grupi personash, sipas ndonjëres nga bazat e nenit 2 paragrafi 2 të këtij ligji.

Të drejtën për mbrojtje nga diskriminimi sipas paragrafit 1 të këtij neni e kanë edhe personat që kryejnë punë periodike dhe provizore ose punë me kontratë të veçantë, studentët/et ose nxënësit/et në praktikë, si dhe personat e tjerë që në cilëndo bazë marrin pjesë në punë tek punëdhënësi.

Nuk konsiderohet diskriminim bërja e dallimeve, përjashtimi ose dhënia përparësi për shkak të karakteristikave të punës tek e cila karakteristikat personale të personit paraqesin kusht real dhe vendimtar për kryerjen e punës, nëse qëllimi që dëshirohet të arrihet është i justifikueshëm me këtë, si dhe marrja e masave mbrojtëse në bazë të disa kriterëve të veçanta të personave sipas paragrafit 2 të këtij neni.

Diskriminimi në bazë të besimit dhe të bindjes

Neni 17

Diskriminim konsiderohet çdo dallim, trajtim i pabarabartë dhe sjellje në pozite të pabarabartë të personit apo të një grupi personash në bazë të besimit ose bindjespërkatësisë ose jo përkatësisë të ndonjë komuniteti fetar.

Diskriminimi i personave me invaliditet

Neni 18

Me diskriminim të personit me invaliditet konsiderohet, posaçërisht: pamundësia ose vështirësimi i përfshirjes në mbrojtjen shëndetësore, gjegjësisht mohimi i të drejtës së mbrojtjes shëndetësore, trajtimet e rregullta mjekësore dhe ilaçet, mjetet dhe masat për rehabilitim; mohimi i të drejtës së shkollimit, gjegjësisht arsimimit; mohimi i të drejtës së punës dhe të drejtave në bazë të punësimit, në pajtim me nevojat e këtij personi; mohimi i të drejtës së martesës, në krijimin e familjes dhe të drejtave të tjera në fushën e raporteve martesore dhe familjare.

Mos ofrimi i qasjes ndaj objekteve dhe sipërfaqeve në përdorim publik personave me lëvizshmëri të kufizuar dhe personave me invaliditet, gjegjësisht parandalimi, kufizimi dhe vështirësimi i shfrytëzimit të objekteve të përmendura, në mënyrën që paraqet ngarkesë jo proporcionale për personin juridik ose fizik i cili është i detyruar ta sigurojë këtë, konsiderohet diskriminim sipas paragrafit 1 të këtij neni.

Diskriminimi i personave me invaliditet ekziston edhe në rastin kur nuk merren masat e posaçme për të mënjeluar kufizimet, gjegjësisht pozitën e pabarabartë në të cilën gjenden ata persona.

Diskriminimi në bazë të identitetit gjinor dhe orientimit seksual

Neni 19

Çdo bërje e dallimit, trajtim i pabarabartë ose çuarje në pozitë të pabarabartë të personit në bazë të identitetit gjinor ose orientimit seksual, konsiderohet diskriminim.

Gjithkush ka të drejtë të shprehë identitetin e vet gjinor dhe orientimin seksual.

Identiteti gjinor dhe orientimi seksual janë çështje private e çdo personi dhe askush nuk mund të ftohet që të deklarohet publikisht për identitetin e vet gjinor dhe orientimin seksual.

Formë e rëndë diskriminimi

Neni 20

Me formë të rëndë të diskriminimit, sipas ndonjëres nga bazat e nenit 2, paragrafi 2 të këtij ligji, konsiderohet diskriminimi:

- 1) i kryer ndaj të njëjtit person apo grupi personash sipas shumë bazave të nenit 2, paragrafi 2, të këtij ligji (diskriminimi i shumëfishtë);
- 2) i kryer shumë herë ndaj të njëjtit person apo grupi personash (diskriminimi i përsëritur);
- 3) i kryer në një periudhë të gjatë kohore ndaj të njëjtit person apo grupi personash (diskriminim i vazhduar);
- 4) me propagandim nëpërmjet medimeve publike, si dhe shkrimi ose shfaqja e përmbajtjeve dhe simboleve me përmbajtje diskriminuese në vendet publike;
- 5) që ka veçanërisht pasoja të rënda ndaj personit të diskriminuar, grupit të personave ose pasurisë së tyre.

III. MBROJTËSI/JA E TË DREJTAVE DHE LIRIVE TË NJERIUT

Kompetencat e Mbrojtësit/es

Neni 21

Krahas autorizimeve dhe kompetencave të përcaktuara me ligj të veçantë, Mbrojtësi/ja e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut (në tekstin në vazhdim: Mbrojtësi/ja) ka të drejtë që:

- 1) paraqitësit/es të ankesës i cili/a konsideron se është i/e diskriminuar nga ana e personit fizik apo juridik, t'i japë sqarimet e nevojshme për të drejtat dhe detyrimet e tij/saj, si dhe mundësitë gjyqësore dhe format e tjera të mbrojtjes;
- 2) të zbatojë procesin e pajtimit, me pëlqimin e personit që konsideron se është i diskriminuar dhe organit, personit tjetër juridik apo fizik për të cilin konsiderohet se ka kryer diskriminim, për të mundësuar përfundimin e pajtimit jashtëgjyqësor, në pajtim me ligjin që rregullon procesin e ndërmjetësimit;
- 3) të informojë opinionin për paraqitjet e dukurive të rëndësishme të diskriminimit;
- 4) sipas nevojës, të kryejë hulumtime në fushën e diskriminimit;
- 5) të mbajë evidencën e posaçme mbi ankesat e paraqitura lidhur me diskriminimin;
- 6) të grumbullojë dhe të analizojë të dhënat statistikore mbi rastet e diskriminimit;
- 7) të ndërmarrë aktivitete për ngritjen e vetëdijes mbi çështjet që lidhen me diskriminimin.

Paraqitja e ankesës

Neni 22

Kushdo që konsideron se është i diskriminuar me aktin, veprimin ose mosveprimin e organit dhe personave të tjerë fizikë dhe juridikë, mund t'i drejtohet me ankesë Mbrojtësit/es.

Ankesën sipas paragrafit 1 të këtij neni, Mbrojtësit/es, mund ta paraqesin edhe organizatat ose individët që merren me mbrojtjen e të drejtave njerëzore, me pëlqimin e personit ose grupit të personave të diskriminuar.

Trajtimi në bazë të ankesave sipas paragrafit 1 dhe 2 të këtij neni, zbatohet në pajtim me rregullat me të cilat është përcaktuar mënyra e punës së Mbrojtësi/es, nëse me këtë ligj nuk është përcaktuar ndryshe.

Raportet e Mbrojtësit/es

Neni 23

Mbrojtësi/ja, në pjesën e veçantë të raportit vjetor, njofton Kuvendin e Malit të Zi mbi dukuritë e vëna re të diskriminimit dhe aktivitete e ndërmarra si dhe propozon rekomandimet dhe masat për zhdukjen e diskriminimit.

Mbi dukuritë e vëna të diskriminimit Mbrojtësi/ja mund t'i paraqesë Kuvendit të Malit të Zi raportin e veçantë, nëse këtë e kërkon nga ai/ajo grupi punues kompetent i Kuvendit të Malit të Zi ose nëse Mbrojtësi/ja vlerëson se këtë e kërkojnë sidomos arsyet me rëndësi të veçantë.

IV. MBROJTJA GJYQËSORE

Procesi para gjykatës

Neni 24

Kushdo që mendon se është cunuar me sjelljen diskriminuese të organit, personit tjetër juridik apo fizik, ka të drejtën e mbrojtjes para gjyqit, në pajtim me ligjin.

Procesi fillohet me ankesën.

Në procedurën sipas paragrafit 2 të këtij neni, zbatohen dispozitat e ligjit me të cilat rregullohet çështja dypalëshe e procesit gjyqësor, nëse me këtë ligj nuk është përcaktuar ndryshe.

Procedura nga paragrafi 2 i këtij neni është urgjente.

Në kontestimin e mbrojtjes nga diskriminimi rishqyrtimi është gjithmonë i lejuar.

Kompetenca vendore

Neni 25

Në procesin e mbrojtjes nga diskriminimi në vend, krahas gjyqit të kompetencave të përgjithshme vendore, është kompetent edhe gjyqi në rajonin e të cilit është vendbanimi, gjegjësisht selia e paditësit/es.

Ankesa

Neni 26

Me ankesën sipas nenit 24 paragrafi 2 i këtij ligji, mund të kërkohet edhe:

- 1) përcaktimi që i/e akuzuari/a ka vepruar në mënyrë diskriminuese ndaj paraqitësit/es të ankesës;

- 2) ndalimi i kryerjes së punës që kërcënon diskriminim, gjegjësisht ndalimi i përsëritjes së veprës diskriminuese;
- 3) dëmshpërblimi i dëmit, në pajtim me ligjin;
- 4) publikimi i vendimit me të cilën është përcaktuar diskriminimi me shpenzimet e të pandehurit/es në medime, nëse diskriminimi është kryer nëpërmjet medieve.

Në rastet nga paragrafi 1 pika 1 dhe 2 të këtij neni, kërkesa për ankesë paraqitet së bashku me kërkesën për mbrojtjen e të drejtave për të cilat vendoset në procesin gjyqësor, nëse këto kërkesa janë të ndërlidhura dhe kanë bazë të njëjtë faktike dhe juridike.

Ankesa nga paragrafi 1, pika 1 dhe 2 e këtij neni, mund të paraqitet në mënyrë të pavarur vetëm nëse akti ose veprimi diskriminues nuk ka pasur si pasojë humbjen ose shkeljen e ndonjë të drejte.

Afati për paraqitjen e ankesës

Neni 27

Ankesa sipas nenit 24, paragrafi 2, të këtij ligji, mund të paraqitet në afatin prej 90 ditësh nga dita e njoftimit për diskriminimin e kryer.

Masat e përkohshme

Neni 28

Para fillimit ose gjatë procesit sipas ankesës nga neni 24 i këtij ligji, gjyqi mundet, me propozimin e palës, të përcaktojë masat e përkohshme.

Në propozimin për të dhënë masat e përkohshme duhet të bëhet e besueshme se masa është e nevojshme për të parandaluar rrezikun e shfaqjes së dëmit të pashlyeshëm, sidomos shkeljen e rëndë të të drejtave për trajtim të barabartë ose parandalim të dhunës.

Për propozimin për të dhënë masën e përkohshme, gjyqi është i obliguar që të sjellë vendimin pa shtyrje.

Procedura sipas paragrafit 1 të këtij neni, zbatohet në përputhje me dispozitat e ligjit për procedurën ekzekutive.

Barra e argumentimit

Neni 29

Nëse paraqitësi/ja e kërkesës vërteton se i/e akuzuara/a e ka kryer aktin e diskriminimit, barra e argumentimit që për arsye të këtij akti nuk ka çuar tek shkelja e barazisë së të drejtave edhe para ligjit, kalon mbi të akuzuarin/en.

Dispozita e paragrafit 1 të këtij neni nuk ka të bëjë me kundërvajtje dhe procedura penale.

Personat e tjerë që mund të paraqesin ankesë

Neni 30

Ankesë, sipas nenit 26, paragrafi 1, pikat 1, 2 dhe 4 të këtij Ligji, në emër të personit të diskriminuar, mund të paraqesin edhe organizatat ose individët/et që kanë të bëjnë me mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut.

Dispozita nga paragrafi 1 i këtij neni mund të paraqitet vetëm me pëlqimin me shkrim të personit ose grupit të personave të diskriminuar.

Njoftimi i Mbrojtësit/es

Neni 31

Paraqitësi/ja e ankesës nga neni 24 dhe 30 i këtij ligji që ka paraqitur ankesën Mbrojtësit/es është i obliguar që në formë të shkruar të njoftojë Mbrojtësin/en mbi fillimin e procesit gjyqësor.

V. MBIKËQYRJA E INSPEKTIMIT

Roli i inspektimit

Neni 32

Mbikëqyrjen e inspektimit mbi zbatimin e këtij ligji në raport me diskriminimin në fushën e punës dhe punësimit, mbrojtjes në punë, mbrojtjes shëndetësore, arsimimit, ndërtimtarisë, komunikacionit, turizmit dhe në fushat e tjera e kryejnë inspektimet kompetente për këto fusha, në pajtim me ligjin.

VI. EVIDENTIMI

Mbajtja e evidencës

Neni 33

Organet, personat e tjerë juridikë dhe fizikë janë të obliguar të mbajnë evidencë të posaçme për të gjitha rastet e paraqitura të diskriminimit dhe të dhënat nga evidenca t'ia paraqesë me kohë Mbrojtësit/es.

Gjykatat, organet e inspektimit dhe organet për kundërvajtje janë të obliguara të mbajnë evidencën mbi ankesat e paraqitura lidhur me diskriminimin dhe të dhënat t'ia paraqesë në kohë Mbrojtësit/es.

Përmbajtjen më të afërt dhe mënyrën e mbajtjes së evidencës sipas paragrafit 2 të këtij neni, e përcakton organi i administratës shtetërore i ngarkuar për të Drejtat e Njeriut dhe të Drejtat e Pakicave.

VII. DISPOZITAT NDËSHKUESE

Kundërvajtjet

Neni 34

Me gjobë me para prej dyqind deri treqind herë të vlerës së pagës minimale në Mal të Zi do të dënohet për kundërvajtje personi juridik ose sipërmarrësi, nëse:

- 1) refuzon ofrimin e shërbimeve publike, kushtëzon ofrimin e shërbimeve me kushte që nuk kërkohen nga personat ose grupi i personave të tjerë, vonon ose pezullon ofrimin e shërbimeve, edhe pse personi ose grupi i personave kanë kërkuar dhe plotësuar kushtet për ofrim të shërbimit në kohën e duhur para personave të tjerë (neni 11, paragrafi 1, pikat 2, 3 dhe 4);
- 2) parandalon, kufizon ose vështirëson shfrytëzimin e qasjeve në objektet dhe sipërfaqet në përdorim publik personave me lëvizshmëri të kufizuar dhe personave me invaliditet (neni 18, paragrafi 2);
- 3) paraqet ankesën pa pëlqimin e shkruar të personit apo grupit të personave të diskriminuar (neni 30, paragrafi 2);
- 4) nuk mban evidencën e posaçme për të gjitha rastet e paraqitura të diskriminimit ose të dhënat nga evidenca nuk ia paraqet në kohë Mbrojtësit/es (neni 33, paragrafi 1);

5) nuk mban evidencën e posaçme për të gjitha ankesat e paraqitura lidhur me diskriminimin ose të dhënat nga evidenca nuk i paraqet në kohë Mbrojtësit/es (neni 33, paragrafi 2).

Për kundërvajtjet nga paragrafi 1 i këtij neni do të ndëshkohet edhe personi përgjegjës në organe ose personi juridik apo fizik me gjobë me para në vlerën prej dyqind pagash minimale në Mal të Zi.

VIII. DISPOZITAT KALIMTARE DHE PËRFUNDIMTARE

Procedurat sipas ankesave

Neni 35

Procedurat sipas ankesave që kanë të bëjnë me diskriminim dhe janë paraqitur para hyrjes në fuqi të këtij ligji, do të përfundohen në pajtim me dispozitat që janë zbatuar deri në ditën e hyrjes në fuqi të këtij ligji.

Aktet nënligjore

Neni 36

Akti nënligjor nga neni 33, paragrafi 3, i këtij ligji do të miratohet në afatin prej 6 muaj nga dita e hyrjes në fuqi të këtij ligji.

Hyrja në fuqi

Neni 37

Ky ligj hyn në fuqi ditën e tetë nga dita e botimit në “Gazetën Zyrtare të Malit të Zi”.

ZAKONO VAŠI BIDENDI DISKRIMINACIA

I. FUNDAVNE TERMINANTE

Subjekto e zakonesko

Dženo 1

Bidendipe thaj arakhipe tari diskriminacia ovela realizirime ano jekhipe akale zakonesa.

E bidendipaske thaj e arakhipaske tari diskriminacia ovena kerde thaj e terminante e avere zakonenge savenca ovela lačhardo o bidendipe thaj arakhipe tari diskriminacia pale ulavde funde vaj pale phandle e realiziripasa e ulavde hakajengo, kana naj ano mamujipe akale zakonesa.

Bidendipe e diskriminaciako

Dženo 2

Bidendi si sako forma e diskriminaciako, ki savi te si funda.

I Diskriminacia si sako bičačikano, juristikano vaj faktikano, direktikano vaj indirektikano keripe e averipango vaj bijekh proceduripe, vaj pale e mukhipasko e prececuripasko premal i jekh sima, vaj pale grupa e simengi ani relacia e avere simengi, sar thaj o ikaldipe, limitiripe vaj pale deipe e anglipasko varesave simake, savi so ovela fundirime ki rasa, boja e mortikako, nacionalnikano preperipe, amalikano vaj pale etnikano kustikipe, relacia disave minoritetnikane selengo vaj pale minoritetnikane nacionalnikane khedipasko, čhibako, konfesiako vaj patjavipasko, pilitikane vaj aver gindipasko, polosko, biande identitetosko, seksualnikane orientaciako, sastipaski situacia, invaliditeto, isipaski situacia, prandipaski ja familiaki situacia, preperipe e grupake vaj pale e anglovakerdipe vašo preperipe e grupako, politikane partiako vaj pale aver organizaciako, sar thaj aver personalnikane saikerina.

I direktikani diskriminacia isi te isi aktosa, butjasa vaj pale bikerdipasa e simako ja grupako, ani jekh situacia, anen vaj ande, ja pale aver šaj te oven ande ani bijekh situacia ani relacia dži aver sima vaj pale grupa e simengo pale varesave katar i funda e pozatar 2 akale dženestar, numa kodova akto, buti vaj pale bikerde objektivnikane thaj hačarde čačikane e zakoneske resarinasa, e labardipasa save so si misalutne thaj trubutne vašo resipe e resarinengo, vaj pale ano reslo jekhajekh relacia e resarunasa savi so trubul te ovel resli.

I indirektikani diskriminacia isi kana o neutralnikano terminiripe e normativongo vaj generalnikane aktongo, kriteriumo vaj pale praktika savi so anela vaj pale šaj te anel i sima vaj pale i grupa e simengi si ano bijekh hali ani relacia e avere simasa vaj grupa simenca, palo disavo fundipe katar i poza 2 akale zakonesko, numa te si kodoja terminanta, kriteriumo vaj praktika objektivnikane thaj hačarde čačipaske zakonipaske resarinasa, uzal o labardipe e resursengo save so si misalutne thaj e trubutne vašo resipa e resarinengo, vaj pale ano jekhajekhutno relaciripe e resarinasa save so trubul te ovel manglo.

E Diskriminaciasa ovela gindime thaj o vazdipe thaj deipe e instrukciengo varesave simake vaj grupake te diskriminirinen pali funda katar i poza 1 akale dženestar.

Arakhipa katar i diskriminacia

Dženo 3

Hakaj ko arakhipe e diskriminaciatar preperena sa e fizikane thaj juristikane simenge savenge ovena kerde e normativoja ani Crna Gora, te si diskriminirime palo varesavi funda katar e džene 2 poza 2 akale zakonestar.

Sime save so dena vakerdipe ani diskriminacia

Dženo 4

Nijekh našti te cidel e škodime palpalunipa vašo dendo vakerdipe e čipotake e diskriminaciako, deipe e vakerdipasko angle autorizirime organo vaj pale deipe e tasdivengo ani procedura savenca ovela pučljardi i čipota e diskriminaciaki.

Ulavde mjere

Dženo 5

Ulavde mjere save so si dromarde ko kerdipe e šartengo vašo realiziripe e nacionalnikane, poloske vaj sahno jekhajekhipe thaj arakhipe e simengo save so ko savo te si fundipe si ano bijekh hali thaj šaj te anen xulipe ane themake organoja, themake vastaripa, organia e jekhinengo e lokalnikane korkoriradžinako, putarde firme thaj aver juristikane sime save so kerena putarde autoriziripa (ano dureder teksto: organia), sar thaj aver juristikane thaj fizikane sime.

E Mjere katar i poza 1 akale dženestar ovena kerde jekhajekh e trubutnipasa thaj e šajdipasa thaj ovena kerde dži o realiziripe e resarinengo save so si kodole mjerenca zurarde.

Deipe e razipasko

Dženo 6

Deipe e razipasko e simako e diskriminaciako na kerela tromalipe e obligaciako e simako savi so kerela diskriminacia, dela instrukcie vaj pale dela olen vazdipe ko keripe e diskriminaciako.

II. ULAVDE FORME E DISKRIMINACIAKO

Džangavipe e vilesko

Dženo 7

O džangavipe e vilesko, palo varesavi funda katar o dženo 2 poza 2 akale zakonestar sikavela terminirime keripe buti thaj proceduripe premal i varesavi sima, savako relaciripe vaj pale proceduripe na mangela, a save isi resarin si te kerel phagerdipe e personalnikane dignitetosko vaj kerela dar, bilačo hošipe, dušmanipe, teljardipe vaj pharo teljardipe.

Mobingo

Dženo 8

O Mobingo si relaciripe ko butjarno than, savesa jekh vaj pale pobuter sime sistematikane, ano lungo vramako periodo, psihikane teljarela vaj kerela bilačhipe e avere simake e teljardipasa, bilačipasa, džangavde vilipasa thaj aver aktivipasa thaj anela kodoja sima ano bijekh situacia pali varesavi funda katar o dženo 2 poza 2 akale zakonesko, so isi olen resarin vašo phagipe oleske/olake čamjalipasko, dignitetosko thaj integriteto, a šaj te

kerel thaj škodime palpalunipa ko mentalnikano psihosomatikano thaj socialnikano naturipe vaj te anen ko pučipe o profesionalnikano anglunipe e simako savi so si viktimo e mobingosko.

Segregacia

Dženo 9

I Segregacia si sako ulavdipe e simengo vaj grupe e simengo pale varesave e fundendar katar o dženo 2 poza 2 akale zakonesko, numa kana si e čipote save so si ulavde objektivnikane thaj čačipaske, a ko čhani vašo resipe e kodole resarinako kaj si trubutno thaj jekhahjehutno.

Diskriminacia ano labardipe e objektengo thaj sathanipe ano putardo labaripe

Dženo 10

O limitiripe vaj pale o nadendipe e šajdipasko ko labaripe e objektengo thaj e sathanipa ano putardo labardipe e simake vaj grupe simengo, pale varesave katar e funde e dženestar 2 poza 2 akale zakonestar, ovela gindime e diskriminaciatar.

Hakaj e labaripasko e objektengo thaj e sathanipasko ano putardo labaripe šaj te ovel limitirime sade ano jekhipe e zakonesa.

Diskriminacia ano deipe e putarde servisonge

Dženo 11

I Diskriminacia ani ranik vašo deipe e putarde servisongo, pali varesavi e fundendar katar o dženo 2 poza 2 akale zakonestar, ovela gindime, ovela gindime:

- 1) pharokeripe vaj pale bidendipe e bišajdipasko ko deipe e putarde servisongo;
- 2) iranipe e putarde servisongo;
- 3) šartipe e deipasko e putarde servisongo save so na roden e avere simendar vaj pale grupa e simendar;
- 4) iradako prolongiripe vaj pale prolongiripe e deipasko e servosongo, thaj uzal so e sime vaj pale grupa sime rodinde thaj pherde e šartia vašo lače vramako deipe e servisonge angleder e avere simendar.

Diskriminacia pali funda e sastipaske halesko

Dženo 12

O bišajdipe, limitiripe vaj pale pharokeripe e butiarakhipasko, buti, sikljovipe ja pale savo te si aver bičačipasko keripe e averipango vaj najekh proceduripe primal i sima vaj pale grupa e simengi, pali funda e sastipaske situaciako, ovela gindime sar diskriminacia.

Diskriminacia pali funda e phuripnjaski

Dženo 13

O bišajdipe vaj pale o limitiripe e realiziripasko e hakajesko vaj savo te si aver keripe e averipasko vaj najekh proceduripe premal i sima vaj pale grupa e simengi pali funda e phuripnjaski, ovela gindime sar diskriminacia.

Politikani diskriminacia

Dženo 14

Bidendi si i diskriminacia e individuako vaj grupako e simengo vašo politikano patjavipe, preperipe vaj na preperipe e politikane partiake vaj aver organizaciake.

Diskriminacia ani ranik e siklipasko, sikljovipasko thaj phirnipasko sikljovipe

Dženo 15

I Diskriminacia ani ranik e siklipasko, sikljovipasko vaj phirnipasko sikljovipe ovela gindime sar pharipe vaj bidendipe e xramovipasko ane siklipaske-sikljovipaske instance ko učo sikljovipe thaj alusaripe e siklipaske programengo ke sa e niveloja e siklipasko vaj sikljovipasko, ikaldipe katar kodola instance, pharipe vaj xarnjaripe e šajdipango te ovel džaipe ko siklipe thaj participiripe ane aver siklipaske vaj pale sikljovipaske aktivipango, o ulavdipe e čhavengo, sikljovutnengo, studentengo, bilačhipe vaj pale aver čhani savo so anela bičačipasko keripe e averipango vaj pale najekh proceduripe primal olende, pali varesavi funda katar o dženo 2 poza 2 akale zakonestar.

Diskriminacia ani ranik e butjaki

Dženo 16

Uzal e čipote e diskriminaciake zurarde e zakonesa save so ovena lačharde ani ranik e butjaki thaj arakhipe e butjako, diskriminacia ovela gindime thaj ko pokkinipe e bijekh keripasko buti, vaj pale pokinipe vaši buti ko jekh baripa e simengo vaj pale grupe e simengo, pali disavi funda katar o dženo 2 poza 2 akale zakonestar.

Hakaj ko arakhipe tari diskriminacia katar i poza 1 akale dženestar isi e simen save so kerena tiknevramake thaj katar i vrama ki vrama butja vaj pale butja palo ulavdo phandlo lav, studentoja thaj sikljovutne ki praktika, sar thaj aver sime save so si telo savo te si fundipe lena than ani buti e butideutneski.

Na ovela gindime i diskriminacia ko keripe e averipango, ikaldipango vaj pale deipasko e anglipasko vašo specifike e varesave butjako savo so si personalnikano saikeripe e simako thaj sikavela o čačikano thaj decizipasko ikaldipe e butjako, te si i resarin kodoleski te ovel manglo čačikanipa, sar thaj o leipe e mjerengo e arakhipasko primal e ulavde kriteriumia e simengo katar i poza 2 akale dženestar.

Diskriminacia pali funda e konfesiako thaj patjavipasko

Dženo 17

Sar diskriminacia ovela gindime sako keripe e averipasko, najekh proceduripasko vaj pale o anipe ani najekh situacia e sima vaj pale grupa simen pali funda e konfesiako vaj patjavipasko, preperipa vaj napreperipa disave konfesiake khedipaske.

Diskriminacia e simenge e invaliditetosa

Dženo 18

Teli diskriminacia e simako e invaliditetosa ovela gindime, majbut o: bišajdipe vaj pharipe ko resipe e sastipaske arakhipasko, vaj pale o xarnjaripe e hakojeno ko sastipasko arakhipe, ničalo medicinako tretmano thaj e draba, rehabilitaciake resursoja thaj mjere, xarnjaripe e hakajesko ko sikljovipe; čhinavipe e hakajesko ki buti thaj e hakaja katar e butjarne relacie, ano jekhajekhipe e trubutnipanca kodole simake; xarnjaripe e hakajesko ki prandin, ko formiripe e familiako thaj aver hakaja katar e ranika e prandinake vaj pale e familiake relaciengo.

O bišajdipe e resipasko dži objektoja thaj sathanipa ano putardo labardipe e simengo ko xarnjaripe e miškipasko thaj e simengo save nisi invaliditeto, vaj pale o bišajdipe, limitiripe vaj pharipe ko labardipe e vakerde ovjektongo, ko čhani savo so si najekhe pharipasa vaši juristikani vaj fizikani sima savi so si obligaciasa koto te ovel šajtno, ovela gindime sar diskriminacia katar i poza 1 akale dženestar.

Diskriminacia e simako sava so isi invaliditeto isi thaj ani čipota kana naj lele ulavde mjere vašo cidipe e limitiripasko, vaj pale najekh hali ano savi kodoja sima arakhljovel.

Diskriminacia pali funda e poloske identitetosko thaj e seksualnikane orientaciako

Dženo 19

Sako keripe e averipasko, najekh proceduripe vaj pale anipe ki najekh situacia e simako pali funda e poloske identitetosko vaj seksualnikane orientaciako ovela gindime sar diskriminacia.

Sakone manuše isi ole hakaj te vakerele pesko biame identiteto thaj seksualnikani orientacia.

O polosko identiteto thaj i seksualnikani orientaciasi privatnikani buti sakone simaki thaj nijekh našti te ovel akhardo putarde te vakerele vašo pesko biame identiteto thaj seksualnikani orientacia.

Phari forma e diskriminaciaki

Dženo 20

Phari forma e diskriminaciaki, pali varesavi funda katar o dženo 2 poza 2 akale zakoneski, ovela gindime i diskriminacia:

- 1) kerdi primal i jekh sima vaj grupa e simengi pali funda katar o dženo 2 poza 2 akale zakoneski (pobuter farengi diskriminacia);
- 2) kerdi pobuter fare primal i jekh sima vaj grupa simengi (nevarkerdi diskriminacia);
- 3) kerdi ani lungo vrama primal i jekh sima vaj grupa e simengi (lungardi diskriminacia);
- 4) propagiripasa ke putarde avazia, sar thaj xramovipe e e saikeripasko thaj e simbolengo save nisi diskriminatornikano saikeripe ke putrde thana;
- 5) savi so isi ola phare palpalunipa pali diskriminirime sima, grupa e simengi vaj pale ko olengo isipe.

III. ARAKHUTNO/I E MANUŠIKANE HAKAJENGI THAJ MESTIPANGI

Autoriziripe e Arakhutneski/njaki

Dženo 21

Uzal e autoriziripa thaj e obligacie e xramome ulavde zakonesko, o Arakhutno/i e hakajengi thaj e mestipangi (ano dureder teksto Arakhutno/i) isi ola obligacia te:

- 1) e deutneske e rovdipasko savo/i so gindinela kaj si diskriminirime katar i rig e fizikane vaj juristikane simatar trubul te ovel dendo o informiripe vašo lesko/lako hakaj thaj e obligacie, sar thaj e šajdipa e sudoske thaj aver arakhipaske;
- 2) kerela realizacia ke procedure e šandipaske, uzal o mangipe e simengo savenge si gindime kaj si diskriminirime thaj e organoja, aver juristikani thaj fizikani sima savake ovela gindime kaj kerda diskriminacia, uzal o šajdipe e phandipasko e avrial e sudosko jekhejekhipe, ano jekhipe e zakonesa savesa ovela lačardo o proceduripe e maškaripasko;
- 3) informiripe e putardipasko vaše bare averipa ko čipotipe e diskriminaciako;
- 4) palo trubutnipe, kerela e rodljaripa ani ranik e diskriminaciako;

- 5) ikerela ulavdi evidencia vašo dende rovdipa so sip handle e diskriminaciasa;
- 6) khedela thaj analizirinela e statistikane evidentvoja vaše čipote e diskriminaciake;
- 7) lela aktivipa vašo vazdipe e minsako vaše pučipa save so sip handle e diskriminaciasa.

Deipe e rovdipasko

Dženo 22

Sako so gindinel kaj si diskriminirime e aktosa, butjasa vaj pale e bikeripasa e organesko thaj e aver juristikane thaj fizikane simengo, šaj te del rovdipe e Arakhutneske/njake.

O rovdipe katar i poza 1 akale dženestar e Arakhutneske/njake šaj te del thaj organizacia vaj individual savi so kerela buti e manuškane hakajenca, ano jekhajekhipe e diskriminirime simasa vaj grupasa e simengi.

O proceduripe pale rovdipa katar i poza 1 thaj 2 akale dženestar, ka ovel realizirime ano jehipe e xramovipanca save so si lačharde e čhanesa e butjako e Arakhutnesko/njako, kana kodole zakonesa naj aver lačhardo.

Raportoja e Arakhutneske/njake

Dženo 23

O Arakhutno/i, ano ulavdo kotor e beršeske raportosko, dela dži džanipe e Parlamentoske e Crna Gorako vaše dikhle čipote e diskriminaciake thaj e lelel aktivipa thaj dela rekomendacie thaj mjere save so cidena i diskriminacia.

Vaše dikhle čipote e diskriminaciake o Arakhutno/i šaj te del e Parlamentoske e Crna Gorako ulavdo raporto, te si olestar rodime katar o autorizirime butjarno badani e Parlamentosko e Crna Gorako vaj e Arakhutnestar/njatar savi so ocjeninela kaj kodova rodona e but bare džanlipaske sebebopendar.

IV. SUDOSKO ARAKHIPE

Proceduripe anglo sudo

Dženo 24

Sako so gindinel kaj si phago e diskriminatornikane proceduripasa e organesko, aver juristikane simako isi ole hakaj ko arakhipe anglo sudo, ano jekhipe e zakonesa.

O Proceduripe ovela vazdime e rovdipasa.

Ko proceduripe katar i poza 2 akale dženestar jekhajekh e terminantasa e zakoneski savi so lačharela e parnicako proceduripe, akale zakonesa naj aver terminirime.

O Proceduripe katar i poza 2 akale dženestar si sigutno.

Ano konflikto vašo arakhipe e diskriminaciako i revizia si sakana dendi.

Thanesko autoriziripe

Dženo 25

Ani procedura vašo arakhipe tari diskriminacia thanesko si autorizirime, uzal o sudo e generalnikane thaneske autoriziripasko thaj o sudo ane save reoneste vaj pale bešipaste si o rovdipasko deutno/i.

Rovdipa

Dženo 26

E rovdipasa katar o dženo 24 poza 2 akale akonestar šaj te ovel rodime thaj:

- 1) zurardipe kaj o došalno/i diskriminatornikane kerda proceduripe mamuj o rovdutno/i;
- 2) bidendipa e keripasko e butjako savatar si riziko e diskriminaciako, vaj pale nevarkeripe e butjako e diskriminaciako;
- 3) pokinipe e škodako, ano jekhipe e zakonesko;
- 4) ikaldipe e dende dizipasko savesa si zurardi i diskriminacia ko xardžipe e došalkerdeski ene medie, kana si i diskriminacia katar si ikaldi ane medie.

Ano čipote katar i poza 1 n-ta 1 thaj 2 akale dženestar o rovdipasko rodipe ovela jekhajekh e rodipanca vašo arakhipe e hakajengo savenge ovela dendo decizipe ano parnicako proceduripe te si akala rodipa ano maškarpesko relaciripe thaj ovena fundirime ko jekh fakto thaj juristikani funda.

O rovdipe katar i poza 1 nukta 1 thaj 2 akale dženestar šaj te ovel dendi korkori peske te si o akto vaj i buti e diskriminaciaki sar palpalununo našalipe vaj phagipe varesave hakajesko.

Roko vašo deipe e rovdipasko

Dženo 27

O rovdipe katar o dženo 24 poza 2 akale zakonesko šaj te ovel dendo ano roko katar o 90 divesa katar o dive e džanipasko vašo kerdi diskriminacia.

Tikne vramake mjere

Dženo 28

Anglo vazdipe vaj pale ano thavdipe e procedurako palo rovdipe katar o dženo 24 akale zakonesko, o sudo šaj, ko bahani e rugutnesko, te terminirinel tiknevramake mjere.

Ano bahani vašo deipe e tikne vramake mjerengo trubul te ovel dikhlo kaj trubul te ovel dikhlutno so i mjera si trubutni te šaj te ovel činavdo o riziko katar o ovipe e phare škodako, thaj kodova e phare phagipasko ko jekh proceduripe vaj činavipe e bilače zoralipasko.

O bahani vašo deipe e tikne vramake mjerengo o sudo si obligacijas te anel decizia bizo prolongiripe.

Ki procedura katar i poza 1 akale dženestar jekhutno ovela labardi i terminanta e Zakoneske egzektivake procedurako.

Ladavipe e tasdivipasko

Dženo 29

Kana o rovdipasko deutno/i kerela kaj si patjavipasko so o rovdipasko deutno/i kerda akto e diskriminaciako, o ladavipe e tasdivipasko kaj palo kodova akto na avilo dži o phagipe e jekhipango e hakajengo anglo zakono thaj anglo zakono nakhena ko došalutno/i.

I terminanta katar i poza 1 akale dženestar naj ki relacia e phagipaske thaj došalkeripaske procedurasa.

Aver sima savi so šaj te del rovdipe

Dženo 30

O rovdipe katar o dženo 26 poza 1 nukta 1, 2 thaj 4 akale zakonestar, ano anav e diskriminirime simako, šaj te den thaj i organizacia vaj e individue save so kerena buti e arakhipasa e manuškane hakajenge.

Rovdipa katar i poza 1 akale dženestar šaj te ovel dendi numaj e xramome dende vakerdipasa e diskriminirime simako vaj e grupako e simengo.

Informiripe e Arakhutnesko/njako

Dženo 31

O deutno/i e rovdipasko katar o dženo 24 thaj 30 akale zakonesko savo/i so dela o rovidpe e Arakhuteske/njake si ole obligacia palo xramome drom te informirinel e Arakhutne/nja vašo sudosko proceduripe.

V. INSPEKCIAKO SUPERVIZIPE

I rola e inspekiaki

Dženo 32

O inspekiako supervizipe upral o realiziripe e akale zakonesko ani relacia e diskriminaciako ani ranik e butjako thaj buti deipasko, arakhipe ki buti, sastipasko arakhipe, sikljovipe, kherengo kerdipe, trafiko, turizmo thaj aver ranika kerena e inspekie save so si autorizirime ano jekhipe e zakonesa kodoleske.

VI. EVIDENCIA

Keripe evidencia

Dženo 33

Organoja, aver juristikane thaj fizikane sime si obligaciasa te keren ulavdi evidencia peske čipotenge kana isi vakerdi diskriminacia thaj e evidentvoja katar i evidencia te del ani lači vrama e Rakhutneske/njake.

Sudoja, inspekiake organoja thaj organoja vaše phagipa si obligaciasa te keren ulavdi evidencia vaše dende rovdipa ani relacia e dirkiminaciako thaj e evidentvoja katar e evidencie ko lačo vramipe dende e Arakhutneske/njake.

Pašutno saikeripe thaj o čhani e keripasko e evidenciako katar i poza 2 akale dženestar xramonela o organo e themake vastaripasko savo so si autorizirime vaše manušikane thaj minoritetnikane hakaja.

VII. SANKCIAKE TERMINANTE

Phagerdipa

Dženo 34

E lovenge sankciasa katar o dujšel dži trinšel sumipe katar o minimalnikano pokinipe ani Crna Gora ka ovel sankcionirime i juristikani sima vaj o preduzetniko, te:

- 1) na manglja te del putarde servisoja, šartia e resipaske e serviosngo e šartenge save so na ovena rodime e avere simendar vaj grupa e simenge vaj pale iradasa ovela lungardo ja prolongirime o deipe e serviosngo, thaj uzal so e sime thaj grupa sime rodinde kodova thaj pherde e šartia vašo jekhvrakode deipe e serviosngo angle aver sime (dženo 11 poza 1 nukta 2,3 thaj 4);

- 2) ten a dela, limitirinela vaj pharokerela o labardipe e avipasko dži e objektoja thaj sathanipa ano putardo labaripe e simenge saven isi miškipe thaj e simenge save nisi invaliditeto (dženo 18 poza 2);
- 3) dela rovdipe bizo xramome ojavakerdipe e diskriminirime simako vaj grupako e simengo (dženo 30 poza 2);
- 4) na legarela ulavdi evidencia vaše čipote save so si vakerde e diskriminaciasa vaj evidentvoja katar i evidentvoja save so ani lači vrama na ule dende e Arakhutneske/njake (dženo 33 poza 1);
- 5) na ovela kerdi ulavdi evidencia pale dende rovdipa so si ani relacia e diskriminaciasa vaj e evidentonca save so ani lači vrama na ule dende e Arakhutneske/njake (dženo 33 poza 2);

Vašo phagerdipe katar i poza 1 akale dženestar ka ovel sankcionirime thaj obligaciaki sima ano organo vaj juristikani sima thaj fizikani sima e lovenge sankciasa ano učipe katar o biš sumipe e minimalnikane pokinipasko ani Crna Gora.

VIII. NAHLUTNE THAJ AGORDE TERMINANTE

Proceduripe pale rovdipa

Dženo 35

E procedure palo rovdipa save so si ki relacia e diskriminaciasa dende anglo validnipe akale zakonesko ka oven agorde ano jekhippe e xramovipanca save so si kerde dži o dive kana resena ko zoralipa akale zakonesa.

Telozakoneske aktoja

Dženo 36

Telozakoneske aktoja katar o dženo 33 poza 3 akale zakonestar ka ovel andi ano roko taro šov masekoja katar o dive kana ka ovel validnikano akava zakono.

Validnipe

Dženo 37

Akava zakono si validnikano katar o dive e ikljovipasko ani “Oficialnikani patrin e Crna Goraki”.

ZAKON O ZAŠTITNIKU/CI LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE

I. OSNOVNE ODREDBE

Član 1

Ovim zakonom uređuju se način rada i postupanje Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore (u daljem tekstu: Zaštitnik/ca) u zaštiti ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, zakonom, potvrđenim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kao i druga pitanja od značaja za rad Zaštitnika/ce.

Član 2

Zaštitnik/ca samostalno i nezavisno, na načelima pravde i pravičnosti, preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja (u daljem tekstu: organi), kao i mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije.

Zaštitnik/ca nema ovlašćenje u odnosu na rad sudova, osim u slučajevima utvrđenim ovim zakonom.

Član 3

Zaštitniku/ci se može obratiti svako ko smatra da su aktom, radnjom ili nepostupanjem organa povrijeđena njegova/njena prava ili slobode.

Zaštitnik/ca postupa i po sopstvenoj inicijativi.

Postupak pred Zaštitnikom/com je besplatan.

Član 4

Rad Zaštitnika/ce je javan, ako zakonom nije drukčije određeno.

Javnost rada Zaštitnika/ce obezbjeđuje se podnošenjem i objavljivanjem godišnjeg i posebnog izvještaja i na drugi način, u skladu sa zakonom.

Član 5

Sjedište Zaštitnika/ce je u Podgorici.

Zaštitnik može organizovati dane Zaštitnika/ce van svog sjedišta.

Član 6

Sredstva neophodna za djelotvorno i efikasno ostvarivanje funkcije Zaštitnika/ce obezbjeđuju se u budžetu Crne Gore.

II. IMENOVANJE I PRESTANAK FUNKCIJE

Član 7

Zaštitnik/ca se imenuje u skladu sa Ustavom.

Član 8

Za Zaštitnika/cu može se imenovati lice koje je crnogorski/a državljanin/ka, ima visoku školsku spremu i najmanje 15 godina radnog iskustva, sa visokim ličnim i profesionalnim autoritetom.

Zaštitnik/ca unutrašnjim rasporedom poslova obezbjeđuje specijalizovanost, a naročito za zaštitu prava lica lišenih slobode u cilju sprječavanja mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, zaštitu od diskriminacije, zaštitu manjinskih prava, zaštitu prava iz oblasti rada i zapošljavanja, zaštitu prava djeteta, zaštitu prava lica sa invaliditetom i rodnu ravnopravnost.

Za zamjenika/cu može se imenovati lice koje je crnogorski/a državljanin/ka, ima visoku školsku spremu i najmanje 10 godina radnog iskustva, sa visokim ličnim i profesionalnim autoritetom.

Član 9

Zaštitnik/ca ima jednog ili više zamjenika/ce.

Zamjenik/ca obavlja poslove iz nadležnosti Zaštitnika/ce.

Jedan od zamjenika/ce bavi se zaštitom od diskriminacije.

Odluku o broju zamjenika/ca Zaštitnika/ce donosi Skupština Crne Gore (u daljem tekstu: Skupština).

Član 10

Zamjenika/cu Zaštitnik/ce (u daljem tekstu: zamjenik/ca) imenuje Skupština, na predlog Zaštitnika/ce.

Zamjenik/ca se imenuje na vrijeme od šest godina i može biti ponovo imenovan/a.

Član 11

Zaštitnik/ca i zamjenik/ca prije stupanja na funkciju polažu zakletvu koja glasi:

”Zaklinjem se da ću štiti ljudska prava i slobode, u skladu sa Ustavom i zakonom i da ću se pridržavati načela pravde i pravičnosti.”

Član 12

Zaštitnik/ca ne može biti pozvan/a na odgovornost za mišljenje ili preporuku koju je dao/la u vršenju svoje funkcije.

Član 13

Zaštitnik/ca, odnosno zamjenik/ca ne može vršiti drugu javnu funkciju, niti profesionalno obavljati drugu djelatnost.

Zaštitnik/ca, odnosno zamjenik/ca ne može biti član/ica političke organizacije, niti učestvovati u političkim aktivnostima.

Ograničenje iz stava 1 ovog člana ne odnosi se na naučnu, obrazovnu i umjetničku djelatnost, kao ni na aktivnosti zaštićene autorskim pravima.

Član 14

Zaštitnika/cu u slučaju odsutnosti ili spriječenosti da obavlja funkciju zamjenjuje zamjenik/ca koga on/ona odredi.

U slučaju prestanka funkcije Zaštitnika/ce njegove/njene poslove obavlja zamjenik/ca koji/a najduže obavlja tu funkciju.

Član 15

Zaštitniku/ci, odnosno zamjeniku/ci prestaje funkcija prije isteka vremena na koje je imenovan/a:

- 1) podnošenjem ostavke;
- 2) gubitkom državljanstva;
- 3) ispunjenjem uslova za starosnu penziju;
- 4) razrješenjem.

Zaštitnik/ca, odnosno zamjenik/ca razrješava se funkcije ako:

- 1) bude osuđen/a na безусловnu kaznu zatvora ili za djelo koje ga/je čini nedostojnim/om za vršenje funkcije;
- 2) je pravosnažnom odlukom lišen/a poslovne sposobnosti;
- 3) postane član/ica političke organizacije;
- 4) vrši drugu javnu funkciju ili profesionalno obavlja drugu djelatnost.

O razlozima za prestanak funkcije, odnosno razrješenje Skupštinu obavještava Zaštitnik/ca, zamjenik/ca ili nadležno radno tijelo Skupštine.

Član 16

Zaštitnik/ca i zamjenik/ca imaju legitimaciju.

Obrazac i sadržinu legitimacije utvrđuje Zaštitnik/ca.

III. NADLEŽNOST I OVLAŠĆENJA

Član 17

Zaštitnik/ca je ovlašćen/a da postupa po pritužbama koje se odnose na rad sudova u slučaju odugovlačenja postupka, zloupotrebe procesnih ovlašćenja ili neizvršavanja sudskih odluka.

Član 18

Zaštitnik/ca može dati inicijativu za donošenje zakona, drugih propisa i opštih akata radi usaglašavanja sa međunarodno priznatim standardima u oblasti ljudskih prava i sloboda.

Organ kojem je podnijeta inicijativa iz stava 1 ovog člana dužan je da se o toj inicijativi izjasni.

Ukoliko smatra da je to potrebno radi zaštite i unaprjeđenja ljudskih prava i sloboda, Zaštitnik/ca daje mišljenje na predlog zakona, drugog propisa ili opšteg akta.

Član 19

Zaštitnik/ca može da pokrene postupak pred Ustavnim sudom Crne Gore za ocjenu saglasnosti zakona sa Ustavom i potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima odnosno saglasnosti drugih propisa i opštih akata sa Ustavom i zakonom.

Član 20

Zaštitnik/ca u vršenju svoje funkcije djeluje na način što: ukazuje, upozorava, kritikuje, predlaže ili preporučuje.

Na zahtjev organa, Zaštitnik/ca može dati mišljenje o zaštiti i unaprjeđenju ljudskih prava i sloboda.

Član 21

Zaštitnik/ca se bavi i opštim pitanjima od značaja za zaštitu i unaprjeđenje ljudskih prava i sloboda i saraduje sa organizacijama i institucijama koje se bave ljudskim pravima i slobodama.

Član 22

Zaštitnik/ca nije ovlašćen/a da mijenja, ukida ili poništava akte organa.

Zaštitnik/ca ne može da zastupa stranke u postupku, niti da u njihovo ime ulaže pravna sredstva, osim u slučaju iz člana 27 stav 2 ovog zakona.

Član 23

Predsjednik/ca Crne Gore, predsjednik/ca Skupštine, predsjednik/ca i članovi/ice Vlade Crne Gore (u daljem tekstu: Vlada), predsjednik/ca opštine, gradonačelnik/ca Glavnog grada i gradonačelnik/ca Prijestonice primiće Zaštitnika/cu na njegov/njen zahtjev, bez odlaganja.

IV. POSEBNA OVLAŠĆENJA

Član 24

Zaštitnik/ca, zamjenik/ca, kao i službenik/ca koga/koju Zaštitnik/ca ovlasti, ima pravo da:

- bez najave, izvrši pregled prostorija u organima, organizacijama, ustanovama i drugim mjestima gdje se nalazi ili se može nalaziti lice lišeno slobode;
- bez prethodne najave i odobrenja, posjeti lice lišeno slobode i provjeri poštovanje njegovih prava;
- bez prisustva službenog ili drugog lica, lično ili preko prevodioca, razgovara sa licem lišenim slobode, kao i sa drugim licem za koje smatra da može da pruži potrebne informacije.

Član 25

Zaštitnik/ca je nacionalni mehanizam za zaštitu lica lišenih slobode od mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

Zaštitnik/ca preduzima mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja u skladu sa Opcionim protokolom uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka.

Radi sagledavanja stanja u organima, organizacijama i ustanovama u kojima se nalaze lica lišena slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje i davanja stručnog mišljenja, Zaštitnik/ca obrazuje savjetodavno tijelo sastavljeno od stručnjaka iz odgovarajućih oblasti.

Aktom o obrazovanju savjetodavnog tijela iz stava 3 ovog člana određuju se njegovi zadaci i ovlašćenja.

Starješina/ka, odnosno lice koje rukovodi organom, organizacijom ili ustanovom iz stava 3 ovog člana dužan/na je da članovima savjetodavnog tijela omogući nesmetan pristup prostorijama u kojima se nalaze lica lišena slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje, razgovor sa tim licima, kao i da im stavi na raspolaganje potrebnu dokumentaciju.

Organ, organizacija ili ustanova iz stava 3 ovog člana, dužna je da, bez odlaganja, odnosno u ostavljenom roku, sprovede preporuke Zaštitnika/ce za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja.

Član 26

Zaštitnik/ca neposredno saraduje sa Potkomitetom Ujedinjenih nacija za prevenciju torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka.

Član 27

Zaštitnik/ca je institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije.

Zaštitnik/ca, uz saglasnost diskriminisanog lica, postupa i preduzima mjere za zaštitu od diskriminacije, u skladu sa ovim zakonom i posebnim zakonom kojim je uređena zabrana diskriminacije.

Kad ocijeni da je to neophodno, Zaštitnik/ca pred sudom pokreće postupak za zaštitu od diskriminacije ili se u tom postupku, kao umješak, pridružuje diskriminisanom licu.

U postupanju Zaštitnika/ce u slučajevima diskriminacije od strane fizičkog ili pravnog lica shodno se primjenjuju odredbe ovog zakona.

V. POSTUPANJE

Član 28

Postupak ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda pokreće se povodom pritužbe ili po sopstvenoj inicijativi.

Zaštitnik/ca ispituje povrede ljudskih prava i sloboda po sopstvenoj inicijativi kad sazna da su aktom, radnjom ili nepostupanjem organa povrijeđena ljudska prava i slobode.

Za postupanje po sopstvenoj inicijativi neophodna je saglasnost oštećenog/ne.

Član 29

Postupak pred Zaštitnikom/com je povjerljiv.

Lice koje podnosi pritužbu ili učestvuje u postupku ne može zbog toga biti pozvano na odgovornost niti dovedeno u nepovoljniji položaj.

Član 30

Pritužbu podnosi svako ko smatra da su mu povrijeđena prava i slobode.

Ako se radi o povredi prava djeteta, pritužbu može podnijeti njegov roditelj, odnosno staratelj/ka ili zakonski/a zastupnik/ca.

Ukoliko je pravo djeteta povrijeđeno od strane lica iz stava 2 ovog člana, pritužbu može podnijeti organizacija ili organ koji se bavi zaštitom prava djeteta.

Pritužba se može podnijeti i preko poslanika/ce, kao i organizacije koja se bavi zaštitom ljudskih prava i sloboda.

Pritužba se može podnijeti i usmeno na zapisnik.

Lice lišeno slobode ima pravo da ponese pritužbu u zapečaćenoj koverti.

Ovlašćeno lice organa, organizacije i ustanove u kojem boravi lice lišeno slobode dužno je da pritužbu ili drugo pismeno tog lica, neotvoreno i nepročitano, odmah dostavi Zaštitniku/ci.

Član 31

Pritužba sadrži naziv organa na čiji se rad odnosi, opis povrede ljudskih prava i sloboda, činjenice i dokaze koji potkrepljuju pritužbu, podatke o tome koja su pravna sredstva iskorišćena, lično ime i adresu podnosioca/podnositeljke pritužbe i naznaku o tome da li je podnosilac/teljka saglasan/na da se njegovo/njeno ime otkrije u postupku.

Ako pritužba ne sadrži sve potrebne podatke ili je nerazumljiva, Zaštitnik/ca može od podnosioca/teljke zatražiti da je u određenom roku dopuni.

Član 32

Pritužba se podnosi u roku od šest mjeseci od dana saznanja za učinjenu povredu ljudskih prava i sloboda, odnosno u roku od jedne godine od dana učinjene povrede.

Izuzetno, Zaštitnik/ca može postupati i po isteku roka iz stava 1 ovog člana, ako ocijeni da značaj slučaja to zahtijeva.

Član 33

Zaštitnik/ca može, u postupku ispitivanja pritužbe, uputiti podnosioca/podnositeljku da iskoristi druga pravna sredstva za otklanjanje povrede na koju ukazuje, ukoliko smatra da se povreda može otkloniti samo tim sredstvima ili bi otklanjanje povrede bilo efikasnije.

Član 34

Zaštitnik/ca neće postupiti po pritužbi ako:

- 1) nije nadležan/na;
- 2) je pritužba anonimna, osim ako smatra da ima osnova za postupanje po sopstvenoj inicijativi u skladu sa članom 28 stav 2 ovog zakona;
- 3) je podnijeta po isteku propisanog roka;
- 4) ne sadrži potrebne podatke, a podnosilac/teljka je u ostavljenom roku ne dopuni;
- 5) podnosilac/teljka pritužbu povuče prije pokretanja postupka;
- 6) podnosilac/teljka pritužbe ne postupi u skladu sa članom 33 ovog zakona;
- 7) je pritužba ponovljena, a nijesu podnijeti novi dokazi;
- 8) se radi o očiglednoj zloupotrebi prava podnošenja pritužbe.

Zaštitnik/ca obavještava podnosioca/teljku o razlozima za nepostupanje po pritužbi i ukazuje na mogućnost za eventualno ostvarivanje zaštite njegovih/njenih prava pred drugim organom.

Član 35

O podnijetoj pritužbi i njenoj sadržini Zaštitnik/ca obavještava starješinu/ku odnosno lice koje rukovodi organom na čiji se akt, radnju ili nepostupanje pritužba odnosi, radi izjašnjenja i određuje mu rok koji ne može biti kraći od osam dana.

Starješina/ka odnosno lice koje rukovodi organom dužan/na je da se izjasni o navodima pritužbe u roku koji mu Zaštitnik/ca odredi.

Ako izjašnjenje ne sadrži sve potrebne podatke i dokumenta, Zaštitnik/ca može zatražiti dopunu izjašnjenja.

Član 36

Starješina/ka odnosno lice koje rukovodi organom dužan/na je da Zaštitniku/ci stavi na raspolaganje sve podatke iz nadležnosti organa kojim rukovodi, bez obzira na stepen tajnosti i da mu/joj omogući slobodan pristup svim prostorijama, u skladu sa propisima kojima se uređuje tajnost podataka i zaštita ličnih podataka, kao i rukovanje službenim spisima i dokumentima.

Član 37

Ukoliko starješina/ka odnosno lice koje rukovodi organom ne postupi po zahtjevu u određenom roku, dužan/a je da, bez odlaganja, o razlozima obavijesti Zaštitnika/cu.

Nepostupanje po zahtjevu smatra se ometanjem rada Zaštitnika/ce, koji o tome može upoznati neposredno viši organ ili Skupštinu ili obavijestiti javnost.

Član 38

Organi su dužni da sa Zaštitnikom/com sarađuju i pružaju mu/joj pomoć.

Član 39

Zaštitnik/ca će obustaviti postupak ako:

- 1) utvrdi da je nakon podnošenja pritužbe pokrenut sudski postupak;
- 2) podnosilac/teljka pritužbe ne sarađuje u postupku;
- 3) podnosilac/teljka povuče pritužbu;
- 4) organ u međuvremenu otkloni učinjenu povredu;
- 5) podnosilac/teljka pritužbe umre, osim ako nasljednici/ce zatraže da se postupak nastavi.

O obustavi postupka Zaštitnik/ce obavještava podnosioca/teljku pritužbe.

Član 40

Radi ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik/ca može pozvati svako lice u svojstvu svjedoka/inju ili angažovati stručnjaka/inju iz odgovarajuće oblasti.

Lica iz stava 1 ovog člana, dužna su da se odazovu pozivu i imaju pravo na nagradu, odnosno naknadu troškova u skladu sa propisima kojima su uređene nagrade i naknade troškova u sudskim postupcima, a koje se isplaćuju iz sredstava Zaštitnika/ce.

Član 41

Nakon završetka ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik/ca daje mišljenje o tome da li je, na koji način i u kojoj mjeri došlo do povrede ljudskih prava i sloboda.

Kad Zaštitnik/ca utvrdi da je došlo do povrede ljudskih prava i sloboda, mišljenje sadrži i preporuku o tome šta treba preduzeti da bi se povreda otklonila, kao i rok za njeno otklanjanje.

Član 42

Starješina/ka, odnosno lice koje rukovodi organom na čiji rad se preporuka odnosi obavezan je da, u ostavljenom roku, dostavi izvještaj o preduzetim radnjama za izvršenje preporuke.

Ukoliko starješina/ka, odnosno lice koje rukovodi organom ne postupi po preporuci u određenom roku, Zaštitnik/ca može upoznati neposredno viši organ, podnijeti poseban izvještaj ili obavijestiti javnost.

Član 43

O rezultatima ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik/ca obavještava podnosioca/teljku pritužbe dostavljanjem mišljenja.

Član 44

Zaštitnik/ca može da podnese inicijativu za pokretanje disciplinskog postupka odnosno postupka za razrješenje lica, čijim je radom ili nepostupanjem učinjena povreda ljudskih prava i sloboda.

Za prekršaje propisane ovim zakonom i Zakonom o zabrani diskriminacije Zaštitnik/ca može podnijeti zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka.

Član 45

Zaštitnik/ca i zamjenik, kao i zaposleni kod Zaštitnika/ce, obavezni su da čuvaju tajne i lične podatke do kojih su došli u radu, u skladu sa zakonom.

Obaveza iz stava 1 ovog člana važi i poslije prestanka funkcije, odnosno radnog odnosa.

Član 46

Bliži način rada i postupanja utvrđuje se Pravilima o radu Zaštitnika/ce koje donosi Zaštitnik/ca.

Pravila o radu Zaštitnika/ce objavljuju se u "Službenom listu Crne Gore".

VI. IZVJEŠTAJ

Član 47

Zaštitnik/ca podnosi Skupštini godišnji izvještaj o radu.

Godišnji izvještaj o radu sadrži naročito: opšti statistički prikaz predmeta po kojima je postupao, statistički prikaz po oblastima rada, ocjenu o stanju ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori, preporuke i mjere koje Zaštitnik/ca predlaže za unaprjeđenje ljudskih prava i otklanjanje uočenih propusta.

Poseban dio izvještaja kojim Zaštitnik/ca obavještava Skupštinu o uočenim pojavama diskriminacije sadrži: ocjenu stanja u oblasti zaštite od diskriminacije, koja podrazumijeva ocjenu rada organa vlasti, pružaoca usluga i drugih lica, uočene propuste i preporuke za njihovo otklanjanje, analizu zakona.

Godišnji izvještaj o radu dostavlja se najkasnije do 31. marta tekuće godine za prethodnu godinu.

Na zahtjev Skupštine, Vlada je dužna da se izjasni o godišnjem izvještaju o radu Zaštitnika/ce.

Godišnji izvještaj o radu mora se učiniti dostupnim javnosti.

Član 48

Zaštitnik/ca može da podnese Skupštini poseban izvještaj, ako ocijeni da je to neophodno radi zaštite ljudskih prava i sloboda.

Poseban izvještaj je dostupan javnosti.

VII. ZARADE I PRAVA

Član 49

Zaštitnik/ca i zamjenik/ca imaju pravo na zaradu i druga primanja i ostvaruju druga prava po osnovu vršenja funkcije, u skladu sa propisima kojima su ta prava uređena za državne funkcionere/ke.

Fiksni dio zarade Zaštitnika/ce utvrđuje se primjenom koeficijenta 12,98.

Fiksni dio zarade zamjenika/ce utvrđuje se primjenom koeficijenta 11,50.

Vrijednost koeficijenta utvrđuje nadležno radno tijelo Skupštine.

Zaštitnik/ca i zamjenik/ca imaju pravo na dodatak po osnovu vršenja funkcije u visini 30% od fiksnog dijela zarade.

Član 50

Rješenje o zaradi, dodatku na zaradu, drugim primanjima i pravima Zaštitnika/ce i zamjenika/ce donosi radno tijelo Skupštine.

VIII. STRUČNA SLUŽBA

Član 51

Za vršenje stručnih i administrativnih poslova Zaštitnik/ca obrazuje Stručnu službu.

Stručnom službom rukovodi sekretar/ka.

Sekretara/ku postavlja i razrješava Zaštitnik/ca.

Sekretar/ka ima pravo na zaradu utvrđenu za rukovodeća lica u ministarstvu, u skladu sa propisima o zaradama državnih službenika i namještenika.

Akt o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Stručne službe donosi Zaštitnik/ca, uz prethodno mišljenje nadležnog radnog tijela Skupštine.

Član 52

Na zaposlene u Stručnoj službi primjenjuju se propisi o državnim službenicima i namještenicima.

IX. FINANSIRANJE

Član 53

Finansijska sredstva za rad Zaštitnika/ce obezbjeđuju se u posebnom razdjelu budžeta Crne Gore.

Zahtjev za dodjelu budžetskih sredstava Zaštitniku/ci podnosi radno tijelo Skupštine nadležno za oblast ljudskih prava, na predlog Zaštitnika/ce.

Zaštitnik/ca ima pravo da učestvuje u radu nadležnih radnih tijela i sjednice Skupštine na kojoj se raspravlja o predlogu budžeta.

X. KAZNENE ODREDBE

Član 54

Novčanom kaznom od 500 eura do 2000 eura, kazniće se za prekršaj:

- 1) odgovorno lice u organu koje ne postupi po zahtjevu Zaštitnika/ce u određenom roku (član 35 stav 2);
- 2) lice koje se ne odazove pozivu Zaštitnika/ce (član 40 stav 2).

XI. PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 55

Postupci ispitivanja ljudskih prava i sloboda započeti do dana stupanja na snagu ovog zakona nastaviće se u skladu sa ovim zakonom.

Član 56

Pravila o radu Zaštitnika/ce i akt o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Stručne službe donijeće se u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Član 57

Zaštitnik/ca i zamjenik/ca imenovan/a, odnosno izabran/a prije stupanja na snagu ovog zakona nastaviće da vrši funkciju do isteka vremena na koje je imenovan/a, odnosno izabran/a.

Član 58

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda ("Službeni list RCG", br. 41/03).

Član 59

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom listu Crne Gore“.

LAW ON THE PROTECTOR OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS OF MONTENEGRO

I. GENERAL PROVISIONS

Article 1

This law shall regulate the competency, authorizations and manner of working and procedure of the Protector of Human Rights and Freedoms of Montenegro (hereinafter referred to as: the Protector) regarding the protection of human rights and freedoms guaranteed by the Constitution, law, ratified international human rights treaties and generally accepted rules of international law, as well as other issues of relevance to the work of the Protector.

Article 2

The Protector shall autonomously and independently, on the principles of justice and fairness, take measures to protect human rights and freedoms, when they are violated by the act, action or failure to act of state bodies, state administration bodies, bodies of the local self-administration and local administration, public services and other holders of public powers (hereinafter referred to as: authorities) as well as measures to prevent torture and other forms of inhuman or degrading treatment or punishment and measures for protection from discrimination.

The Protector does not have authority over the work of courts, except in cases determined by this Law

Article 3

The Protector can be addressed by anyone who believes that an act, action or failure to act of the authorities violated his/her rights or freedoms.

The Protector shall, as well, act on his/her own initiative.

Proceeding before the Protector shall be free of charge.

Article 4

The work of the Protector shall be public, unless otherwise specified by the law.

Publicity of the work of the Protector is provided through submission and publication of annual and special reports and in other ways, in accordance with the law.

Article 5

The seat of the Protector shall be in Podgorica.

The Protector may organize the Protector's Days out of his/her seat.

Article 6

The resources necessary for the effective and efficient implementation of the functions of the Protector shall be provided in the budget of Montenegro.

II. APPOINTMENT AND CESSATION OF FUNCTION

Article 7

The Protector shall be appointed in accordance with the Constitution.

Article 8

For the Protector may be appointed a person who is citizen of Montenegro, possessing university degree and at least 15 years of working experience with high personal and professional authority.

The Protector, based on internal arrangement of tasks, provides specialization, above all, for the protection of persons deprived of their liberty in order to prevent torture and other forms of inhuman or degrading treatment or punishment, protection from discrimination, protection of minority rights, protection of the rights from the area of labour and employment, child protection, protection of persons with disability and gender equality.

For the Deputy may be appointed a person who is a citizen of Montenegro, possessing university degree and at least 10 years of working experience with high personal and professional authority.

Article 9

The Protector shall have one or more Deputies.

The Deputy shall perform duties within the competency of the Protector.

One of the Deputies shall also deal with the protection from discrimination.

Decision about the number of Deputies of the Protector shall be brought by the Parliament of Montenegro (hereinafter referred to as: the Parliament), on recommendation of the Protector.

Article 10

The Deputy Protectors (hereinafter referred to as: the Deputy) shall be appointed by the Parliament on the proposal of the Protector.

The Deputy shall be appointed for a period of six years and may be re-appointed.

Article 11

The Protector and the Deputy before taking function shall take an oath that reads: "I swear to protect human rights and freedoms in accordance with the Constitution and law, and abide by the principles of justice and fairness."

Article 12

The Protector cannot be held responsible for the opinion or recommendation he/she provided in performing his function.

Article 13

The Protector or Deputy may not hold any other public function, nor perform any professional activity.

Protector or Deputy may not be a member of a political organization, or participate in political activities.

The restriction referred to in paragraph 1 of this Article shall not apply to scientific, educational or artistic activities, or activities protected with copyright.

Article 14

The Protector, in the case of his/her absence or impediment to perform function, shall be replaced by the Deputy designated by the Protector.

In the event of cessation of function of the Protector, his/her duties shall be performed by the longest performing Deputy on this function.

Article 15

The function of the Protector or the Deputy shall cease before the expiration of the time for which he/she is appointed by:

- 1) resignation;
- 2) loss of citizenship;
- 3) meeting the conditions for retirement;
- 4) dismissal.

The Protector or the Deputy shall be dismissed from the function if he/she:

- 1) is convicted of a non-suspended prison sentence for the offense that makes him/her unworthy of performing the function;
- 2) is deprived of his/her legal capacity by a final decision;
- 3) becomes a member of a political organization;
- 4) is performing other public function or professionally is engaged in other activity.

About the reasons for cessation of function or dismissal, the Parliament shall be informed by the Protector, the Deputy or competent working body.

Article 16

The Protector and the Deputy shall have identity document.

Form and content of identity document shall be determined by the protector.

III. COMPETENCY AND AUTHORIZATIONS

Article 17

The Protector is authorized to act upon complaints relating to the work of courts in case of delay in the proceedings, abuse of procedural authorizations or failure to execute court decisions.

Article 18

The Protector may initiate the adoption of laws, other regulations and general acts for the reason of harmonization with internationally recognized standards in the area of human rights and freedoms.

The authority to which has been submitted the initiative referred to in paragraph 1 of this Article shall be obliged to make a statement about this initiative.

If he/she deems it necessary for the protection and promotion of human rights and freedoms, the Protector shall give opinion on proposal of the law, other regulation or general act.

Article 19

The Protector may initiate a proceeding before the Constitutional Court of Montenegro for the assessment of conformity of laws with the Constitution and confirmed and published international treaties or the conformity of other regulations and general acts with the Constitution and law.

Article 20

The Protector in the exercise of his/her function acts in a way that: points, warns, criticizes, proposes or recommends.

At the request of the authorities the Protector may give an opinion on the protection and promotion of human rights and freedoms.

Article 21

The Protector deals with general issues of importance for the protection and promotion of human rights and freedoms and cooperates with organizations and institutions dealing with human rights and freedoms.

Article 22

The Protector is not authorized to alter, suspend or annul the acts of the authorities.

Protector cannot represent the party in the proceedings, or file on its behalf legal remedies, except in the case referred to in Article 27 paragraph 2 of this Law.

Article 23

The President of Montenegro, the President of the Parliament, the President and the members of the Government of Montenegro (hereinafter referred to as: the Government), the President of the Municipality, the Mayor of the Capital City and the Mayor of the Old Capital shall receive the Protector on his/her request, without delay.

IV. SPECIAL AUTHORIZATIONS

Article 24

The Protector, the Deputy as well as the employee authorized by the Protector has the right to:

- Without prior notice, inspect the premises in the authorities, organizations, institutions and other places where a person deprived of liberty is or may be held;
- Without prior notification and permission, visit a person deprived of liberty and verify the respect of its rights;
- Without the presence of official or other person, either personally or through an interpreter, talk to a person deprived of liberty, as well as with other person for who he/she thinks it can provide the necessary information.

Article 25

The Protector shall be the National Mechanism for the protection of persons deprived of their liberty from torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

The Protector shall take measures to prevent torture and other forms of inhuman or degrading treatment or punishment in accordance with the Optional Protocol to the

Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

In order to examine the current situation in the authorities, organizations and institutions where are held persons deprived of liberty or persons whose movement is restricted and in order to provide expert opinion, the Protector shall create an advisory body composed of experts in relevant fields.

In the act on creation of the advisory body, referred to in paragraph 2 of this Article, shall be determined its tasks and authorizations.

The Head, or the person managing the authority, organization or institution referred to in paragraph 2 of this Article shall be obliged to allow to the members of the advisory body the unrestricted access to the premises where are held persons deprived of liberty or persons whose movement is restricted, unrestricted conversation with these persons, as well as to make available the necessary documentation.

The authority, organization or institution referred to in paragraph 2 of this Article, shall be obliged to, without delay, that is, within the provided deadline, implement the recommendations of the Protector for the prevention of torture and other inhuman or degrading treatment or punishment.

Article 26

The Protector shall directly cooperate with the United Nations Sub-Committee for the Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

Article 27

The Protector shall be the Institutional Mechanism for protection from discrimination.

The Protector, with the approval of discriminated person, shall act and take measures for protection from discrimination, in accordance with this Law and specific Law governing the prohibition of discrimination.

When deems necessary, the Protector shall initiate a court proceeding for the protection from discrimination or shall join a discriminated person in that proceeding as an intervener.

In acting of the Protector in cases of discrimination by natural or legal persons, the provisions of this Law shall apply.

V. PROCEDURE

Article 28

The procedure of examination of violations of human rights and freedoms shall be initiated following a complaint or by the initiative of the Protector.

Protector shall examine violations of human rights and freedoms by his/her own initiative after he/she finds out that the act, action or failure to act of authorities violated human rights and freedoms.

In order for Protector to act by his/her own initiative is required the consent of the victim.

Article 29

The procedure before the Protector is confidential.
A person who files a complaint or participates in the procedure cannot therefore be held liable or brought in an unfavourable position.

Article 30

The complaint can be filed by anyone who believes that his/her rights and freedoms are violated.

In the case of violation of the right of a child, the complaint may be filed by its parent or guardian or legal representative.

If the right of a child is violated by a person referred to in paragraph 2 of this Article, the complaint may be filed by the organization or authority that deals with the protection of child rights.

The complaint may be filed through a Member of Parliament, as well as organization dealing with human rights and freedoms.

The complaint may be filed orally on the record.

A person deprived of liberty shall have the right to file a complaint in a sealed envelope.

The authorized person from authority, organization or institution in which reside a person deprived of liberty, is required to immediately submit to the Protector unopened and unread complaint or other writing of such person.

Article 31

The complaint shall contain the name of the authority on whose work it refers, description of the violation of human rights and freedoms, the facts and evidence supporting the complaint, information about exhausted legal remedies, name and address of the complainant and an indication of whether the complainant agrees his/her name to be revealed in the procedure.

If the complaint does not contain all the necessary information or is incomprehensible, the Protector may request from the complainant to amend it within specified period of time.

Article 32

The complaint is to be filed within six months as of the day of cognition about the violation of human rights and freedoms, or within one year as of the day of violation.

Exceptionally, the Protector may act even after the expiration of the deadline referred to in paragraph 1 of this Article, if he considers that the importance of the case so requires.

Article 33

The Protector may, during the examination procedure, instruct the complainant to exhaust other legal remedies to remedy the violation he/she is indicating if he/she considers that the violation can be remedied only by these remedies, or the remedy of the violation would be more efficient.

Article 34

The Protector shall not act upon the complaint if:

- 1) he/she is not competent;

- 2) the complaint is anonymous, unless he/she considers that there are grounds for acting on his/her own initiative in accordance with Article 28, paragraph 2 of this Law;
- 3) it is submitted after the expiry of the prescribed deadline;
- 4) it does not contain the necessary information, and the complainant fails to amend it within the prescribed deadline;
- 5) the complainant withdraws the complaint before initiating the procedure;
- 6) the complainant fails to act in accordance with Article 33 of this Law;
- 7) the complaint is repeated, and new evidences are not submitted;
- 8) it is an obvious abuse of the right to file a complaint.

The Protector shall notify the complainant about the reasons for not taking the action upon the complaint and shall indicate the possibility for potential achievement of the protection of his/her rights before other authority.

Article 35

The Protector shall inform about the complaint and its content the Head or the person managing the authority on whose act, action or failure to act the complaint refers to, for the purpose of taking the statement and shall set a deadline that cannot be shorter than eight days.

The Head or the person managing the authority shall be obliged to give a statement about the allegations in the complaint within the deadline set by the Protector.

If the statement does not contain all the necessary information and documents, the Protector may request the amendment of the statement.

Article 36

The Head or the person managing the authority shall be obliged to make available to the Protector all data from the jurisdiction of the authority he/she is managing, regardless of the degree of confidentiality as well as to provide to him/her unrestricted access to all premises, in accordance with the regulations governing the data confidentiality and protection of personal data, and handling of the official files and documents.

Article 37

If the Head or to the person managing the authority fails to comply with the request within a specified period of time, he/she shall be obliged to, without delay, inform the Protector about the reasons.

Failure to comply with the request is considered obstruction of the work of the Protector, who can notify about that the immediate superior authority or the Parliament or inform the public.

Article 38

The Authorities shall be obliged to cooperate with the Protector, and provide him/her the assistance.

Article 39

Protector shall stop the proceeding if:

- 1) finds that after filing a complaint was initiated the court proceeding;
- 2) the complainant is not cooperating in the procedure;
- 3) the complainant withdrew the complaint;

- 4) the authority, meanwhile, remedies the violation;
- 5) the complainant dies, unless the heirs request that the procedure continue.
About stopping the procedure the Protector shall notify the complainant.

Article 40

For the purpose of examining the violation of human rights and freedoms, the Protector may invite any person as a witness or hire an expert from the relevant field.

The persons referred to in paragraph 1 of this Article, shall be required to respond to the invitation and are entitled to remuneration or reimbursement of expenses in accordance with regulations governing the remuneration and reimbursement in judicial proceedings, which are paid from the funds of the Protector.

Article 41

Upon completion of examining the violation of human rights and freedoms, the Protector shall issue an opinion on whether, how and to what extent the violation of human rights and freedoms occurred.

When the Protector finds that the violation of human rights and freedoms occurred, the opinion shall also contain a recommendation on what needs to be done to remedy the violation, as well as the deadline for its remedy.

Article 42

The Head or the person managing the authority on whose work refers the recommendation, shall be obliged to, within the provided deadline, submit the report on actions taken to carry out the recommendations.

If the Head or the person managing the authority fails to comply with the recommendation within a specified deadline, the Protector may inform the immediate superior authority, submit a special report or inform the public.

Article 43

About the results of the examination of the violation of human rights and freedoms, the Protector shall notify the complainant by submitting the opinion.

Article 44

The Protector may submit the initiative for opening a disciplinary procedure or procedure for the dismissal of the person whose work or failure to act resulted in violation of human rights and freedoms.

For misdemeanours prescribed by this Law and the Law on Prohibition of Discrimination, the Protector may submit a request for initiation of misdemeanour proceeding.

Article 45

The Protector and the Deputy, as well as employees of the Protector, shall be obligated to keep confidential and personal information they have gained during the work in accordance with the law.

The obligation referred to in paragraph 1 of this Article shall be also valid after the cessation of function or employment.

Article 46

Detailed manner of working and procedure shall be established in the Rules of Procedure of the Protector.

Rules of Procedure of the Protector shall be published in the “Official Gazette of Montenegro”.

VI. REPORT

Article 47

The Protector shall submit the Annual Work Report to the Parliament.

The Annual Work Report shall include in particular: general statistical overview of the cases in which he acted, the statistical overview by the areas of work, evaluation of the situation in the area of human rights and freedoms in Montenegro, recommendations and measures proposed by the Protector for improvement of the human rights and elimination of perceived shortcomings.

A special part of the Report with which the Protector informs the Parliament about the perceived phenomenon of discrimination shall include: assessment of the situation in the field of protection from discrimination, which includes evaluation of the work of authorities, service providers and other persons, perceived shortcomings and recommendations for their removal, analysis of the law.

The Annual Work Report for the previous year shall be submitted not later than 31 March of the current year.

Upon request of the Parliament, the Government is obliged to give its statement about the Annual Work Report of the Protector.

The Annual Work Report shall be made accessible to the public.

Article 48

The Protector may submit to the Parliament a special report, if he/she deems that to be necessary for the protection of human rights and freedoms.

The special report shall be available to the public.

VII. SALARIES AND RIGHTS

Article 49

The Protector and the Deputy are entitled to salary and other income, and to achieve other rights arising from the exercise of function, in accordance with the legislation governing those rights for public functionaries.

The fixed part of the salary of the Protector shall be determined by applying the coefficient of 12.98.

The fixed part of the salary of the Deputy shall be determined by applying the coefficient of 11.50.

The value of the coefficient shall be determined by the competent working body of the Parliament.

The Protector and the Deputy shall have the right to allowances based on the exercise of function in the amount of 30% from the fixed part of the salary.

Article 50

The decision on the salary, allowances, and other incomes and rights of the Protector and the Deputy shall be delivered by the competent working body of the Parliament.

VIII. ADMINISTRATIVE AND PROFESSIONAL SERVICE

Article 51

In order to perform professional and administrative tasks, the Protector shall establish the Administrative and Professional Service.

The Administrative and Professional Service is managed by the Secretary.

The Secretary shall be appointed and dismissed by the Protector.

The Secretary shall be entitled on the salary established for management staff in the ministry, in accordance with regulations on salaries of civil servants and state employees. The Act on internal organization and systematization of the Administrative and Professional Service shall be delivered by the Protector, with the prior opinion of the competent working body of the Parliament.

Article 52

On employees in the Administrative and Professional Service shall apply the regulations on civil servants and state employees.

IX. FINANCING

Article 53

Financial resources for the work of the Protector shall be provided in the separate allocation of the Budget of Montenegro.

The proposal for allocation of budgetary resources to the Protector shall be submitted by the working body of the Parliament responsible for human rights and freedoms, on the proposal of the Protector.

The Protector shall have the right to participate in the work of the competent working bodies and sessions of the Parliament in occasions when the budget proposal is discussed.

X. PENALTY PROVISIONS

Article 54

A fine amounting from 500 Euros to 2000 Euros shall be imposed for misdemeanour on:

- 1) the responsible person in the authority who do not comply with the request of the Protector within provided deadline (Article 35, paragraph 2);
- 2) the person who fails to appear before the Protector (Article 40, paragraph 2).

XI. TRANSITIONAL AND FINAL PROVISIONS

Article 55

The procedures of examining the human rights and freedoms initiated before the day of entering into force of this Law shall continue in accordance with this Law.

Article 56

The Rules of Procedure of the Protector and the Act on internal organization and systematization of the Administrative and Professional Service shall be delivered within three months as of the day of entering into force of this Law.

Article 57

The Protector and the Deputy appointed, that is, elected before the entry into force of this Law shall continue to perform the function until the expiry of the time he/she is elected for.

Article 58

On the day of entering into force of this Law, the Law on Protector of Human Rights and Freedoms ("Official Gazette of the Republic of Montenegro", No. 41/03) shall cease to have effect.

Article 59

This Law shall enter into force eight days as of the day of its publication in the "Official Gazette of Montenegro".

LIGJIN PËR MBROJTËSIN/-EN E TË DREJTAVE DHE LIRIVE TË MALIT TË ZI

I. DISPOZITAT THEMELORE

Neni 1

Me këtë ligj rregullohet juridiksioni, kompetencat, funksionimi dhe trajtimi i Mbrojtësit/-es së të drejtave dhe lirive të njeriut të Malit të Zi (në tekstin në vazhdim: Mbrojtësi/-ja) gjatë mbrojtjes së të drejtave dhe lirive të njeriut të garantuara me Kushtetutë, ligj, kontratat e vërtetuara (ratifikuara) për të drejtat e njeriut dhe rregullat gjithëpërfshirëse të të drejtës ndërkombëtare, si dhe çështje të tjera me rëndësi për punën e Mbrojtësi/-es.

Neni 2

Mbrojtësi/-ja, në mënyrë sovrane dhe të pavarur, në parimet e drejtësisë dhe paanësisë, ndërmerr masat për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut, kur janë të cenuara me akt, veprim ose mosveprim të organeve shtetërore, organit të administratës shtetërore dhe vetëqeverisjes lokale, shërbimeve publike dhe bartësve të tjerë të kompetencave publike (në tekstin në vazhdim: organet), si dhe masat për parandalimin e torturës dhe formave të tjera të veprimit çnjerëzor apo poshtërues dhe penalizimit dhe masat për mbrojtjen nga diskriminimi.

Mbrojtësi/-ja nuk ka kompetenca në raport me punën e gjykatave, përveç në rastet e përcaktuara me këtë ligj.

Neni 3

Mbrojtësit/-es mund t'i drejtohet secili që mendon se me akt, veprim ose mosveprim të organit i janë shkelur të drejtat dhe liritë e tij/saj.

Mbrojtësi//ja vepron edhe me iniciativën e vet.

Procedurat para Mbrojtësit/-es janë falas.

Neni 4

Puna e Mbrojtësit/-es është publike, nëse me ligj nuk është përcaktuar ndryshe.

Transparenca e punës së Mbrojtësit/-es sigurohet me dorëzimin dhe publikimin e raportit vjetor dhe raportit të posaçëm dhe në një mënyrë tjetër, në pajtim me ligjin.

Neni 5

Selia e Mbrojtësit/-es është në Podgoricë.

Mbrojtësi mund t'i organizojë ditët e Mbrojtësit/-es jashtë selisë së vet.

Neni 6

Mjetet e domosdoshme për realizimin efektiv dhe efikas të funksionit të Mbrojtësit/-es sigurohen nga buxheti i Malit të Zi.

II. EMËRIMI DHE PUSHIMI I FUNKSIONIT

Neni 7

Mbrojtësi emërohet në pajtim me Kushtetutën.

Neni 8

Mbrojtës/-e mund të emërohet personi i cili/a është shtetas/e i/e Malit të Zi, ka shkallën e arsimit të lartë dhe së paku 15 vjet përvojë pune, me autoritet të lartë personal dhe profesional.

Mbrojtësi/-ja me orarin e brendshëm të punës siguron punën e specializuar, e posaçërisht për mbrojtjen e të drejtave të personave me liri të privuar me qëllim të parandalimit të torturës dhe formave të tjera të veprimit dhe dënimit jonjerëzor apo poshtëruës, mbrojtjen nga diskriminimi, mbrojtjen e të drejtave të pakicave, mbrojtjen e të drejtave në fushën e punës dhe të punësisimit, mbrojtjen e të drejtave të fëmijës, mbrojtjen e të drejtave të personave me invaliditetet dhe barazinë gjinore.

Për zëvendës/-e mund të emërohet personi i cili është shtetas/-e i/e Malit të Zi, ka shkallën e lartë të shkollimit dhe së paku 10 vjet përvojë pune, me autoritetet të lartë personal dhe profesional.

Neni 9

Mbrojtësi/-ja ka një ose më shumë zëvendës/-e.

Mbrojtësi/-ja kryen punët nga kompetencat e Mbrojtësi/-es.

Njëri nga zëvendësit merret me mbrojtjen nga diskriminimi.

Vendimin mbi numrin e zëvendësve/-eve të Mbrojtësit/-es e miraton Kuvendi i Malit të Zi (në tekstin në vazhdim: Kuvendi).

Neni 10

Zëvendësin/-en e Mbrojtësit/-es (në tekstin në vazhdim: zëvendësi/-ja) e emëron Kuvendi, me propozimin e Mbrojtësi/-es.

Zëvendësi/-ja emërohet në afatin prej gjashtë vjetësh dhe mund të riemërohet.

Neni 11

Mbrojtësi/-ja dhe zëvendësi/-ja para marrjes së funksionit japin betimin i cili thotë:

“Betohe se do të mbrojë të drejtat dhe liritë e njeriut, në pajtim me Kushtetutën dhe ligjin dhe se do t’u përmbahem parimeve të drejtësisë dhe paanësisë”.

Neni 12

Mbrojtësi/-ja nuk mund të thirret në përgjegjësi për mendimin ose rekomandimin të cilin e ka dhënë gjatë kryerjes së detyrës/funksionit të vet.

Neni 13

Mbrojtësi/-ja , gjegjësisht zëvendësi/-ja nuk mund të ushtrojë një funksion tjetër publik, e as të kryejë, profesionalisht, një veprimtari tjetër.

Neni 14

Mbrojtësin/-en në rast të mungesës ose nëse është i/e penguar që të kryejë funksionin e zëvendësojnë zëvendësi/-ja të cilin/-ën ai e përcakton.

Në rast të pushimit të funksionit të Mbrojtësit/-es punët e tij/saj i kryen zëvendësi/-ja i cili atë funksion e kryen në periudhën më të gjatë kohore..

Neni 15

Mbrojtësit/-es, gjegjësisht zëvendësit/-es i pushon funksioni para përfundimit të kohës për të cilën është emëruar:

- 1) me dhënien e dorëheqjes;
- 2) me humbjen e shtetësisë;
- 3) me plotësimin e kushtit për pension të moshës;
- 4) me shkarkim;

Mbrojtësi/-ja gjegjësisht zëvendësi/-ja shkarkohet nga funksioni, nëse:

- 1) dënohet me burgim të pakushtëzuar ose për një vepër e cila e bën të padenjë për kryerjen e funksionit;
- 2) me vendim përfundimtar është privuar nga aftësia për punë/është shpallur i paaftë për punë
- 3) bëhet anëtar/-e i/e organizatës politike;
- 4) kryen funksion tjetër publik ose kryen, profesionalisht, një veprimtari tjetër

Për shkaqet e pushimit nga funksioni, gjegjësisht, shkarkim Kuvendin e njofton Mbrojtësi/-ja, zëvendësi/-ja ose trupi punues kompetent i Kuvendit.

Neni 16

Mbrojtësi/ja dhe zëvendësi/-ja kanë legjitimacionin.

Formën dhe përmbajtjen e legjitimacionit e përcakton Mbrojtësi/-ja.

III. JURISDIKSIONI DHE KOMPETENCAT

Neni 17

Mbrojtësi/-ja është i/e autorizuar për të vepruar sipas ankesave që kanë të bëjnë me punën e gjykatave në rast të zvarritjes së procesit, keqpërdorimit të kompetencave lidhur me procesin apo moskryerjes së vendimeve gjyqësore.

Neni 18

Mbrojtësi/-ja mund të paraqesë iniciativën për miratimin e ligjit, rregulloreve të tjera dhe akteve të përgjithshme me qëllim të harmonizimit me standardet e pranuar ndërkombëtare në fushën e të drejtave dhe lirive të njeriut.

Organi të cilit i është paraqitur iniciativa nga paragrafi 1 i këtij ligji është i obliguar që të deklarohej për këtë iniciativë.

Nëse mendohet se është e domosdoshme me qëllim të mbrojtjes dhe avancimit të drejtave dhe lirive të njeriut, Mbrojtësi/-ja jep mendimin në propozim ligjin, rregulloret ose aktet e përgjithshme.

Neni 19

Mbrojtësi/-ja mund të nisë procedurën para Gjykatës Kushtetuese të Malit të Zi për vlerësimin e harmonizimit të ligjit me Kushtetutën dhe kontratat ndërkombëtare të ratifikuara/verifikuara dhe të botuara, gjegjësisht pëlqimin e rregulloreve dhe akteve të përgjithshme me Kushtetutën dhe ligjin.

Neni 20

Mbrojtësi/-ja në kryerjen e funksionit të vet vepron në mënyrë që: paraqet, tërheq vërejtjen, kritikon, propozon ose rekomandon.

Me kërkesën e organit, Mbrojtësi/-ja mund të japë mendimin mbi mbrojtjen dhe avancimin e të drejtave dhe lirive të njeriut.

Neni 21

Mbrojtësi/-ja merret edhe me çështjet e përgjithshme të rëndësishme për mbrojtjen dhe avancimin e të drejtave dhe lirive të njeriut dhe bashkëpunon me organizatat dhe institucionet që merren me të drejtat dhe liritë e njeriut.

Neni 22

Mbrojtësi/-ja nuk ka kompetenca të përzihet, shfuqizoj ose anuloj aktet e organit.

Mbrojtësi/-ja nuk mund të përfaqësoj palët në proces, e as që në emër të tyre të ndër marrë mjete juridike, përveç në rastin nga Neni 27 paragrafi 2 i këtij ligji.

Neni 23

Presidenti/-ja i/e Malit të Zi, kryetari/-ja i/e Kuvendit, kryeministri/-ja dhe anëtarët e Qeverisë së Malit të Zi (në tekstin në vazhdim: Qeveria), kryetari/-ja i/e komunës, kryebashkiaku/-ja e Kryeqendrës dhe kryebashkiaku/-ja e Kryeqytetit do të pranojnë Mbrojtësin/-en me kërkesë të tij/saj, pa shtyrë takimin.

IV. KOMPETENCAT E POSAÇME

Neni 24

Mbrojtësi/-ja, zëvendësi/-ja, si dhe zyrtari/ja të cilin/-ën e autorizon Mbrojtësi/-ja, ka të drejtë që:

- pa paralajmërim, të kryejë kontrollin e lokaleve në organet, organizatat, institucionet dhe vendet e tjera në të cilat ndodhet ose mund të ndodhet personi të cilit i është privuar liria;
- pa paralajmërim të mëparshëm dhe leje, të vizitojë personin e privuar nga liria dhe të vërtetojë respektimin e të drejtave të tij;
- pa prezencën e personit zyrtar ose personit tjetër, personalisht ose përmes përkthyesit, të bisedojë me personin të cilit i është privuar liria, si me personin tjetër për të cilin vlerëson se mund të ofrojë informacione të nevojshme.

Neni 25

Mbrojtësi/-ja është mekanizëm nacional për mbrojtjen e personave të privuar nga liria nga tortura dhe format e tjera të ashpra, veprimet ose dënimet jonjerëzore apo poshtëruese.

Mbrojtësi/-ja ndërmerr masa për parandalimin e torturës ose formave të tjera të veprimit dhe dënimit jonjerëzor apo poshtërues në pajtim me Protokollin Alternativë krahas Konventës kundër torturës dhe formave të tjera të ashpra, dënimeve apo veprimeve jonjerëzore ose poshtëruese.

Me qëllim të analizës së gjendjes në organe, organizata dhe institucione në të cilat ndodhen personat e privuar nga liria ose personat të cilëve u është kufizuar lëvizja dhe dhënia e mendimit profesional, Mbrojtësi/-ja formon organin këshillëdhënës të përbërë nga ekspertë të fushave gjegjëse.

Me aktin për themelimin e organit këshillëdhënës nga paragrafi 3 i këtij neni përcaktohen detyrat dhe kompetencat e tij.

Kryesuesi/-ja, gjegjësisht personi i cili udhëheq organin, organizatën ose institucionin nga paragrafi 3 i këtij neni është i/e obliguar që anëtarëve të organit/trupit këshillëdhënës t'ua mundësojë qasjen e papenguar në lokalet ku ndodhen personat e privuar nga liria apo personat të cilëve u është kufizuar lëvizja, biseda me këta persona, si dhe t'u japë në dispozicion dokumentacionin e nevojshëm.

Organi, organizata apo institucioni nga paragrafi 3 i këtij neni, është i obliguar, që pa shtyrje, gjegjësisht në afatin e lënë, të zbatojë rekomandimet e Mbrojtësit/-es për parandalimin e torturës ose formave të tjera të veprimit ose dënimit jonjerëzor ose poshtërues.

Neni 26

Mbrojtësi/-ja bashkëpunon drejtpërdrejt me Nënkomitetin e Kombeve të Bashkuara për parandalimin e torturës dhe formave të tjera të ashpra, dënimeve ose veprimeve jonjerëzore ose poshtëruese.

Neni 27

Mbrojtësi/-ja është një mekanizëm institucional për mbrojtjen nga diskriminimi.

Mbrojtësi/-ja, me pëlqimin e personit të diskriminuar, vepron dhe ndërmerr masat për mbrojtjen nga diskriminimi, në pajtim me këtë ligj dhe ligjin e posaçëm me të cilin është rregulluar ndalimi i diskriminimit.

Kur të vlerësojë se është e domosdoshme, Mbrojtësi/-ja nis para gjykatës procesin për mbrojtjen nga diskriminimi ose në këtë proces, si intervenues/përzierës, i bashkëngjitet personit të diskriminuar.

Në trajtimin e Mbrojtësi/-es në rastet e diskriminimit nga ana e personit fizik ose juridik si pasojë zbatohen rregullat e këtij ligji.

V. PROCEDURA

Neni 28

Procedurën e hetimit të shkeljeve të të drejtave dhe lirive të njeriut e nis me rastin e ankesës ose me iniciativën e vet.

Mbrojtësi/-ja heton shkeljen e të drejtave dhe lirive të njeriut me iniciativë të vet kur të kuptojë se me një akt, veprim ose mosveprim të organit janë shkelur të drejtat dhe liritë e njeriut.

Për procedurën me iniciativë të vet është i domosdoshëm pëlqimi i/e të dëmtuarit/-ës.

Neni 29

Procedura para Mbrojtësit/-es është konfidenciale.

Personi i cili paraqet ankesën ose merr pjesë në procedurë nuk mund të thirret në përgjegjësi, e as të vendoset në një pozitë të pavoritshme.

Neni 30

Ankesat i paraqet secili që vlerëson se i janë shkelur të drejtat dhe liritë.

Nëse bëhet fjalë për shkeljen e të drejtave të fëmijës, ankesën mund ta paraqesë prindi i tij, gjegjësisht kujdestari/-ja ose përfaqësuesi/-ja ligjor/-e.

Në qoftë se e drejta e fëmijës është shkelur nga ana e personit nga paragrafi 2 i këtij neni, ankesën mund ta paraqesë organizata ose organi që merret me mbrojtjen e të drejtave të fëmijës.

Ankesa mund të paraqitet edhe përmes deputetit/-es, si dhe organizatës që merret me mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut.

Ankesa mund të paraqitet edhe me gojë, me procesverbal.

Personit i privuar nga liria ka të drejtë të paraqesë ankesë në zarf të vulosur (mbyllur).

Personi i autorizuar para organit, organizatës ose institucionit ku ndodhet personi i privuar nga liria është i obliguar që ankesën ose një shkresë (letër) tjetër të këtij personi, t'ia dorëzojë menjëherë, të pahapur dhe të palexuar, Mbrojtësi/-es.

Neni 31

Ankesa përmban emrin e organit me punën e të cilit ka të bëjë, përshkrimin e shkeljes së të drejtave dhe lirive të njeriut, faktet dhe dëshmitë që e konfirmojnë ankesën, të dhënat për atë se cilat janë mjetet e përdorura juridike, emrin personal dhe adresën e parashtruesit/-es së ankesës dhe shënimin se a është parashtruesi/-ja dakord me zbulimin e emrit të tij/saj gjatë procedurës.

Nëse ankesa nuk i përmban të gjitha të dhënat e nevojshme ose është e pakuptueshme, Mbrojtësi/-ja mund të kërkojë nga parashtruesi/-ja që ta plotësojë brenda një afati të caktuar.

Neni 32

Ankesa dorëzohet në afatin brenda gjashtë muajve nga dita kur është marrë vesh për shkeljen e të drejtave dhe lirive të njeriut, gjegjësisht brenda afatit prej një viti nga dita e kryerjes së shkeljes.

Në raste të jashtëzakonshme, Mbrojtësi/-ja mund të veprojë edhe pas skadimit të afatit nga paragrafi 1 i këtij neni, nëse vlerëson se rëndësia e rastit e kërkon këtë.

Neni 33

Mbrojtësi/-ja mundet, gjatë procedurës së hetimit të ankesës, ta udhëzojë parashtruesin/-en që të shfrytëzojë mjetet tjera juridike për mënjanimin e shkeljes për të cilën dëshmon, nëse vlerëson se shkelja mund të mënjanohet me këto mjete ose në mënyrë që mënjanimi i shkeljes të jetë më efikas.

Neni 34

Mbrojtësi/-ja nuk do të veprojë sipas ankesës, nëse:

- 1) nuk është kompetent/-e;
- 2) ankesa është anonime, përveç nëse vlerëson se ka bazë për të vepruar sipas iniciativës së tij në pajtim me Nenin 28 paragrafi 2 i këtij ligji;
- 3) është dorëzuar pas përfundimit të afatit të paraparë;
- 4) nuk i përmban të dhënat e nevojshme, ndërsa parashtruesi/-ja nuk i dorëzon brenda afatit të paraparë;
- 5) parashtruesi/-ja i/e ankesës e tërheq të njëjtën para fillimit të procedurës;
- 6) parashtruesi/-ja i/e ankesës nuk vepron në pajtim me Nenin 33 të këtij ligji;
- 7) ankesa është ripërsëritur, por nuk janë parashtruar dëshmi të reja;

8) bëhet fajlë për keqpërdorim të qartë të së drejtës për parashtrim të ankesës;
Mbrojtësi/-ja e njofton parashtruesin/-en për arsyet e mosveprimit sipas ankesës dhe tregon për mundësinë e realizimit eventual të mbrojtjes së të drejtave të tij/saj para organit tjetër.

Neni 35

Për ankesën e parashtruar dhe përmbajtjen e saj Mbrojtësi/-ja e njofton kryesuesin/-en e organit, gjegjësisht personin i cili udhëheq me organin që ka të bëjë me aktin, veprimin ose veprimin me të cilit ka lidhje ankesa, me qëllim të deklarimit dhe i caktohet një afat i cili nuk mund jetë më i shkurtër se tetë ditë.

Kryesuesi/-ja, gjegjësisht personi i cili udhëheq organin është i obliguar që të deklarohet mbi deklaratën nga ankesa brenda afatit që do t'ia caktojë Mbrojtësi/-ja.

Nëse deklarimi nuk i përmban të gjitha të dhënat dhe dokumentacionet e nevojshme, Mbrojtësi/-ja mund të kërkojë plotësimin e deklarimit.

Neni 36

Kryesuesi/-ja (shefi/-ja), gjegjësisht personi që e udhëheq organin është i obliguar që t'ia vëjë Mbrojtësi/-es në dispozicion të gjitha të dhënat nga kompetencat e organit të cilin e udhëheq, pa marrë parasysh shkallën e sekretit (fshehtësisë) dhe t'i mundësojë qasje të lirë në të gjitha lokalet, në pajtim me dispozitat me të cilat rregullohet fshehtësia e të dhënave dhe mbrojtja e të dhënave personale, si dhe përdorimi i akteve dhe dokumentacionit.

Neni 37

Nëse kryesuesi/-ja, gjegjësisht personi i cili e udhëheq organin, nuk vepron sipas kërkesës në afat të caktuar, është i/e obliguar që pa shtyrje ta njoftojë Mbrojtësi/-en për arsyet e kësaj.

Mosveprimi sipas kërkesës trajtohet si cungim i punës së Mbrojtësit/-es, i cili për këtë mund ta njoftojë drejtpërdrejt organin më të lartë ose Kuvendin, ose ta njoftojë opinionin.

Neni 38

Organet janë të obliguara që me Mbrojtësin/-en të bashkëpunojnë dhe atij t'i ofrojnë ndihmë.

Neni 39

Mbrojtësi/-ja e ndërpret procesin, nëse:

- 1) konstaton se pas dorëzimit të ankesës është nisur proces gjyqësor;
- 2) parashtruesi/-ja i/e ankesës nuk bashkëpunon në proces;
- 3) parashtruesi/-ja e tërheq ankesën;
- 4) organi ndërkohë e mënjanon dëmin e kryer;
- 5) parashtruesi/-ja i/e ankesës vdes, përveç nëse trashëgimtarët/et kërkojnë që të vazhdohet procesi.

Mbi ndërprerjen e procesit Mbrojtësi/-ja njofton parashtruesin/-en e ankesës.

Neni 40

Me qëllim të hulumtimit të shkeljes së të drejtave dhe lirive të njeriut Mbrojtësi/-ja mund të ftojë çdo person për dëshmitar/-e ose ta angazhojë një ekspert/-e të fushës përkatëse.

Personat nga paragrafi 1 i këtij Neni janë të obliguar që t'i përgjigjen ftesës dhe kanë të drejtë në shpërblim, gjegjësisht kompensim të shpenzimeve, në pajtim me dispozitat me të cilat janë të rregulluara shpërblimet dhe kompensimet e shpenzimeve në proceset gjyqësore, të cilat paguhen nga mjetet e Mbrojtësi/-es.

Neni 41

Pas përfundimit të hulumtimit të shkeljes së të drejtave dhe lirive të njeriut Mbrojtësi/-ja jep mendimin se a janë shkelur, në cilën mënyrë dhe në cilën masë janë shkelur të drejtat dhe liritë e njeriut.

Kur Mbrojtësi/-ja të konstatojë se ka shkelje të të drejtave dhe lirive të njeriut, mendimi përmban edhe rekomandimin për atë se çka duhet ndërmarrë për të mënjeluar shkeljen, si dhe afatin për mënjanimin e saj.

Neni 42

Kryesuesi/-ja, gjegjësisht personi i cili e udhëheq organin me të cilin ka të bëjë rekomandimi është i obliguar që në afatin e përcaktuar, ta dorëzojë raportin mbi masat që janë marrë për përmbushjen e rekomandimit.

Nëse kryesuesi/-ja, gjegjësisht personi i cili e udhëheq organin nuk vepron sipas rekomandimit brenda afatit të përcaktuar, Mbrojtësi/-ja mund ta njoftojë drejtpërdrejt organin më të lartë, të parashtrijë raport të veçantë ose ta njoftojë opinionin.

Neni 43

Me rezultatet e hulumtimit të shkeljes së të drejtave dhe lirive të njeriut Mbrojtësi/-ja njofton parashtruesin/-en e ankesës me dorëzimin e mendimit.

Neni 44

Mbrojtësi/-ja mund të paraqesë iniciativën për nisjen e procedurës disiplinore, gjegjësisht procedurën e shkarkimit të personit me punën ose mosveprimin e të cilit është shkaktuar shkelja e të drejtave dhe lirive të njeriut.

Neni 45

Mbrojtësi/-ja ose zëvendësi, si dhe i punësuarit të Mbrojtësi/-ja, është i obliguar të ruajë sekretet (fshehtësitë) dhe të dhënat personale të të cilat kanë ardhur gjatë punës, në pajtim me ligjin.

Obligimi nga paragrafi 1 i këtij neni vlen edhe pas përfundimit të funksionit, gjegjësisht marrëdhënies të punës.

Neni 46

Mënyra e hollësishme e punës dhe e procedurës përcaktohen me Rregulloren e Punës së Mbrojtësit/-es të cilën e miraton Mbrojtësi/-ja.

Rregullat mbi punën e Mbrojtësit/-es botohen në “Gazetën zyrtare të Malit të Zi”.

VI. RAPORTI

Neni 47

Mbrojtësi/-ja i paraqet Kuvendit raportin vjetor të punës.

Raporti vjetor i punës përmban posaçërisht: paraqitjen e përgjithshme statistikore sipas të cilave ka vepruar, të dhënat statistikore sipas fushave të punës, vlerësimin mbi gjendjen e të drejtave dhe lirive të njeriut në Mal të Zi, rekomandimet dhe masat të cilat

Mbrojtësi/-ja propozon për avancimin e të drejtave të njeriut dhe mënjanimin e lëshimeve të konstatuara.

Pjesa e veçantë e raportit me të cilën Mbrojtësi/-ja njofton Kuvendin mbi dukuritë e konstatuara të diskriminimit përmban: vlerësimin e gjendjes në fushën e mbrojtjes nga diskriminimi, që nënkupton vlerësimin e punës së organit të pushtetit, ofruesit të shërbimeve dhe personave të tjerë, lëshimet e konstatuara dhe rekomandimet për mënjanimin e tyre, analizën e ligjeve.

Raporti vjetor i punës dorëzohet më së largu deri më 31 mars të vitit (aktual), për vitin e kaluar.

Me kërkesën e Kuvendit, Qeveria është e obliguar që të deklarohet mbi raportin vjetor të punës së Mbrojtësit/-es.

Raportin vjetor të punës duhet t'i ofrohet në dispozicion opinionit.

Neni 48

Mbrojtësi/-ja mund t'i paraqesë Kuvendit raport të veçantë, nëse vlerëson se është i domosdoshëm me qëllim të mbrojtjes së të drejtave dhe lirive të njeriut.

Raporti i veçantë është në dispozicion për opinionin.

VII. PAGAT (MUJORE) DHE TË DREJTAT

Neni 49

Mbrojtësi/-ja dhe zëvendësi/-ja kanë të drejtë në pagë mujore dhe të ardhurat e tjera dhe realizojnë të drejta të tjera në bazë të kryerjes së funksionit, në pajtim me dispozitat me të cilat këto të drejta janë të rregulluara për funksionarët/-et shtetëror/-e.

Pjesa fikse e pagës së Mbrojtësit/-es përcaktohet me zbatimin e koeficientit 12,98.

Pjesa fikse e pagës së zëvendësit/-es përcaktohet me zbatimin e koeficientit 11,50.

Vlerën e koeficientit e përcakton organi kompetent i Kuvendit.

Mbrojtësi/-ja dhe zëvendësi/-ja gëzojnë të drejtën për shtojcë në bazë të kryerjes së funksionit në vlerë prej 30% nga pjesa fikse e pagës.

Neni 50

Vendimin mbi pagën, shtesën në pagë, të ardhurat dhe të drejtat e tjera të Mbrojtësit/-es dhe zëvendësit/-es i miraton organi kompetent i Kuvendit.

VIII. SHËRBIMI PROFESIONAL

Neni 51

Për kryerjen e punëve profesionale dhe administrative Mbrojtësi/-ja themelon Shërbimin profesional.

Shërbimin profesional e udhëheq Sekretari/-ja.

Sekretarin/-en e vendos dhe e shkarkon Mbrojtësi/-ja.

Sekretari/-ja ka të drejtë në pagën e përcaktuar për personin udhëheqës në ministri, në pajtim me dispozitat mbi pagat e zyrtarëve dhe nëpunësve shtetërorë.

Neni 52

Për të punësuarit në Shërbimin profesional zbatohen dispozitat mbi zyrtarët dhe nëpunësit shtetërorë.

IX. FINANCIMI

Neni 53

Mjetet financiare për punën e Mbrojtësit/-es sigurohen në kreun e posaçëm të Buxhetit të Malit të Zi.

Kërkesën për ndarjen e mjeteve buxhetore Mbrojtësit/-es e paraqet grupi punues i Kuvendit, kompetent për të drejtat e njeriut, me propozim të Mbrojtësit/-es.

Mbrojtësi/-ja ka të drejtë të marrë pjesë në punën e trupave punuese kompetente dhe në seancat e Kuvendit kur debatohet lidhur me propozim buxhetin.

X. DISPOZITAT NDËSHKUESE

Neni 54

Me gjobë në para prej 500 deri në 2000 euro do dënohet kundërvajtja:

- 1) personi përgjegjës i organit që nuk vepron sipas kërkesës së Mbrojtësi/-es brenda afatit të caktuar (Neni 35, paragrafi 2);
- 2) personi i cili nuk i përgjigjet ftesës së Mbrojtësit/-es (Neni 40, paragrafi 2)

XI. DISPOZITAT KALIMTARE DHE PËRFUNDIMTARE

Neni 55

Veprimet e hulumtimit të drejtave dhe lirive të njeriut që kanë filluar deri në ditën e hyrjes në fuqi të këtij ligji do të vazhdojnë në pajtim me këtë ligj.

Neni 56

Rregullat e punës së Mbrojtësit/-es dhe akti mbi organizimin e brendshëm dhe sistematizimin e Shërbimit profesional do të miratohen në afatin brenda tre muajsh prej ditës së hyrjes në fuqi të këtij ligji.

Neni 57

Mbrojtësi/-ja dhe zëvendësi/-ja i/e emëruar, gjegjësisht i/e zgjedhur para hyrjes në fuqi të këtij ligji do të vazhdojë ta kryejë funksionin deri në skadimin e afatit për të cilin është emëruar, gjegjësisht zgjedhur.

Neni 58

Me ditën e hyrjes në fuqi të këtij ligji del nga fuqia (pushon të vlejë) Ligji për Mbrojtësin e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut ("Gazeta Zyrtare e RMZ", nr 41/03).

Neni 59

Ky ligj hyn në fuqi ditën e tetë nga dita e botimit në “Gazetën Zyrtare të Malit të Zi”.

ZAKONO

VAŠO ARAKHUTNO/I E MANUŠIKANE HAKAJENGO THAJ E MESTIPANGO ANI CRNA GORA

I. FUNDAVNE TERMINANTE

Dženo 1

Akale zakonosa ovela lačharel e obligacia, autoriziripa, butikeripasko e Arakhutnesko/i e manušikane hakajengo ani Crna Gora (ano ponadarutno teksto: Arakhutno/i) ano arakhipe e manušikane hakajengo thaj e mestipango save so si garantirime e Konstitucionalesa, zurarde e maškarmutne phandle lavenca vaše manušikane hakaja thaj e generalnikane lele normativonca ke internacionalnikane hakaja, sar thaj e aver pučipa taro džanipa vaši buti e Arakhutnesko/i.

Dženo 2

O Arakhutno/i si korkorutni thaj biathinali, ke čekatipa e čačipasko thaj hakajipasko, lela mjere vašo arakhipe e manušikane hakajengo thaj mestipango, kana si phage e aktosa, butjasa vaj pale e biresipasa ke themake organoja, organoja e lokalnikane korkoriradžinasa thaj lokalnikane vastaripasa, putarde ofisonca thaj aver legarutnenca e putarde autoriziripasa (ano durder teksto: organoja), sar thaj e mjere vašo činavipe e torturako thaj e aver forme e bimanušipasko thaj e teljardipaske proceduripasko thaj sankcioniripe vašo arakhipe tari diskriminacia.

Arakhutno/i naj ole autoriziripe ani relacia e butjasa ke sudoja, numaj kana isi čipote zurarde akale zakonesa.

Dženo 3

Ko/i Arakhutno/i šaj te kerel rodipe sako savo so gindinel so e aktosa, butjasa vaj pale e bilače procedurasa e organongo si phaglardo olesko/olako hakaj vaj mestipe.

O/i Arakhutno/i kerela proceduripe thaj palo pesko iniciativipe.

O proceduripe anglo/i Arakhutno/i si bilovengo.

Dženo 4

I buti e Arakhutneski/aki si putardi, te naj zakonesa aver vakerdo.

O putardipe e butjako katar o/i Arakhutno/i ovela arakhlo e deipasa thaj e ikaldipasa e beršeske thaj ulavde raportesko thaj ko aver čhani, ano jekhipe e zakonesa.

Dženo 5

O bešipe e Arakhutnesko/njako si ani Podgorica.

O Arakhutno/i šaj te oragnizirinel e divesa e Arakhutnesko/njako avral e pesko bešipe.

Dženo 6

E resursia si trubutne vašo butjarno thaj efikasnikano realiziripe e funciako e Arakhutnesko/njako si dende e Budžetostar e Crna Gorako.

II. ANAVKERIPE THAJ AČHAVIPE E FUNKCIAKO

Dženo 7

O Arakhutnesko/njako ovela anavkerdo ano jekhipe e Konstitucionalesa.

Dženo 8

Sar Arakhutno/i šaj te ovel anavkerdi sima savo/i si themutno/i, isi ole/a uči škola thaj majhari 15 berš butjarno nakhli vrama, uče personalnikane thaj profesionalnikane autoritetosa.

O/i Arakhutno/i e hakajengo andrune ničipasa e butjengo arakhela specializiripe, a majbut bašo arakhipe e hakajengo e manušengo save so si phandle e tromalipastar ani resarin e činavipasko e torturako thaj aver forme e bimanušikane vaj pale teljardipasko proceduripe thaj sankcioniripe, arakhipe e diskriminaciatar, arakhipe e minoritetenge hakajengo, arakhipe katar i ranik e butjengo thaj e butjaripasko, arakhipe e hakajengo e čhavengo, arakhipe e hakojengo e simengo save nisi invaliditeto thaj polosko jekhajekhipe.

Vašo/i zamjeniko/ica šaj te ovel anavkerdi sima savi so si crnakorako/i themutno/i, isi ole/a uči škola thaj majhari 10 berš butjarno nakhli vrama, uče personalnikane thaj profesionalnikane autoritetosa.

Dženo 9

O Arakhutno/i isi ola jekh vaj pobuter zamjenikoja.

O/I zamjenica kerela buti save so si taro autoriziripe e Arakhutnesko/njako.

Jekh tare zamjenikoja kerela buti thaj e arakhipasa e hakajengo tari diskriminacia.

I decizia vašo gin e zamjenikongo e Arakhutnesko/njako anela o Parlamento e Crna Gorako (ano dureder teksto: Parlamento).

Dženo 10

E zamjeniko/ca e Arakhutnesko/njako anavkerela o Parlamento, ko bahani e Arakhutnesko/njako.

O Zamjeniko/ca ovela anavkerdi ki vrama taro šov berš thaj šaj te ovel pale anavkerdo/i.

Dženo 11

O Arakhutno/i thaj o/i zamjeniko/ca anglo keripe buti e funkciako dena sovel savi si:

”Xava sovel so ka arakhav e manušikane hakaja thaj mestipa, ano jekhipe e Konstitucionalesa thaj e zakonesa thaj ka ikerav man dži e čekatipa ko jekhajekhipe.”

Dženo 12

O Arakhutno/i našti te ovel akhardo/i ki obligacia vašo gindipe vaj pale rekomendacia savi so denda.

Dženo 13

O Arakhutno/i vaj pale zamjeniko/ca našti te kerel aver putardi funkcia, thaj aver profesionalnikano butikeripe.

O Arakhutno/i vaj pale zamjeniko/ca našti te ovel dženo/i katar i politikani organizacia, savi so lela than ane politikane aktivipa.

O limitiripe katar i poza 1 akale dženestar na ovela ki relacia e skientikane, sikljovipaske vaj artikane butikeripaske, sar thaj aktivipa save so si arakhle e autorikane hakajengo.

Dženo 14

O zamjeniko/ca ani čipota kana naj athe vaj pale našti te kerel i funkcia kodo del ate kerel o/i zamjeniko/ca savo so vov/voj ka anavkerel.

Ani čipota e kana isi ačhovipe e funkciako katar Arakhutno/i oleske/olake butja kerela o/i zamjeniko/ca savi so majlungo vrama kerela kodi funkcia.

Dženo 15

O Arakhutno/i vaj pale o/i zamjeniko/ca ačhovela peskiri funkcia anglo te thavdel i vrama savake si anavkerdo/i:

- 5) deipasa e ostavkako;
- 6) našalipasa e themutnipasko;
- 7) pheripasa e šartengo vaši phurikani penzia;
- 8) kontramandaripe.

O Arakhutno/i vaj pale zamjeniko/ca ovela ikaldo e funkciatar te:

- 5) si osudime ko bizo šartikano sankcioniripe ko phandlipe vaj pale vašo akto savi so kerela birespektiripe olesko vašo keripe i funkcia;
- 6) si hakajikane deciziasa ikaldo e butjake kapacitetostar;
- 7) te ulo dženo/i e politikane organizaciako;
- 8) kerela aver putardi funkcia vaj pale profesionalnikane kerela aver butikeripe.

Vaše sebepora save so dena ačhavipe e funkciako vaj pale kontramandaripe e Parlamentoske dela dži džanipe e Arakhutnesko/njako, zamjenikosko/cako vaj pale autorizirime butjarno badani dela informiripe e Parlamentosko.

Dženo 16

O Arakhutno/i thaj zamjeniko/ca isi olen legitimacia.

O formularo thaj i saikerin e legitimaciaki zurarela o/i Arakhutno/i.

III. OBLIGACIA THAJ AUTORIZIRIPA

Dženo 17

O Arakhutno/i si autorizirime te kerel proceduripe pale rovdipa save so ka oven ki relacia e butjasa e sudongi ani čipota kana isi lungipe e čipotengo ko olengo proceduripe, bilačo kerdipe buti ko procesoja e obligaciengo thaj bikerde sudoske deciziengo.

Dženo 18

O Arakhutno/i šaj te den iniciativa vašo anipe e zakonengo, avere normativongo thaj generalnikane aktengo vašo kerdipe jekhajekhipe e internacionalnikane angigarde standardonca ani ranik e manušikane hakojengi thaj mestipangi.

O Organo saveske si dendi i iniciativa katar i poza 1 akale dženestar si ole obligacia kodole iniciativake te del pesko vakerdipe.

Te gindinel kaj kodova si trubutno vašo arakhipe thaj anglipe e manušikane hakajengo thaj tromalipango, o Arakhutno/i dela pesko gindipe ko bahani e zakonesko, aver normativongo thaj generalnikane aktongo.

Dženo 19

O Arakhutno/i šaj te vazdel procedura anglo Konstitucionalnikano sudo e Crna Gorako vašo ocjenipe e razipasko e zakonesa thaj Konstitucionalesa thaj e zurarde thaj ikalde internacionalnikane phandle lavenca ano razipe e avere normativonca thaj generalnikane aktonca e Konstitucionalesa thaj e zakonenca.

Dženo 20

O Arakhutno/i ano kerdipe peskere funkciengo kerela buti ko čhani savo so: sikavela, dela kritika, dela bahani vaj pale dela rekomendacie.

Ko rodipe e organengo, o/i Arakhutno/i šaj te del gindipe vašo arakhipe thaj anglipe e manuškane hakajengo thaj mestipango.

Dženo 21

O Arakhutno/i kerela buti thaj e generalnikane pučipanca taro džanlipe e arakhipasko thaj anglipasko e manuškane hakojengo thaj mestipango thaj kerela buti e organizaciencia thaj instituciencia save so kerena buti e manuškane hakajenca thaj tromalipanca.

Dženo 22

O Arakhutno/i naj ole autoriziripe te averkerel. Čhinafel vaj pale te cidel e aktoja e organongere.

O Arakhutno/i našti te kerel autoriziripe e partiengo ani procedura, thaj na ko olengo anav te del juristikane resursoja, numa ani čipota taro dženo 27 poza 2 akale zakonestar.

Dženo 23

O prezidento e Crna Gorako, prezidento e Parlamentosko thaj e džene ki Radži e Crna Goraki (ano aver teksto: Radži), prezidento e komunako, dizako čekatuno e Čekatune dizako ka len ko bešipe e Arakhutne/nja ko olako rodipe, bizo iranipe.

IV. ULAVDE AUTORIZIRIPA

Dženo 24

O Arakhutno/i, sar thaj o oficialutno savo/savi so o Arakhutno/i ka del autoriziripe, isi ola hakaj te:

- bizo anglederutno vakerdipe, te kerel kontrola ane thana save si e organonge, organizacienge, instancenge thaj aver thanenge kote so ovela arakhlo vaj pale šaj te ovel arakhli i sima savi so si leli e mestipastar/phandli.

- bizo anglederutno deipe dži džanipe vaj pale ojavakerdipe, te kerel vizita e simake savi so si ikaldi e mestipastar thaj te kerel kontrola e patjivipaske ke oleske hakaja;

- bizo leipe than e simako ja avere simako, personalnikane ja pale prekal o manuš savo so ka kerel translacia, thaj kerela lafi e simasa savi si phandli, sar thaj aver simasa savake ovela gindime kaj šaj te del e trubutne informacie.

Dženo 25

O Arakhutno/i si nacionalnikano mehanizmo bašo arakhipe e simengo save so si ikalde e tromalipastar thaj si lenge kerde torture thaj aver forme e bilačeske, bimanušikaneske vaj pale teljardipaske proceduripaske ja sankcioniripaske.

O Arakhutno/i lela sa e mjere vašo činavdipe e torturengo thaj aver formengo ko bimanušikano vaj teljardipasko proceduripe thaj sankcioniripe ano jehipe e Ocionikane protokolosa katar i Konvencia mamuj i tortura thaj aver bilače, bimanušikane vaj teljardipaske sankcie vaj procedure.

Vašo dikhipe e situaciako ane organoja, organizacie thaj e instance savende ovena arakhle e sime save so si ikalde e tromalipastar vaj pale sime savenge si limitirime o phiripe thaj deipe e phirnikane gindipasko, o Arakhutno/i kerena konsiliarnikano badani kerdo katar e phirne save nisi obligaciake ranika.

E aktosa vašo sikljovipe e konsiliarnikane badanesko katar i poza 3 akale dženestar, ovena terminirime oleske dende butja thaj autoriziripa.

O phureder, vaj i sima savi so vastarela e organosa, organizaciasa vaj instituciasa katar i poza 3 akale dženestar isi ola obligacia e dženenge katar o konsiliarnikano badani te del šajdipe te ovel olen putardo resipe dži e thana ane save ovena arakhle e sime save so sip handle vaj sime savenge si limitirime o phiripe, lafikeripe kodole simenca, sar thaj te del olinge dži o vast sa i trubutni dokumentacia.

O organo, organizacia vaj institucia katar i poza 3 akale dženestar, isi ola obligacia te del aver data, ja pale ano dendo rook, te kerel realizacia e rekomendacie katar o Arakhutno/i bašo činavipe e torturako thaj e aver forme e bimanušikane vaj pale teljardipaske proceduripa thaj sankcioniripe.

Dženo 26

O Arakhutno/i si direktikane ko jekhethano butikeripe e Telokmitetosa tare Uniime Nacie vaši prevencia e torturako thaj aver bilače, bimanušikane thaj teljardipaske sankcie vaj procedure.

Dženo 27

O Arakhutno/i si institucionalnikano mehanizmo bašo arakhipe katar i diskriminacia.

O Arakhutno/i e razipasa katar i diskriminirime sima kerela procedura thaj lela mjere vašo arakhipe katar i diskriminacia, ano jekhipe akale zakonesa thaj e ulavde zakonesa savesa si lačhardo i bidendipe e diskriminaciako.

Kana ka ocjeninel kaj kodo si trubutno, o Arakhutno/i anglo sudo vazdela procedura vašo arakhipe katar i diskriminacia vaj pale ani kodoja procedura, sar xemutno ovela pašakerdo e diskriminirime simake.

Ano proceduripe o Arakhutno/i ane čipote tare fizikane vaj pale juristikane sime ovela kerdipe uzal e terminante akale zakoneske.

V. PROCEDURIPE

Dženo 28

O proceduripe e rodljaripasko kana si phagle e manuškane hakaja thaj e mestipa ovela vazdime kana isi rovdipe vaj pale palo pesko iniciativipe.

O Arakhutno/irodljarela e phagipa e manuškane hakojango thaj e mestipango palo pesko inicijativipe kana ka džanel kaj si e aktosa, butjasa vaj pale e e bikeripasa buti e organongo si phagljarde e manuškane hakaja thaj e mestipa.

Vašo proceduripe pali peski iniciativa trubutno si o razipe e došalkerdesko.

Dženo 29

O proceduripe anglo Arakhutno/i si patjivkerdo.

I sima savi so ka del rovdipe ja pale lela than ani procedura našti adaleske te ovel leli ko došipe vaj pale te ovel ko bilačo hali.

Dženo 30

O rovdipe dela sako savo so gindinel kaj si oleske phage e hakaja thaj e mestipa.

Te ovela kerdo phagipe e hakajengo e čhavengo, o rovdipe šaj te del olesko dad/daj vaj pale phureder vaj zakonesko autorizatoro/i.

Te si o hakaj e čhavesko phago tari rig e simako katar i poza 2 akale dženestar, o rovdipe šaj te del i organizacia vaj pale organo savo so kerela buti e arakhipasa e hakajesko e čhavesko.

O rovdipe šaj te ovel dendo thaj prekal o deputato/i, sar thaj organizacia savi so kerela buti e arakhipasa e manuškane hakajenca thaj mestipanca.

O rovdipe šaj te ovel dendo thaj mujesa ko xramome dendo lav.

Sima savi si phandli thaj isi ola hako te del rovdipe ano phandlo koverta.

I autorizirime sima e organoski, organizaciaki vaj pale e instituciaki savate bešela i sima savi so si phandli isi ola obligacia te del rovdipa vaj aver xramome lil kodole simake, biputardo thaj bilekhame, thaj kodole momentoste dela ko Arakhutno/i.

Dženo 31

O rovdipe ikerela o anav e organosko saveske relaciake ovela kerdo buti, xramovipe e phagipange ke manuškane tromalipa, e faktoja thaj e tasdivipa save so si uzal dende ko rovdipe, evidentvoja kodoleske save si e juristikane instrumentvoja save so si labarde, personalno anav thaj i adresa e deutneski/deutnjaki e rovdipaski thaj i naznaka adaleske si vaj na o deutno/i razime olesko anav te ovel pučardo ano proceduripe.

O rovdipe ten a saikerela sa e trubutne evidentvoja vaj si bihaljovno, o Arakhutno/i šaj taro deutni/i šaj te rodel kaj si ano terminirime rook thaj pherdo.

Dženo 32

O rovdipe ovela dendo ano rook taro šov masek taro dive kana si džanlo vašo phagipe e manuškane hakajengo thaj e mestipango, vaj ano roko tao jekh berš taro dive kana si kerdo o phagipe.

Ikalde čipotata, o Arakhutno/i šaj te kerel proceduripe thaj palo thavdipe ano roko tari poza 1 akale dženestar, te dikhle kaj o džanipe e čipotako adava rodela.

Dženo 33

O Arakhutno/i šaj te kerel procedura e rodljaripasko ano rovdipe, te del e deutneske/deutnjake te labarel aver juristikano instrumento vašo cidipe e phagipango savende ovela vakerdo, te si gindime kaj isi phagipe thaj šaj te ovel cidime sade kodole instumentenca kana isi phagipe savo so ka ovel efikasnikano.

Dženo 34

O Arakhutno/i nane te kerel procedura palo rovdipe te:

9) naj autorizirime;

10) kana si o rovdipe anonimno, numa kana isi funda kodoleske te ovel kerdo proceduripe palo pesko inicijativipe ano jekhipe e dženesa 28 poza 2 akale zakonestar;

11) si dendo palo thavdipe e dende rokosko;

12) na ikerela e trubutne evidentvoja, a o deutno/i ano dendo rook na džipherela olen;

13) o deutno/i cidela o rovdipe anglo vazdipe e procedurako;

14) o deutno/i e rovdipasko na kerela procedura ani jekhipe e dženesa 33 akale zakonestar;

15) si o rovdipe nevarado, a naj dende e neve tasdivipa;

16) ovela kerdo vašo jakhdikhlovno bilačo kerdipe e hakajengo kana si dendo o rovdipe.

O Arakhutno/i dela informacia e deuteske/njake vaše sebepora kana isi biproceduripe thaj sikavela ko šajdipe vašo eventualnikano realiziripe e arakhipaske oleske/olake hakojango anglo avera organoja.

Dženo 35

Vašo dendo rovdipe thaj olesko saikeripe o Arakhutno/i dela informacia e phuredere vaj sima savi so vastarela e organosa saveske aktosko, butjako vaj biproceduripe e rovdipasko ke relacie thaj vakerdipe thaj dela oleske roko savo so našti te ovel harneder katar e ofto divesa.

O phureder vaj i sima savi so vastarela e organosa si durudži te del vakerdipe vašo rovdipe ano roko savo so o Arakhutno/i ka del oleske.

O vakerdipe ten a ikerela sa e trubutne evidentvoja thaj e dokumentvoja, o Arakhutno/i šaj te rodel džipherdipe e vakerdipasko.

Dženo 36

O phureder vaj i sima savi so vastarela e organosa si durudži te del e Arakhutneske/njake sa e evidentvoja so si ko autoriziripe e organongo savenca vastarela, bizo dikhipe e digrako so si ko garavdipe thaj te del ole šajdipe ko mestipasko resipe ke sa e thana, ano jekhipe e normativonca save so ovena lačharde o garavdipa e evidentongo thaj arakhipe e personalno evidentongo, sar thaj o vastaripe e oficialnikane xramovipango thaj dokumentengo.

Dženo 37

O phureder vaj i sima savi so vastarela e organosa te na kerda vastaripe pali procedura ko rodipe ano terminirime rook, durudži si, bizo prolongiripe, vaše sebepora te del informacia ko Arakhutno/i.

O biproceduripe palo rodipe ovela dikhlo sar xemipe ki buti e Arakhutnesko/njako, savo so kodoleske šaj te del dži džanipe direktikane e učeder organo vaj e parlamento vaj te del dži džanipe putardipaske.

Dženo 38

Organoja save so si durudži e Arakhutnesa/asa te keren jekhethani buti thaj te den olenge dendo dumo.

Dženo 39

O Arakhutno/i ka cidel o proceduripe te:

6) zurarda so palo deipe e rovdipasko si vazdime sudosko proceduripe;

7) o deutno/i e rovdipasko na kerela kolaboracia ano procedurope;

8) o deutno/i ka cidel o rovdipe;

9) organo savo so ano maškar vramipe cidinda e kerde phagipa;

10) o deutno/i e rovdipasko te mulo, numaj kana e pašutne oleske rodona panda i procedura te ovel kerdi thaj majdur.

Vašo činavdipe e procedurako o Arakhutno/i dela informacia dži o deutno/i e rovdipasko.

Dženo 40

Vašo rodljaripe e phagipasko e manušikane hakajengo thaj e mestipango šaj te ovel akhardi sako sima sava isi rola e tasdivesko/i vaj te ovel angažirime phirno/i katar i ranik so si lake pendžardi.

I sima katar i poza 1 akale dženestar, durudži si te lel o akharipe thaj isi olen hakaj ko deipe e lovengo vaše xardžipa save so si ano jekhipe e normativonca save so si lačharde e lovenca save so trubul te len ane sudoske procedure, a save so ovena pokime katar e resursia e Arakhutnesko/njako.

Dženo 41

Palo agordipe e rodljaripasko vaše phagipa e manušikane hakajengo thaj tromalipango o Arakhutno/i dela gindipe vaše kodova si vaj na, ko savo te si čhani thaj ki savi mjera kerdo phagipe e manušikane hakajengo vaj pale mestipango.

Kana o Arakhutno/i zurarda kaj avilo dži phagipe e manušikane hakajengo thaj e tromalipange, e gindipa saikerena thaj rekomendacia vaše kodova so trubul te ovel lelo te šaj te ovel cidime o phagipe, sar thaj roko kodole cidipaske.

Dženo 42

O phureder ja i sima savi so vastarela e organosa saveski buti si rekomendacia savi so si ki relacia olesa, isi ole obligacia, ko dendo rook, te del raporto vaše lele butja savege si dende e rekomendacie.

Kana o phureder ja i sima savi so vastarela e organosa na kerela buti pali rekomendacia ano terminirime roko, o Arakhutno/i šaj te pendžarkerel direktikane e učeder organo, te del ulavdo raporto vaj informiripe e putardipaske.

Dženo 43

E rezultatonge e rodljaripaske kana si phagle e manušikane hakaja thaj e mestipa o Arakhutno/i dela e deutneske/njake e rovdipange dende gindipa.

Dženo 44

O Arakhutno/i šaj te del iniciativa vaše vazdipe e disciplinake procedurake vaj procedurake vaše ikaldipe e simako, savake butjasa vaj bikeripasa si kerdo phagipe e manušikane hakojeno thaj tromalipange.

Vaše phagipa save si xramome akale zakonesa thaj e Zakonesa vaše bidendipe e diskriminaciako o Arakhutno/i šaj te del rodipe vaše vazdipe e phagipaske procedurako.

Dženo 45

O Arakhutno/i thaj o zamjeniko, sar thaj e butikerutne kori Arakhutno/i, isi olen obligacia te arakhen e garavde thaj e personalno evidentoja dži save avile ki buti, ano jekhipe e zakonesa.

I obligacia katar i poza 1 akale dženestar isi ola validnipe thaj palo ačhavipe e funkciako, vaj pale e butjarne relaciako.

Dženo 46

Pašutneder čhani e butjako thaj e proceduripasko ovela zurardo e Normativosa vaši buti e Arakhutnesko/njako savi so anela o Arakhutno/i.

E normativoja vaši buti e Arakhutnesko/njako ovela ikaldi ani “Oficialnikani patrin e Crna Goraki”.

VI. RAPORTO

Dženo 47

O Arakhutno/i dela e Parlamentoske beršesko raporto baši buti.

E beršesko raporto baši buti ikerela majbut: generalnikane statistikane sikavdipa palo subjekto pale save sas kerdi i procedura, statistikano sikavdipe pale ranika e butjenge, ocenipe baši situacia e manušikane hakajengo thaj e tromalipango ani Crna Gora, rekomendacie thaj mjere save so ka lel o Arakhutno/i dela sar rekomendacia bašo anglipe e manušikane hakajengo thaj cidipe e sikavde anomalienjo.

Ulavdo kotor e raportesko savesa o Arakhutno/i dela dži džanipe e Parlamento baše sikavde čipote e diskriminaciake ikerena; ocjena e situaciako ani ranik e arakhipasko tari diskriminacia, savo so haljarela o ocjenipe e organesko e radžako, deutnengo e servisengo thaj aver simengo, sikavde anomalie thaj rekomendacie bašo lengoro cidipe, analiza e zakonengo.

E beršesko raporto baši buti ovela dendo majpalune datasa dži 31 marto ko anglederutno berš.

Ko rodipe e Parlamentosko, i Radži si durudži te del vakerdipe bašo beršesko raporto e butjako e Arakhutnesko/i.

E beršesko raporto baši buti ka ovel dendo e putardipasko ko dikhipe.

Dženo 48

Arakhutno/i šaj te del e Parlamentoske ulavdo raporto, te denda ocjena kodoleske kaj si trubutno vašo arakhipe e manušikane hakajengo thaj mestipango.

O ulavdo raporto si putardo sa e manušenge.

VII. O POKINIPA THAJ E HAKAJA

Dženo 49

O Arakhutno/i thaj o zamjeniko/ca isi olen hakaj ko pokinipe thaj aver leipa love thaj kerena aver hakaja pali funda e keripasko e funkciengo, ano jekhipe e normativonca savenca kodola hakaja si lačharde vaše themake funkcioneroja.

O fiksikano kotor e pokinipasko e Arakhutnesko/njako ovela lačhardo e keripasa e koeficijentosko 12,98.

O fiksikano kotor e pokinipasko e Zamjenikosko/cako ovela lačhardo e keripasa e koeficijentosko 11,50.

O baripe e koeficijentesko zurarela o autorizirime butjarno badani ko Parlamento.

O zamjeniko/ca isi olen hakaj ko deipe pali funda e keripasko e funkciako ano učipe taro 30% taro fiksikano kotor e pokinipasko.

Dženo 50

I solucia vašo pokinipe, deipe ko pokinipe, avera leipa e pokinipaske thaj e hakojengo e Arakhutno/i thaj e Zamjenikosko/cako anela autorizirime butjarno badani e Parlamentoske.

VIII. PHIRNIKANO OFISO

Dženo 51

Vašo keripe e phirnikane thaj administrativnikane butjengo o Arakhutno/i formirinel Phirnikano ofiso.

E phirnikane ofisosa vastarela o sekretaro/i.

O Sekretaro/i dela thaj lela mandato e Arakhutnesko/njako.

O sekretaro/i isi ole hako ko pokinipe zurardo vaše vastaripaske sime ano ministeripe, ano jekhipe e normativonca vašo pokinipe e themake oficialutnenge thaj e butjarnenge.

O akto vašo andruno organiziripe thaj i sistematizacia ko Phirnikano ofiso anela o Arakhutno/i, anglederutne gindipasa e autorizirime butjarne badanesa katar o Parlamento.

Dženo 52

E butjarnenge ano Phirnikano ofico ovena kerde e normativoja vaše themake oficialutne thaj butjarne.

IX. FINANSIRIPE

Dženo 53

E Finansiake resursoja vašu buti e Arakhutnesko/njako obezbeđuilpe ano ulavdo kotor e budžetesko e Crna Gorako.

O rodipe bašo deipe e budžetenge resursengo e Arakhutneske dela o butjarno badani e Parlamentosko baši ranik e manuškane hakajengo, ko dendo bahani e Arakhutnesko/i.

O Arakhutno/i isi ole hako te lel than ani buti ane autorizirime butjarne badanengo thaj e bešipnaske e Parlamentosko savende ovela vakerdo bašo bahan budžeto.

X. SANKCIAKE TERMINANTE

Dženo 54

Lovenge sankciasa taro 500 euroja dži 2000 euroja, ka ovel sankcionirime vašo phagipe:

- 3) obligaciaki sima ano organo savo so na kerela procedura palo rodipe e Arakhutnesko/njako ano terminirime roko (Dženo 35 poza 2);
- 4) sima savi so na ka avel ko akharipe e Arakhutnesko/njako (Dženo 40 poza 2).

XI. NAKHLUTNE THAJ AGORUTNE TERMINANTE

Dženo 55

E procedure e rodjaripaske e manuškane hakajengo thaj e mestipango save si lele dži dive e validnipasko akale zakonesko ka oven lundjarde ano jekhipe e akale zakonesa.

Dženo 56

E normativoja vaši buti e Arakhutnesko/njako thaj akto vašo andruno organiziripe thaj i sitematizacia e Phirnikane ofisongo ka anel ano roko tare trin maskekoja taro dive kana si validnikano ko zurardipe akale zakonesko.

Dženo 57

O zamjeniko/ca si alusardo anglo keripe buti ko zoriipe akale zakonesko thaj ka ovel kerdo e funkciasa dži o thavdipe e vramako savake si anavkerdo, ja pale alusardo/i.

Dženo 58

E divesa kana si validnikano akava zakono ačhovea te ovel validnikano o Zakono vašo Arakhutno e manuškane hakojengo thaj tromalipango ("Službeni list RCG", n-ro 41/03).

Dženo 59

Akava zakono ovela validnikano ko oftoto dive taro ikaldipe ani "Oficialnikani patrin e Crna Goraki".